

IDEOLOGIA EDUSKUNNASSA

Ideologia-käsitteen esiintyminen kansanedustajien puheenvuoroissa

Mikko Rajapolvi
Maisterintutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden ja filo-
sofian laitos
Humanistis-yhteiskuntatie-
teellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Mikko Rajapolvi	
Työn nimi Ideologia eduskunnassa: Ideologia-käsitteen esiintyminen kansanedustajien puheenvuoroissa	
Oppiaine Valtio-oppi	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2022	Sivumäärä 84
Ohjaaja Jouni Tilli	
<p>Vallitsevat ideologiat ovat haastettuina ja muutoksen kourissa sekä Suomessa, että maailmalla, ja painetta ideologioiden muutokseen tulee sekä valtioiden ulko- että sisäpuolelta. Ideologioiden tutkimus on siis varsin ajankohtaista ja kiinnostavaa.</p> <p>Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää miten, missä määrin ja millä tavoin kansanedustajat käyttävät ideologia-käsitettä puheenvuoroissaan. Tässä tutkielmassa tarkasteltiin kansanedustajien ideologia-käsitteen käyttöä, määrää ja muutosta. Tutkielmassa selvitettiin ideologia-käsitteen käytön yleisyyttä ja lisäksi analysoitiin kansanedustajien ideologia-käsitteen käyttöä käsitehistoriallisen metodin kautta sekä esiin nousseita havaintoja ideologiateorioiden kautta. Tutkimuksen aineisto koostui kansanedustajien täysistuntopuheenvuoroista, joissa he olivat käyttäneet ideologia-käsitettä.</p> <p>Tutkimuksesta kävi ilmi, että kansanedustajien ideologia-käsitteen käyttö on lisääntynyt merkittävästi viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Samoin havaittiin, että kansanedustajat enenevässä määrin muodostavat yhdyssanoja ideologia-käsitteen kanssa. Lisäksi havaittiin, että ideologiaa pidetään miltei aina jonakin negatiivisena, josta tulisi päästä eroon, mutta ristiriitaisesti kansanedustajat ja puolueet kuitenkin sanovat omaavansa ideologian. Tutkimustulokset osoittivat, että ideologinen kiistely ja ideologioista puhuminen ovat lisääntyneet kansanedustajien keskuudessa. Tästä voidaan päätellä, että ideologiset erot puolueiden ja kansanedustajien välillä ovat kärjistyneet ja vallitsevia ideologioita ei pidetä enää itsestäänselvyytenä.</p>	
Asiasanat: Ideologia, eduskunta, kansanedustaja, politiikka	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Kuviot

Kuvio 1.....	25
Kuvio 2.....	26

Taulukot

Taulukko 1.....	83
Taulukko 2.....	84

Sisällys

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT	6
	2.1 Aineiston keruu	6
	2.2 Aineiston analyysimenetelmät	8
3	TEOREETTINEN TAUSTA	12
	3.1 Destutt de Tracystä Marxiin	12
	3.2 Louis Althusser	14
	3.3 Slavoj Žižek	18
	3.4 Ideologia ja ismit	22
	3.5 Eduskunta puhe- ja keskustelupaikkana	23
4	IDEOLOGIA-KÄSITTEEN KÄYTÖN MUUTOKSET	25
	4.1 Ideologia-käsitteen määrällinen esiintyvyys	25
	4.2 Ideologia ja puolueet	27
	4.2.1 Kansanedustajan oman puolueen ideologia	27
	4.2.2 Muiden puolueiden ideologiat	33
	4.3 Ideologia ja yhdyssanojen luonti	36
5	IDEOLOGIA-KÄSITE KÄYTÖSSÄ	43
	5.1 Ideologinen valinta	43
	5.2 Ideologian näkeminen	48
	5.3 Ideologia ja järki	53
	5.4 Ideologian kieltäminen	58
	5.5 Kansanedustajien puheenvuorot ideologiateorioiden valossa	64
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	73
7	LÄHTEET	76
	7.1 Puheenvuorot ja eduskunnan asiakirjat	76
	7.2 Lähdeluettelo	79
8	LIITTEET	83

1 JOHDANTO

Oma kiinnostukseni ideologiaa kohtaan alkoi siitä, kun olin havaitsevani suomalaisten poliitikkojen käyttävän ideologia-käsitettä enenevässä määrin. Käsite esiintyi siellä täällä poliitikkojen puheissa, mielestäni enemmän kuin aiemmin. Minulle jäi kuitenkin hämäräksi, mitä poliitikot oikein tarkoittivat ideologialla, koska ideologiset erot puolueiden välillä näyttivät olevan hyvin pienet. Toisin sanoen, jos ideologiset erot poliitikkojen välillä ovat vähäiset, miksi poliitikko ylipäätään käyttäisi käsitettä ideologia? Käsite näytti esiintyvän poliitikkojen puheissa aivan tavallisena sanana, jonka merkityksen kaikki ymmärsivät. Käyttivätkö poliitikot todellakin käsitettä enemmän kuin aiemmin, ja jos käyttivät, mikä mahtoi olla syy siihen, ja mitä poliitikot tarkoittivat käsitteellä? Pro Gradun tutkimusaihetta pohtiessani päädyin siihen, että haluan tutkia ideologiaa ja miten poliitikot sitä käyttävät.

Ideologia on käsite, jonka varmaan jokainen tunnistaa, mutta jonka merkitys voi olla tuntemattomampi. Joillekin käsite voi heti nostattaa vahvoja tunnereaktioita, kun taas toiset eivät ole edes välttämättä koskaan kunnolla pohtineet käsitteen merkitystä. Onkin hyvä selvittää, mitä oikein tarkoitamme ideologiasta puhuessamme, eli määrittellä se. Ideologia käsitteenä on yksi kiistellyimmistä, hankalimmista ja vaikeimmista käsitteistä määrittellä, mutta jostain on syytä aloittaa. Sanakirja *Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English* (2010) määrittää ideologian seuraavasti:

1. A set of ideas that an economic or political system is based on.
2. A set of beliefs, especially one held by a particular group, that influences the way people behave.

Ideologia on siis tämän määritelmän mukaan joukko ideoita tai uskomuksia. Ideoita siinä merkityksessä, että ne kertovat mihin poliittinen tai taloudellinen järjestelmä perustuu. Uskomuksia siinä merkityksessä, miten ne vaikuttavat ihmisten käyttäytymiseen. Tämä on hyvä perustason määritelmä, jota tässäkin tutkielmassa käytetään ja joka lukijan on syytä pitää mielessä. Tämä määritelmä on kuitenkin epätäydellinen siinä mielessä, että se ei esimerkiksi kerro mitään siitä, miten ideologiat omaksutaan

tai miten ne tarkalleen vaikuttavat meidän käyttäytymiseemme. Tämän tutkielman teoriaosuudessa paneudutaan tarkemmin ideologia-käsitteen merkitykseen, mutta edellä mainitusta määritelmästä on hyvä lähteä liikkeelle.

Ideologia saattaa ensi silmäyksellä näyttää käsitteenä vanhanaikaiselta; jonakin, jolla oli kyllä suurta merkitystä menneisyydessä, mutta joka nykypäivänä on vanhentunut tai jolla ei ole käsitteenä merkitystä. Ideologia käsitteenä yhdistetään helposti suuriin ismeihin kuten kommunismiin, fasismiin ja kapitalismiin, jotka menneisyydessä taistelivat keskenään. Kun kapitalismi sittemmin voitti tuon taistelun, vaikutti siltä, että ideologiasta ei enää kiistelty yhtä laajasti.

Howard Brick (2013) kertoo, kuinka heti toisen maailmansodan jälkeen alkoivat puheet ja teoretisoinnit "ideologian lopusta", jolla tarkoitettiin Lännen kapitalististen demokratioiden yhdistymistä kommunismia vastaan siten, että Lännessä ideologiset kiistat olisi selvitetty. Länsi olisi ideologialtaan sen verran yhtenäinen, että mitään suuria kiihkeitä kiistoja ei enää esiinny, joten voidaan puhua ideologian lopusta. (Brick 2013) Kylmän sodan päätyttyä Neuvostoliiton hajoamiseen samankaltaista ajattelua ideologian lopusta argumentoi Francis Fukuyama teoksessaan *The End of History and the Last Man* (1992). Teoksessaan Fukuyama esittää väitteen "historian lopusta" siten, että kapitalismiin perustuva liberaali demokratia on voittanut kaikki muut ideologiat parhaana mahdollisena järjestelmänä, jolloin se myös on viimeinen ideologia ideologioiden evoluutiossa (Fukuyama 1992).

Ideologia tai historia eivät kuitenkaan päättyneet, emmekä siirtyneet kapitalistiseen liberaali-demokraattiseen poliittiseen utopiaan. Slavoj Žižekin (2009a) mukaan Fukuyaman teorian piti kuolla ikään kuin kahdesti: liberaali-demokraattinen utopia kuoli 9/11 terrori-iskuihin, mutta usko globaaliin kapitalismiin säilyi vielä hengissä, joten sen täytyi kuolla vielä 2008 finanssikriisin johdosta (Žižek 2009a, 5). Silti Žižekin mukaan suurin osa ihmisistä kuitenkin on Fukuyamalaisia uskoen, että liberaali demokraattinen kapitalismi on paras mahdollinen yhteiskunta ja se tarvitsee ainoastaan pientä hienosäätöä, jotta yhteiskunta olisi oikeudenmukaisempi, suvaitsevaisempi ja niin edelleen (Žižek 2009a, 88).

Samanlaisen tilanteen voi havaita poliittisessa ympäristössä myös Suomessa. Kyösti Pekosen (2008) mukaan poliittiset konfliktit ja ideologiset kiistat vähenevät poliittisten puolueiden tavoitellessa enemmän äänestäjiä ja siten muuttuessa kohti yleis- ja konsensuspuolueita. Poliitiikkaa ei nähdä kamppailuna ideologisten kiistojen välillä, koska kiistoja ei oikeastaan löydykään. Poliitikot eivät enää juurikaan toimi yhteiskunnallisen keskustelun herättäjinä tai arvo- ja mielipidejohtajina. Lisäksi poliitikalle ja ideologialle jää varsin vähän tilaa ajankohtaisten kansainvälisten ja kotimaisten taloudellisten ja yhteiskunnallisten asioiden keskellä. Poliitikot ja puolueet näyttävätkin enemmän vain huolehtivan asioista kuin käyvän mitään suuria ideologisia kamppailuja. (Pekonen 2008, 30–31) Tästä kuvaava esimerkki on se, miten Suomessa kolme suurinta puoluetta (SDP, Keskusta ja Kokoomus) ovat vuosikymmeniä muodostaneet hallituksen jollakin yhdistelmällä, jossa yksi puolue istuu oppositiossa ja

kaksi puoluetta hallituksessa. Ideologiset erot ovat niin pieniä, että puolueet voivat sulavasti muodostaa hallituksen minkä tahansa puolueen kanssa. Voi pohtia, onko politiikka todellakin Suomessa vain yhteen ideologiseen kokonaisuuteen, eli kapitalistiseen liberaaliin demokratiaan, perustuvaa politiikkaa, jossa poliitikkojen ja puolueiden rooli on vain eräänlaista pientä asioiden hienosäätöä ja hoitamista ilmaan min-käänlaisten suurien ideologisten erojen ilmaantumista.

Nykyään näyttäisi kuitenkin siltä, että länsimaissa hallitsevat ideologiat, eli kapitalismi ja liberaali demokratia, olisivat haastettuina ja niihin vaadittaisiin muutosta. Esimerkiksi kapitalismi voidaan nähdä ilmastonmuutoksen aiheuttajana (ks. Park 2015) tai vähintään kykenemättömänä ratkaisemaan sitä (ks. Sayer 2009). Mahdollisesti olemme myös jättämässä uusliberalistisen kapitalismin osittain taaksemme ja siirtymässä enemmän kohti eräänlaista tekno-feodalismia (Waters 2021). Samoin ns. Kiinan malli (ks. Bell 2015) näyttäisi haastavan länsimaista liberaalia demokratiaa tehokkaampana järjestelmänä, sillä se esimerkiksi pystyy nopeisiin radikaaleihin toimiin ilmastonmuutoksen torjunnassa (Engels 2018) tai torjumaan tällä hetkellä ajankohtaisen koronaviruksen leviämistä (AITakarli 2020). Liberaalia demokratiaa haastavat myös sen sisältä nousevat populistiset ja autoritääriset suuntaukset ja liikkeet (Norris 2020). Joka tapauksessa hallitsevat ideologiat eivät näytä enää olevan yhtä itsestäänselvyyksiä tai parhaina mahdollisina pidettyjä ideologioita, toisin kuin edellä mainitun Fukuyaman argumentin aikana.

Viitteitä konsensuspolitiikan heikkenemisestä ja ideologisten erojen kärjistymisestä antaa Esa Rauhasen ja Risto Kuneliuksen (2021) kyselytutkimus suomalaisten päättäjien suhteesta mediaan. Kyselytutkimukset on tehty vuosina 2009 sekä 2019 ja teoksessa tarkastellaan mahdollisia havaittavia muutoksia kahden kyselytutkimuksen tulosten välillä. Tutkimuksessa kerrotaan, että viimeisen kymmenen vuoden aikana on havaittavissa konsensusperustuvaa päätöksentekojärjestelmää kohtaan nousseita ideologisia vastakkainasetteluja verrattuna vuoden 2009 tilanteeseen. Nämä ideologiset eroavaisuudet ovat nousseet erityisesti esille talous- ja maahanmuuttopolitiikassa. (Rauhanen & Kunelius 2021, 100) Rauhanen ja Kunelius (2021) esittävät muutoksen mahdolliseksi syiksi Juha Sipilän selkeän porvarillisen profiilin omaavan vuosien 2015–2019 hallituksen, ja sen puuttuminen kolmikantaan työmarkkinaneuvotteluissa oli omiaan luomaan kuvaa niin sanotusta politiikan paluusta politiikkaan. Samoin maahanmuuttokriittiset puheenvuorot sekä arvokonservatismiin ja arvoliberalismin vastakkainasettelu erityisesti sosiaalisessa mediassa ovat mahdollisia syitä haastateltavien käsityksiin konsensuspolitiikan heikkenemisestä sekä ideologisten erojen kasvusta. (Rauhanen & Kunelius 2021, 26)

On siis olemassa viittauksia siihen, että kenties ideologia ja politiikka olisivat palaamassa Suomen politiikkaan konsensuspolitiikan jälkeen: täälläkin eri ideologiat kiistelevät keskenään, kuten muualla maailmassa näyttäisi tapahtuvan. Siispä halusin selvittää miten ja millä tavoin kansanedustajat määrittelevät ideologian käsitteen ja käyttävät sitä. Halusin selvittää myös sen, onko käsitteen käytössä havaittavissa jotain

muutoksia käytön historiassa ja esiintyvyydessä, eli käytetäänkö käsitettä nykyään eri tavoin kuin ennen ja käytetäänkö sitä nykyään enemmän vai vähemmän. Halusin myös tarkastella nousevia havaintoja ja ilmiöitä varsinaisten ideologiateorioiden kautta ja nähdä, löytyykö niistä yhtäläisyyksiä tai eroavaisuuksia. Nämä ovatkin tämän tutkielman tutkimuskysymykset, joihin halusin saada vastauksen.

Jos ajatellaan, että ideologiat ohjailevat ihmisten toimintaa, on erityisen tärkeää saada selvyyttä kansanedustajien käsityksiin ideologiasta, koska heidän toimintansa vaikuttaa jokaisen kansalaisen elämään. Samoin on kiintoisaa saada tietoa siitä, onko käsitteen merkityksessä ja käyttötavoissa tapahtunut muutoksia. Ideologia on kuitenkin siitä hankala tutkimuskohde, että poliitikot eivät välttämättä suoraan sano, että heidän mielipiteensä perustuu ideologiaan, eivätkä he ylipäätään välttämättä kerro heidän ideologioistaan.

Tätä voidaan havainnoida esimerkiksi vertaamalla kolmea seuraavaa väitettä:

1. Valtion tulee yksityistää terveyspalvelut, koska markkinat pystyvät järjestämään ne tehokkaammin.
2. Markkinatalouden mukaan valtion tulee yksityistää terveyspalvelut, koska markkinat pystyvät järjestämään ne tehokkaammin.
3. Markkinatalouden ideologian mukaan, valtion tulee yksityistää terveyspalvelut, koska markkinat pystyvät järjestämään ne tehokkaammin.

Nämä kolme lausetta ovat sisällöltään hyvin samanlaisia, mutta lauseessa 3 on erikseen mainittu ideologia-käsitettä käyttäen mihin ideologiaan mielipide perustuu. Olemme tottuneet kuulemaan lauseen 1 kaltaisia väittämiä ja joskus myös lauseen 2 tapaisia väittämiä, mutta harvemmin lauseita 3. Lauseen 1 tapaisissa väitteissä meidän tulee ikään kuin selvittää väittämän taustalla vaikuttava ideologia. Lauseessa 2 puolestaan ideologia on nimetty, mutta ilman ideologia-käsitettä. Siispä kansanedustajien käyttäessä ideologia-käsitettä lauseen 3 tapaan voimme olla varmoja siitä, että he tosiaan puhuvat ideologiasta, mutta heidän puhuessaan lauseen 1 tavoin meidän täytyisi tarkastelemalla ja vertailemalla selvittää itse, mihin ideologiaan väite perustuu. Tekemällä tutkimusta ideologia-käsitteen käytöstä voimme siis päästä ikään kuin suorempaa tietä tarkastelemaan kansanedustajien käsitystä ideologiasta.

Itse ideologiaa käsitteenä ja sen merkitystä on tutkittu paljon ja laajasti poikkitieteellisestikin. Esimerkiksi sosiologian parissa ideologiaa tutkittiin hyvinkin paljon 1950–1980 luvuilla (Kumar 2006). Voidaan myös ajatella, että tuolloin ideologiat myös kiistelivät keskenään, joten kiinnostus niiden tutkimiseen oli myös runsasta. Ideologian tutkimuskenttä on laaja ja ideologian tutkimista voikin lähestyä useasta eri lähtökohdasta; voidaan tutkia esimerkiksi yksittäisiä ideologioita, kuten esimerkiksi fasismia (Eatwell 2013), ideologian käsittehistoriaa (Stråth 2013), ideologian muutosta (Entelis 1974) tai teoretisoida itse ideologian merkitystä. Merkittävimpinä ideologian teoreetikoina voidaan pitää henkilöitä kuten Karl Marx, Karl Mannheim, Antonio Gramsci, Louis Althusser ja Slavoj Žižek (ks. Esim. Freedon 2003), joista monia tässäkin tutkimuksessa käsitellään (ks. Luku 3).

Michael Freeden (2016) huomauttaa, että poliittisten ideologioiden tutkimista voitiin pitää vielä 90-luvulla täysin marginaalisena tutkimuskohteena politiikan teorian tutkimuksessa. Hän kertoo, että esimerkiksi poliittisten ideologioiden tutkimiselle omistettu oma tieteellinen lehti perustettiin vasta vuonna 1996, eikä yliopistoisakaan opetettu ideologiateoriaa yleensä erityisen syventävästi. Sitten ideologia-teorioiden ja ideologioiden tutkimisen rooli ja tärkeys on kuitenkin korostunut. (Freeden 2016, 1-8)

Yleisesti ottaen aiemmasta tutkimuksesta voidaan kuitenkin sanoa, että vaikka ideologioita on tutkittu menneisyydessä aktiivisesti, tutkiminen hiipui myöhemmin. Nykyään niiden tutkiminen näyttäisi olevan uudestaan nosteessa, mutta aikaisempaa tutkimusta kansanedustajien ideologia-käsitteen käytöstä ei löytynyt lainkaan Suomesta tai muualtakaan maailmalta. Aihe on siis ajankohtainen ja tutkimuksessa on selvästi aukko, jota osaltaan täyttämään tämä tutkimus luotiin.

2 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT

2.1 Aineiston keruu

Aineistoksi valikoituivat eduskunnan täysistunnon puheenvuorot, koska niitä on kerätty ja arkistoitu systemaattisesti eduskunta.fi palveluun. Palvelusta on löydettävissä kansanedustajien täysistuntojen puheenvuorot koko eduskunnan historian ajalta. Arkisto soveltuu hyvin aineiston hankintaan, koska se on kattavin kansanedustajien puheita sisältävä arkisto. Tutkimusaineiston hankinnan tavoitteena oli selvittää, onko ideologia-käsitteen käyttö muuttunut eduskunnassa esitetyissä puheenvuoroissa eduskunnan historian aikana. Aineiston hankinnassa keskityttiin kahteen eri näkökulmaan. Ensimmäiseksi haluttiin selvittää, onko käsitteen käytössä tapahtunut määrällistä muutosta ajanjaksolla, eli käytetäänkö käsitettä nykyään enemmän vai vähemmän. Toiseksi haluttiin selvittää määrällisesti, missä määrin ideologia-käsite esiintyy poliittisten puolueiden puolueohjelmissa. Tästä koko aineistosta otettiin useita puheenvuoroja tarkempaan tarkasteluun tutkielman analyysiosiossa, jossa selvitettiin, miten kansanedustajat käyttävät ideologia-käsitettä puheenvuoroissaan.

Puheenvuorojen osalta aineisto koostuu eduskunnan valtiopäivillä esitetyistä puheenvuoroista vuosilta 1907–2020. Aineiston etsintään käytettiin eduskunnan oman sähköisen arkiston hakupalvelua osoitteessa eduskunta.fi. Hakupalvelussa valtiopäiväasiakirjasarjojen luonne arkistossa on erilainen vuosina 1907–1975, jossa samaa aihetta koskevat asiakirjat on sijoitettu yhteen. Vuodesta 1975 lähtien asiakirjat on ryhmitelty ja jaettu eri asiakirjatyypppeihin. Lisäksi asiakirjat ovat digitoitua muodossa vuosina 1907–2000 ja vuodesta 2000 eteenpäin ne ovat digitaalisessa muodossa. Hakupalvelut on jaettu kahteen erilaiseen käyttöliittymään, jossa toisessa

pystyy hakemaan aineistoa vuodesta 2000 eteenpäin. Sen sijaan vuosille 1907–2000 on oma hakupalvelu, joka on jaettu vielä kahteen eri liittymään vuosille 1907–1975 ja 1975–2000 (Eduskunta 2021).

Puolueohjelmien etsintään käytettiin Pohtiva-tietovarantoa. Pohtiva eli poliittisten ohjelmien tietovaranto on kerännyt omaan arkistoonsa erilaisia poliittisia ohjelmia ja tekstejä. Tietovaranto sisältää haun hetkellä (10.12.2021) 1435 erilaista poliittista ohjelmaa vuosilta 1880–2021 kaiken kaikkiaan 88:lta eri puolueelta. Tietovarannolla on oma hakupalvelu, jossa pystyy etsimään hakusanalla puolueohjelmista osumia ja halutessaan myös rajaamaan tuloksia (Pohtiva 2021).

Puheenvuorojen osalta aineisto on varsin luotettava tämän tutkimuksen tarpeisiin. Erityisesti vuodesta 2000 eteenpäin on aineiston hakeminen ja tulosten tarkastaminen varsin helppoa ja tarkkaa. Digitoitu arkisto vuosille 1907–1999 ei ole yhtä tarkkaa, koska hakukone antaa tulokset koko pöytäkirjoina eikä yksittäisinä puheenvuoroina. Tästä syystä joskus samassa pöytäkirjassa oli useampi puheenvuoro, jossa käsitettä käytettiin, mutta hakukone ei antanut niitä kaikkia hakuosumiksi. Siispä kokonaiskäyttömäärä ideologia-käsitteen kohdalla vuosille 1907–1999 on todennäköisesti suurempi, mutta ei niin merkittävästi, että sillä olisi tämän tutkimuksen kannalta suurta merkitystä. Ajanjaksolla 2000–2020 hakutuloksista oli puolestaan havaittavissa ajoittain puheenvuoroja, jotka olivat jo kerran esiintyneet hakutuloksissa, eli sama hakutulos voi esiintyä useampaan kertaan. Tämä tarkoittaisi, että hakutulokset vuosille 2000–2020 ovat todellisuudessa jonkin verran pienempiä kuin mitä hakutulokset näyttävät, mutta tällä ei ole vaikutusta tämän tutkimuksen tarpeisiin nähden.

Keväällä 2021 tätä tutkimusta varten luotiin alustava tutkimussuunnitelma, jota varten kerättiin jo aineistoa. Silloin hakusanalla ”ideologia” haettaessa ideologia-käsite esiintyi puheenvuoroissa 469 kertaa vuosina 2000–2020, kun taas haulla päivämääränä 10.08.2021 käsite esiintyi 680 kertaa. Kevään tuloksia vertaillen kävi ilmi, että tiettyinä vuosina oli tapahtunut käsitteen määrän lisääntymistä tuloksissa ja puheenvuoroja, joissa käsite esiintyi, oli tullut merkittävästi lisää. Toisin sanoen, arkistosta puuttui puheenvuoroja ja niitä voi tulla tulevaisuudessa lisää kyseiselle ajanjaksolle. On epätodennäköistä, että puheenvuoroja poistettaisiin, koska jokainen puheenvuoro on katsottavissa hakupalvelusta yksittäin.

On siis mahdollista, että käsitettä on esiintynyt vieläkin enemmän vuosina 2000–2020, kuin mitä tällä haun hetkelle 10.12.2021 esiintyy. Tämän takia on tärkeää huomioida haun päivämäärä tutkimuksen toisinnettavuuden yhteydessä. Vaikka ideologia-käsitteen käyttömäärät numeerisesti eivät todennäköisesti ole täysin tarkkoja, muutokset niiden todellisissa määrissä ovat niin pieniä, että niillä ei kokonaiskuvan kannalta ole suurta merkitystä. Pienistä eroista huolimatta on selvää, että ideologia-käsitteen käyttäminen on lisääntynyt merkittävästi.

Puolueohjelmien kohdalla pitää ottaa huomioon, että tietovarantoon ei ole kerätty jokaista tehtyä puolueohjelmaa. Tästä esimerkkinä on Perussuomalaisen julkaisema media- ja kulttuuripoliittinen ohjelma 2020 (Perussuomalaiset 2020), jossa

käsite 'ideologia' esiintyy kaksi kertaa, mutta Pohtivan tietovarannosta tätä ohjelmaa ei löytynyt haun avulla. Pohtivasta ei siis löydy kaikkia puolueohjelmia. Vaikka tämä on syytä huomioida, tietovaranto on riittävä tämän tutkimuksen tarpeeseen havainnoida ilmiötä yleisellä tasolla.

Puolueohjelmien osuus aineistosta kerättiin käyttämällä pohtivan hakupalvelussa hakusanaa 'ideolog*' ja selvittämällä, miten usein tuo käsite esiintyy hakutuloksissa. Symboli * katkaisee hakukoneessa sanan tuolta kohdalta ja sana katkaistiin, jotta ideologia-käsitteen kaikki johdannaiset näkyisivät myös tuloksissa. Tuloksia ei rajattu millään tavalla, eli haettiin kaikista tuloksista ja esimerkiksi sellaisten puolueiden ohjelmista, joita ei puolueena ole enää olemassa. Puolueohjelmien kohdalla tehtiin kaksi hakua, joissa käytettiin koko ajanjaksoa 1880–2021 ja ajanjaksoa 2000–2021. Haku suoritettiin päivämääränä 10.12.2021.

Puheenvuoroja haettiin laittamalla hakukenttään sana 'ideolog*' ja katsomalla, miten monta tulosta tuolla hakusanalla saadaan. Symboli * katkaisee hakukoneessa sanan ja näyttää siten sanan kaikki eri johdannaiset alkaen sanan katkaisukohdasta. Haun tulokset rajattiin koskemaan vain puheenvuoroja, mutta tämä rajausta onnistui vain käyttöliittymässä, jossa voi tarkastella aineistoja vuodesta 2000 eteenpäin. Toisessa käyttöliittymässä vuosille 1907–1999 ei ole mahdollista rajata hakutuloksia suoraan puheenvuoroihin, vaan rajausta tehtiin rajaamalla hakutulokset pöytäkirjoihin.

Yhdessä puheenvuorossa käsite 'ideologia' ja sen johdannaiset voi esiintyä useammin kuin kerran, mutta hakupalvelu ei ota tätä huomioon kummassakaan käyttöliittymässä. Siksi sitä ei ole myöskään tässä tutkimuksessa eritelty tuloksissa, vaan tulokset laskettiin siten, että yksi tulos vastaa yhtä käyttökertaa. Aineisto jaettiin puheenvuorojen osalta kahteen osaan tarkastelua varten: vuosiin 1907–1999 ja vuosiin 2000–2020, jotta käsitteen käyttömäärien vertailu kahdella ajanjaksolla olisi mahdollista. Näistä puheenvuoroista valikoitiin puheenvuoroja tarkempaa analyysiä varten analyysiosioon. Nämä haut suoritettiin päivämääränä 10.12.2021. Kaiken kaikkiaan eduskunnan täysistunnon puheenvuoroja valittiin tarkempaan analyysiin 61 kappaletta.

2.2 Aineiston analyysimenetelmät

Analyysissa keskityttiin tarkastelemaan kansanedustajien ideologia-käsitteen käyttöä sekä heidän ideologiakäsityksiään. Analyysissa käytettiin käsitehistoriallista metodia, pohjautuen Quentin Skinnerin käsitehistorian teoriaan, jota käsitellään tarkemmin luvussa 2.2.1. Osana analyysiä käsiteanalyysissa esiin nousseita huomioita tarkasteltiin myös ideologiateorioiden kautta. Käsitehistoriallisessa tarkastelussa huomio keskittyi erityisesti ideologia-käsitteen merkityksen ja tarkoituksen kiistanalaisuuteen.

Käsitehistoriallisen metodin avulla tuodaan esille ideologia-käsitteen poliittisuus ja sen merkityksen kiistanalaisuus kansanedustajien puheenvuoroissa.

Hyvärinen (2003, 9) huomauttaa, että käsitehistoriallinen metodi ei ole tyhjentävä teoria käsitteiden analyysiin, vaan se on enemmänkin eräänlainen lähestymistapa tai näkökulma, jolla aineistoa analysoidaan. Hän korostaa, että käsitehistoriassa oltiin kiinnostuneita siitä, miten käsitteitä luodaan, hallitaan, käytetään ja millaisia merkityksiä niille annetaan. Keskeistä on käsitteiden historiallisuus sekä niiden kiistanalaisuus. Lisäksi Hyvärinen kuvaa, miten käsitehistoriallisessa lähestymistavassa on olennaista huomata käsitteiden kiistanalaisuus ja miten itsestäänselvyytenä pidetyt käsitteet ja ilmiöt ovat itse asiassa poliittisen kiistelyn tulosta. Käsitehistoria ei siis pohjautu pelkästään menneisyyteen, vaan sen avulla voidaan lähestyä myös nykyisiä ilmiöitä. (Hyvärinen 2003, 10)

Käsitehistoriallisen metodin tuloksia tarkasteltiin myös ideologiateorioiden kautta (ks. Luku 5.5). Tämän tarkoituksena oli analysoida, miten kansanedustajien omat käsitykset ideologiasta sekä ideologia-käsitteen käyttötavat näyttäytyvät ideologiateorioiden valossa. Tavoitteena oli saada tarkempi ymmärrys ideologia-käsitteen kansanedustajien sille antamista merkityksistä. Ideologiateorioiksi valikoituivat Karl Marxin, Louis Althusserin ja Slavoj Žižekin teoriat, joiden avulla oli tarkoitus saada selvyttä kansanedustajien ideologialle antamiin merkityksiin ja määritelmiin. Kansanedustajien ideologia-käsitteen käyttöä on tärkeää analysoida myös ideologiateorioiden kautta, koska esimerkiksi Marx on syy sille, miksi ideologia-käsite on ylipäättään vielä käytössä ja miksi sillä on yleensä halventava merkitys, kuten luvusta 3.1 käy ilmi. Ideologiateoriat paneutuvat tarkemmin analysoimaan ja teoretisoimaan ideologian merkitystä huomattavasti tarkemmin, kuin esimerkiksi ideologian sanakirjamääritelmä luvussa 1. Marxin, Althusserin ja Žižekin teoriat voidaan nähdä tiettyinä teoreettisena jatkumona, jossa viimeisimpänä tullut Žižekin teoria on itsessäänkin tärkeä teoreettinen viitekehys, jonka avulla voimme analysoida ideologiaa ja sen käyttämistä käsitteenä. Ideologiateorioita käsitellään tarkemmin luvussa 3.

Tämän tutkimuksen kannalta juuri ideologia-käsitteen käsitehistoria ja itse käsitteen käyttötavat ovat tärkeitä. Käsitehistoriassa keskitytään Quentin Skinnerin teoriaan, koska hänen lyhyehkön aikavälin muutoksiin keskittyvä lähestymistapansa käsitehistoriaan sopi tämän tutkimuksen tarkoituksiin parhaiten. Teoksessaan *Visions of Politics: Volume 1, Regarding Method* Skinner (2002) tarkasteleekin, miten meidän tulisi tutkia ideoiden historiaa. Skinnerin mukaan käsitteet ovat yksi keinomme ymmärtää maailmaa. Käsitteiden muutokset ovat olennainen osa ideologista väittelyä ja kiistoja. Skinner toteaaakin, että meidän tulisi pitää normatiivisia käsitteitä enemmänkin työkaluina ja aseina ideologisissa taisteluissa, kuin kuvauksina maailman tilasta. Skinnerin mukaan hänen oma lähestymistapansa käsitteiden historiaan on keskittynyt enemmän käsitteiden muuttumiseen, kuin niiden pitkään ja hitaaseen historiaan. (Skinner 2002, 176–177)

Vaikka Skinnerin (2002) kiinnostuksen kohteena ovat käsitteiden nopeat muutokset, nuo muutokset ovat tapahtuneet hänen mukaansa silloin, kun yhteiskunnassa on tapahtunut joitain käsitteen muuttumisen aiheuttaneita perustavampia muutoksia. Siispä käsitteen muutoksen historiallisuudessa tulisi ottaa huomioon se yhteiskunnan laajempi muutos, joka aiheutti tuon käsitteen muutoksen. Skinner kertookin olevansa kiinnostunut siitä, millä tekniikalla tuo käsitteen muutos tapahtuu. Skinnerin mukaan meidän tulee kuitenkin myös keskittyä pitempiin muutoksiin, jos aiomme kartoittaa normatiivisten sanastojen nousut ja laskut. (Skinner 2002, 180–187)

Halutessamme ymmärtää, miten jotkut jäsentävät maailmansa, mitä johtopäätöksiä he maailmasta päättelevät ja mitä luokitteluja he hyväksyvät, Skinnerin (2002) mukaan on tärkeämpää tietää mitä käsitteitä he hallitsevat ja käyttävät, ei mitä sanoja he käyttävät. Hän jatkaa kuvaamalla, että käsitteen hallitseminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tietäisi sanan merkityksen, vaan sitä, että pystyy hallitsemaan käsitteitä myös tietämättä niiden merkitystä. Lisäksi on mahdollista hallita jokin käsite, mutta se ei takaa, että käsitettä osattaisiin käyttää oikein ja oikeassa kohdassa. (Skinner 2002, 159–160) On siis mahdollista esimerkiksi kutsua jotakin henkilöä tai asiaa ideologiseksi, vaikka ei tietäisi sen tarkkaa merkitystä.

Jos tavoitteenamme on yrittää selkeyttää ideologista kiistaa kielellisesti, Skinnerin (2002) mukaan meidän tulee ensiksi kysyä, mitä me tarkalleen ottaen tarkoitamme kiistellessämme siitä, pitäisikö jotain sanaa käyttää kuvaamaan jotain tiettyä toimintaa tai asioiden tilaa. Skinnerin mukaan meidän tulee ensimmäiseksi selvittää sanan luonne esimerkiksi vertailemalla sitä samanlaisiin tai vastakkaisiin sanoihin saadaksemme selkoa sen tarkasta roolista kielessämme. Toiseksi meidän tulee tietää sanan viittausten skaala, eli tulee tietää missä olosuhteissa sanaa voi käyttää kuvatakseen tiettyjä toimintoja tai asioiden tilaa. Ymmärrys viittausten skaalasta vaatii ymmärrystä sanan merkityksestä, sillä ainoastaan siten ymmärrämme sanan oikean käytön kriteerit. Kolmanneksi meidän tulee ymmärtää, mikä on se sanan laajuus, mitä sana pystyy kuvailemaan. Esimerkiksi adjektiivi *urhea* ei voi kuvata toimintoa negatiivisessa mielessä. Sanoista voidaan siis kiistellä kolmella eri tasolla. (Skinner 2002, 160–162)

Skinner (2002) lisää myös, että sanojen käytöstä voi nousta myös sosiaalisia kiistoja, koska kieltäytyminen käyttämästä tiettyä sanaa tietyssä yhteydessä voi olla sosiaalisten normien ja käytäntöjen vastaista käytöstä. Sosiaalisen kiistan päättyessä siihen, että termin käyttö hyväksytään uudessa tilanteessa, muodostuu uusia sosiaalisia käsityksiä sanan uuden merkityksen sijaan. Skinner tiivistää tämän sanoen, että sanat siis pysyvät muuttumattomina, mutta niitä käytetään uusissa olosuhteissa. Hän kuitenkin huomauttaa, että jos termin käyttöä uudessa merkityksessä ei hyväksytä, on seurauksena tyypillisesti uusien merkitysten syntyminen. (Skinner 2002, 165–167)

Tästä esimerkkinä Skinner (2002) mainitsee yritysmaailman tavan omaksua omaan toimintaansa moraalisesti korkeampia arvoja ja ideaaleja, mutta joka yleensä epäonnistuu tai korkeintaan onnistuu vain osittain. Esimerkiksi työtä voi tehdä *hartaudella*, yrityksen mainosmateriaaleja sanotaan *kirjallisuudeksi* ja yrityksen

toiminnalla voi olla taustalla *filosofia*. Skinnerin mukaan toiminnan kuvaaminen ylevämmällä tasolla epäonnistuu ja samalla siitä muodostuu termille polysemia, eli merkityksen laajeneminen. Kuullessaan, että yrityksellä on tietty *filosofia*, ihmiset eivät ajattele kyseessä olevan filosofia sen perinteisessä merkityksessä, vaan että filosofialla on tässä yhteydessä uusi merkitys. (Skinner 2002, 167–168)

Skinnerin (2002) mukaan arvottavia sanoja voidaan käyttää näyttämään jokin toiminta tuomittavana. Esimerkiksi kehuva sana *eliitti* on monesti tuomittava sana silloin, kun ideologisia vastustajia kutsutaan eliitiksi. Toisenlainen arvottava sana on *liberaali*, joka jollekin henkilölle on kehu, mutta toisessa yhteydessä tuomittava sana. Tässä käy selväksi, että sanan tarkoitus ei muutu, vaan pikemminkin kieltä käyttävän henkilön sosiaalinen tai intellektuaalinen asenne. (Skinner 2002, 170–171) Ideologia on tästä hyvä esimerkki, sillä tämän tutkimuksen aineiston perusteella sitä voidaan käyttää moitittavana sanana, mutta myös positiivisessa merkityksessä omaa ideologiaa kuvailtaessa.

Skinner (2002) mainitsee myös erittäin yleisen taktiikan, jossa tuomittavaa sanaa käytetään siten, että sen kielteinen vaikutus poistetaan. Malliesimerkkinä hän nostaa sanan *kunnianhimo* (*ambition*), joka varhaismodernin ajan kuluessa alkoi saada sille tuttuja neutraaleja merkityksiä, kun sitä aikaisemmin oli käytetty yksinomaan kuvaamaan voimakkaasti tuomittua toimintaa. Skinner jatkaa kertomalla, että toinen yleinen, joskin karkea, taktikka on tuoda uusia hyväksyttäviä termejä kieleen. Tässä taktikassa luodaan uusia termejä kuvaaman väitetyksi uusia toimintoja ja sitten niitä käytetään niihin kyseenalaisiin toimintoihin, joita halutaan edistää. (Skinner 2002, 151–152) Esimerkiksi valhetta voi kutsua vaihtoehtoiseksi totuudeksi.

Skinner (2002) pohtii myös käsitteiden muutosta retoriikan saralla. Tässä ilmiössä käsitteen muutos tapahtuu, kun jotain toimintaa tai asioiden tilaa kuvataan sanalla, jota sen kohdalla ei normaalisti käytettäisi. Tavoitteena on saada yleisö vakuuttamaan, että tuota sanaa voidaankin käyttää kyseisessä tilanteessa. Onnistuessaan yleisö näkee kyseisen tilanteen moraalisesti uudessa valossa. Skinnerin mukaan seurauksena on se, että toiminto, joka olisi aikaisemmin ollut tuomittavaa, nähdäänkin nyt kehuttavana. Vastaavasti toiminto, joka oli aiemmin kehuttava, nähdään nyt tuomittavana. Kyseessä on siis retorinen uudelleenkuvaus, jossa asiat saadaan näkymään uudessa moraalisessa valossa. (Skinner 2002, 182.186)

Tässä luvussa käsiteltiin käsitehistoriallista metodia ja käsitteiden käyttämistä. Skinnerin teoriasta tarkasteltiin käsitteiden muuttumista ja käyttöä sekä sitä, miten niitä voidaan käyttää retorisesti. Onkin tärkeää analysoida, miten käsitteitä käytetään aseina ja työkaluina ideologisissa kamppailuissa. Tiivistäen voidaan sanoa, että käsitteitä on mahdollista käyttää monin eri tavoin, mikä onkin syytä huomioida myös analysoidessa ideologia-käsitettä tämän tutkimuksen puitteissa.

3 TOOREETTINEN TAUSTA

3.1 Destutt de Tracystä Marxiin

Tässä luvussa käsitellään ideologia-käsitteen synnyn alkuvaiheita. Pohjustuksena esitellään Destutt de Tracyn teoriaa, mutta luvun keskiössä on Karl Marxin teoria ideologian käsitteestä. Ideologian käsitteen loi Antoine Destutt de Tracy vuonna 1796 kuvaamaan luomaansa uutta ideoiden tiedettä. Käsite sai kuitenkin miltei välittömästi negatiivisen konnotaation, kun Napoleon Bonaparte alkoi käyttää sitä kutsumalla vastustajiaan, joilla oli järjettömiä mielipiteitä, ideologeiksi. (Sargent 2015, 441) Ideologisuuden negatiivinen konnotaatio ei siis ole ilmiönä uusi.

Karl Marxin voidaan ajatella jatkaneen de Tracyn teoriaa, mutta hänen teoriansa on käytännössä lähes täysin erillinen. Juuri Marx on kuitenkin merkittävä syy sille, että ideologia käsitteenä ylipäätään on vielä käytössä: Henry Matthew Drucker (1974) teoksessaan *The Political Uses of Ideology* kertoo, että jos Marx ei olisi ottanut käsitettä käyttöönsä, olisi koko käsite jäänyt anakronistiseksi ilmiöksi. Druckerin mukaan kutsumallaan jotain teoriaa ideologiseksi Marx määrittää ideologiaa joko 'vääränä tietoisuutena', eli miten se johtaa yksilöä harhaan, tai miten yksilö käyttää ideologista teoriaa ajamaan oman luokkansa etua. Drucker tiivistää, että Marx on siis joko kiinnostunut niistä syistä, jotka ovat johtaneet yksilön harhaan, tai siitä, miten teoria vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen. Marx saattaa joskus käyttää molempia käsityksiä samaan aikaan, mutta ne ovat aina halventavassa merkityksessä. (Drucker 1974, 15) On kuitenkin syytä ottaa huomioon, että Marxin ja Engelsin teoksissa käsite 'väärä tietoisuus' ei esiinny kuin kerran Engelsin kirjeestä Franz Mehringille (Engels 1934).

Druckerin (1974) mukaan 'väärän tietoisuuden' teoria on Marxin selitys aikaisempien ajattelijoiden virheille. Tämä 'väärä tietoisuus' selittää myös, miten yhteiskuntia hallitaan: hallitsevan luokan ideologia (eli 'väärä tietoisuus') ohjaa

yhteiskuntaa oman intressinsä mukaan. (Drucker 1974, 18) Marxin ja Engelsin kuuluisa lainaus kuuluu teoksessa *The German Ideology* (1998):

“The ideas of the ruling class are in every epoch the ruling ideas: i. e., the class which is the ruling *material* force of society is at the same time its ruling *intellectual* force. The class which has the means of material production at its disposal, consequently also controls the means of mental production, so that the ideas of those who lack the means of mental production are on the whole subject to it. The ruling ideas are nothing more than the ideal expression of the dominant material relations, the dominant material relations grasped as ideas; hence of the relations which make the one class the ruling one, therefore, the ideas of its dominance.” Marx ja Engels (1998, 67).

Toisin sanoen, Marxin ajattelussa hallitsevan luokan ideat ja ideologia ovat vallitsevia aina kullakin aikakaudella. Se joka hallitsee yhteiskunnan materiaalista tuotantoa, hallitsee myös sen älyllistä tuotantoa. Esimerkiksi kouluissa ja eri oppilaitoksissa opetetaan täten hallitsevan luokan ideoita ja ideologiaa, eikä niitä vastustavia ideoita. Toisin sanoen, esimerkiksi kouluissa ei opetettaisi markkinatalouden vastaisia ideoita tai ideologiaa, jos markkinatalous on hallitsevan luokan ideologia. Päinvastoin kouluissa silloin opetettaisiin tuon ideologian hyviä puolia ja sen oikeutusta. Koska hallitseva luokka myös hallitsee älyllistä tuotantoa, sama ilmiö toimii myös mediassa. Siispä televisiossa ja lehdistössä vallitsevana ideologiana on siis hallitsevan luokan ideologia, koska se hallitsee myös näitä osa-alueita yhteiskunnasta. Esimerkiksi jos hallitsevan luokan ideologiana on demokratia, niin mediassa ei silloin ole vallitsevana ideologiana demokratianvastaisuus. Ihmiset eivät tunnista miten yhteiskunnassa vallalla olevat materiaaliset olosuhteet vaikuttavat heidän tietoisuuteensa, kuten kuuluisa kohta Marxin teoksessa *A contribution to the critique of political economy* (1970) kuuluu:

“In the social production of their existence, men inevitably enter into definite relations, which are independent of their will, namely relations of production appropriate to a given stage in the development of their material forces of production. The totality of these relations of production constitutes the economic structure of society, the real foundation, on which arises a legal and political superstructure and to which correspond definite forms of social consciousness. The mode of production of material life conditions the general process of social, political and intellectual life. It is not the consciousness of men that determines their existence, but their social existence that determines their consciousness.” (Marx 1970, esipuhe)

Ihmisten tietoisuuden siis määrittää heidän sosiaalinen olemassaolonsa yhteiskunnassa. Ihmiset joutuvat yhteiskunnassa vallitsevien materialististen suhteiden piiriin tahdostaan riippumatta. Ihminen esimerkiksi yleensä pakotetaan olemaan koulussa tietty määrä vuosia, jotta hänestä tulisi hyödyllinen vallitseville tuotantosuhteille. Vallitsevat tuotantosuhteet määrittävät mitä yhteiskunnassa voi tehdä, miten siellä eletään ja miten siellä tulee elää. Nämä kaikki puolestaan määrittelevät sen, minäkalaisia ideoita meillä on. Toisin sanoen, yhteiskunnan materiaallinen todellisuus määrittää meidän tietoisuutemme, ideamme ja ajattelumme. Marxin ’väärän tietoisuuden’ teoriassa ihmiset eivät siis tunnista yhteiskunnassa vallitsevia suhteita kuin ne

todellisuudessa ovat, vaan he näkevät hallitsevan luokan ideologian tai toisin sanoen, että ideologia peittää nuo suhteet.

Tässä luvussa perehdyttiin Marxin teoriaan ideologiasta ja erityisesti sen ilmenemismuotoon 'vääränä tietoisuutena'. Todettiin myös, että Marxin teoriassa ideologia on säilyttänyt sille ominaisen halventavan merkityksen ja esitettiin, miten Marx näki yhteiskunnan rakenteiden muovaavan ja luovan ihmisten tietoisuutta, eikä toisinpäin. Marxin teoriassa ideologian levittäjinä toimivat älyllistä työtä tekevät opettajista ekonomisteihin, jotka nimenomaan sekä levittävät että puolustavat hallitsevan luokan ideologiaa. Marx vei ideologiateorian materialismin suuntaan siten, että materiaallinen todellisuus vaikuttaa siihen, mitä ideoita meillä on sen sijaan, että ideat vaikuttaisivat meidän materiaaliseen todellisuuteemme.

3.2 Louis Althusser

Tässä luvussa tarkastellaan Louis Althusserin teoriaa ideologiasta ja tarkastellaan, miten hän jatkaa Marxin teoretisointia ideologiasta. Althusser (2014) aloittaa ideologian teoretisoinnin näyttämällä, miten Karl Marx tulkitsi ja teoretisoi ideologia-käsitettä. Althusserin mukaan Marx esittää teoksessaan *Saksalainen Ideologia* positivistisen näkemyksen ideologiasta ja väittää, että filosofia on pelkkää ideologiaa ja pitäisi siksi hylätä. Mainitussa teoksessa myös esimerkiksi luonnehditaan, että vallitseva ideologia on hallitsevan luokan ideologia. Althusserin mukaan *Saksalaisen Ideologian* jälkeen Marx keskittyi enemmän poliittisen ekonomian tutkimiseen, kuin filosofiaan, ja saikin myöhemmin kirjoitettua pääteoksensa *Pääoman*. *Pääomassa* on useita teoretisointeja ideologiasta, esimerkiksi ekonomistien ideologia, mutta siitä puuttuu yleinen teoria ideologiasta. (Althusser 2014, 171–173) Toisin sanoen, vaikka Marx esittääkin erilaista teoretisointia ideologiasta, häneltä puuttuu kaikkiin ideologioihin sopiva yleisen ta-son ideologiateoria.

Althusserin (2014, 181) mukaan päästäksemme hänen pääteesiinsä ideologiasta, tulee meidän ensin tarkastella kahta siihen liittyvää teesiä. Hänen ensimmäinen teesiinsä on: "Ideologia kuvaa yksilön kuvitteellisen suhteen heidän todellisiin olemassaolonsa olosuhteisiin". Althusser päättää pohdintansa kuvaamalla, miten yleensä ihmiset kuvaavat erinäisiä laillisia, poliittisia, uskonnollisia yms. ideologioita erilaisiksi elämäkatsomuksiksi. Hän selittää, että jos emme oikeasti usko esimerkiksi Jumalaan, pidämme näitä elämäkatsomuksia suurissa määrin kuvitteellisina ja ajattelemme, että ne eivät vastaa todellisuutta. Kuvatessamme nämä ideologiat illuusioiksi me myös samalla pidämme niitä alluusioina ja voimme löytää todellisuuden näiden kuvitteellisten kuvausten alta vain tutkimalla ja tulkitsemalla näitä ideologioita. (Althusser 2014, 181) Althusser (2014) esittää, että ihmiset eivät kuvaa todellisia olemassaolon olosuhteitaan ideologiassa, vaan ennen kaikkea heidän *suhdettaan* todelliseen

olemassaoloonsa. Tämä suhde on keskiössä jokaisessa ideologiassa ja niiden kuvitteellisessa kuvauksessa todellisesta maailmasta: jokainen ideologia kuvaa ihmisten kuvitteellista suhdetta siihen todellisuuteen, jossa he oikeasti elävät. (Althusser 2014, 183)

Althusserin (2014) toinen teesi on: "Ideologialla on materiaallinen olemassaolo" (Althusser 2014, 184). Althusserin (2014) mukaan jokainen yksilö, joka uskoo vaikkapa Jumalaan, velvollisuuteen ja oikeuteen yms., käyttää uskomustensa lähteenä omassa tietoisuudessaan olevia ideoita. Tämä yksilö vapaasti tiedostaen joko valitsee nämä ideat tai tunnustaa omaavansa nämä ideat, joihin hän uskoo. Näistä ideoista seuraa suoraan materiaalisia toimintoja. Jos yksilö uskoo oikeuteen, hän noudattaa lakeja ja voi suuttua, jos joku näitä lakeja rikkoo. Tai jos yksilö uskoo Jumalaan, hän käy kirkossa, polvistuu ja rukoilee, katu ja niin edelleen. (Althusser 2014, 184–185) Tästä seuraa Althusserin (2014) mukaan se, että subjektin tulisi toimia hänen uskomionsa ideoidensa mukaan ja että vapaana subjektina yksilö merkitsee omat ideansa materiaalisissa toimissaan. Subjektin toiminnan taustalla on aina jokin idea. Tästä voi johtaa sen, että subjektin ideat ovat olemassa hänen toimissaan ja että näillä toimilla on täten materiaallinen olomuoto, joka ilmenee vaikkapa messussa käymisenä. (Althusser 2014, 185–186) Toisin sanoen ideoilla, joihin yksilö uskoo, on suoria materiaalisia vaikutuksia, koska tämä toimii niiden vapaasti omaksuttujen tai valittujen ideoiden mukaan.

Edellisistä huomioista Althusser (2014) pääsee pääteesiinsä: ideologia on olemassa ainoastaan konkreettisille subjekteille ja tämän ideologian voi luoda ainoastaan subjekti. Tämä subjektin kategoria on konstituiva osa kaikkia ideologioita, mutta vain siinä merkityksessä, että jokaisella ideologialla on funktio konstituoida konkreettisia subjekteja. (Althusser 2014, 188). Selventääkseen edellä mainittua Althusser (2014) esittää luonnehdinnan siitä, että kaikki ideologia "kutsuu" tai interpelloi konkreettisia yksilöitä konkreettisiksi subjekteiksi. Althusser jatkaa, että meidän tulisi hetkeksi erottaa konkreettinen subjekti ja konkreettinen yksilö toisistaan, vaikka ei olekaan olemassa konkreettista subjektia, jonka perustana ei olisi konkreettista yksilöä. Ideologia toimii siten, että se rekrytoi kaikki subjektit yksilöiden joukosta tai muuntaa kaikki yksilöt subjekteiksi interpellaation tai "kutsumisen" avulla. (Althusser 2014, 189–190)

Esimerkkinä Althusser (2014) esittää seuraavan skenaarion: Yksilö kävelee kadulla ja hän kuulee takanaan poliisin huutavan "Hei sinä siellä!", jolloin kuvitteellinen yksilö kääntyy ympäri. Sillä hetkellä, kun yksilö kääntyy 180 astetta, hänestä tulee subjekti (Althusser 2014, 190–191). Althusser (2014) kertoo, että yksilön kääntyessä hän tunnistaa, että juuri häntä kutsuttiin eikä ketään muuta, mikä tekee hänestä subjektin. Hän siis tunnistaa itsensä subjektiksi. Althusserin (2014) mukaan tämä esimerkki tapahtuu aikajärjestyksessä, mutta todellisuudessa asiat eivät tapahdu peräkkäin, vaan ideologian olemassaolo ja yksilöiden "kutsuminen" tai interpellaatio subjekteiksi on yksi ja sama asia (Althusser 2014, 191).

Althusser (2014) jatkaa, että mikä näyttäisi tapahtuvan ideologian ulkopuolella (kadulla) tapahtuu itse asiassa ideologian sisällä. Eli se, mikä näyttäisi tapahtuvan

ideologian sisällä, tapahtuu itse asiassa ideologian ulkopuolella. Tästä syystä me kaikki uskomme olevamme ideologian ulkopuolella, mutta olemmekin sen sisällä. Ideologia ei koskaan sano olevansa ideologinen. On harvinaista kyetä sanomaan olevansa ideologian sisällä, sillä sen sanoakseen pitäisi olla sen ulkopuolella. Paljon yleisemmin voi sanoa olleensa ideologiassa. Tästä syystä usein syytös siitä, että joku on ideologiassa, koskee ainoastaan muita henkilöitä, mutta ei koskaan syyttäjää itseään.

Tämän kaiken voi tiivistää siihen, että ideologialla ei ole ulkopuolta itselleen mutta samalla se ei ole mitään muuta kuin 'ulkopuolta' tieteelle ja todellisuudelle (Althusser 2014, 191–192). Toisin sanoen meidän on hankala tunnistaa olevamme itse ideologian sisällä. Althusser (2014) jatkaa, että koska aikaisemmin todettiin ideologian olevan ikuista, on sanottava, että ideologia on aina "kutsunut" tai interpelloinut yksilöt subjekteiksi. Tästä voi johtaa, että yksilöt ovat aina subjekteja jo valmiiksi (Althusser 2014, 191).

Althusser (2014) sanoo, että yksilö on subjekti jo ennen kuin hän on syntynyt-kään, koska hän jo ennen syntymää kuuluu esimerkiksi tiettyyn perherakenteeseen ja perheen ideologiseen piiriin. Lapsi on odotettu ja hän tulee saamaan isänsä nimen ja näin hänellä on jo korvaamaton identiteetti ennen syntymäänsä. (Althusser 2014, 192–193) Siispä jo syntymättömästä lapsesta puhutaan subjektina. Hänen sukupuolensa voi tietää etukäteen, ehkä hänelle on jo annettu nimikin, eli jo syntymätön lapsi on jo subjekti monilla eri tavoilla. Althusser (2014) esittää miten jo subjektina syntynyt lapsi interpelloidaan syntymänsä jälkeen useaksi eri subjektiksi. Hänestä tulee uskonnollinen, moraalinen, laillinen ja lopulta poliittinen subjekti, kun hänet "kutsutaan" poliittiseksi subjektiksi ja hän mahdollisesti liittyy poliittiseen puolueeseen. Kaikki nämä eri ideologiat toimivat, ja ovat sekä päällekkäin että ristiriidassa samassa subjektissa. (Althusser 2014, 193–194) Hyvä esimerkki tästä olisi myös se, miten opettaja koulussa tai lehtori yliopistossa interpelloi yksilöt, jotka tosin ovat jo subjekteja, kutsumalla heitä oppilaiksi tai opiskelijoiksi.

Althusser (2014) painottaa, että subjekti on monen eri ideologian vaikutuksessa samaan aikaan ja nämä ideologiat ovat yhdistyneitä subjektin toiminnoissa ja rituaaleissa. Nämä eri ideologiat ovat myös ristiriidassa keskenään ja ajautuvat aika ajoin konflikteihin subjektin sisällä. Näissä konflikteissa subjekti joutuu tekemään valinnan kahden tai useamman ideologian välillä. Kukaan ei pysty välttämään näitä konflikteja tai omantunnon tilanteita. (Althusser 2014, 199–200) Jokainen subjekti voi tunnistaa miten hänessä itsessään voi olla eri ideologioita ja miten ne ovat ristiriidassa keskenään tai joutuvat ristiriitaan tietyn asian edessä. Esimerkiksi sotilas voi saada käskyn esimieheltään, mutta se voi olla ristiriidassa sotilaan moraalisen, uskonnollisen, laillisen tai muun ideologian kanssa, mikä pakottaa sotilaan tekemään valinnan eri ideologioidensa välillä.

Althusser (2014) ulottaa tämän jälkeen analyysinsä valtioon; siihen, miten ideologia toimii valtiossa ja miten tuotantosuhteiden uusintaminen turvataan yhteiskunnassa. Althusser käyttää nimitystä valtiokoneistot eri toimijoista valtion sisällä. Hän

jakaa nämä valtiokoneistot kahteen eri luokkaan: sortavat valtiokoneistot (repressive state apparatuses, lyh. RSA) ja ideologisiin valtiokoneistoihin (ideological state apparatuses, lyh. ISA). Sortaviin valtiokoneistoihin kuuluvat hallitus, armeija, poliisi, vankeilat, tuomioistuimet yms. Sortavat valtiokoneistot toimivat väkivallan avulla, vaikkakin se voi ottaa väkivallattomia muotoja, ja nämä sortavat valtiokoneistot näyttäisivät olevan yhtenäisiä ja osa samaa koneistoa. (Althusser 2014, 242–243) Nämä sortavat valtiokoneistot eivät siis välttämättä käytä suoraa fyysistä väkivaltaa, mutta ne voivat käyttää väkivaltaa epäsuoremmalla tavalla. Esimerkiksi yksilöä voidaan uhata väkivallalla, jos tämä ei tottele tätä hallituksen säätämää lakia, jolloin tottelemattomuus voi lopulta johtaa väkivaltaan.

Althusser (2014, 243) listaa seuraavat ideologiset valtiokoneistot (ISA): perhe, ammattiliitto, koulutus, uskonto, kulttuuri, viestintä ja media, oikeudellinen, uskonto ja poliittinen ISA. Althusser (2014) jatkaa, että näitä ideologisia valtiokoneistoja kuvaa niiden näennäinen erilaisuus verrattuna sortaviin valtiokoneisiin, joita kuvaa yhtenäisyys, ja siinä missä sortavat valtiokoneistot kuuluvat julkiseen, ideologiset kuuluvat osin myös yksityiseen piiriin (Althusser 2014, 243). Althusser (2014) huomauttaa, että jako yksityiseen ja julkiseen on puhtaasti sisäinen asia porvarillisessa laissa, joka määrittää itse missä käyttää auktoriteettiaan. Tässä porvarillisessa laissa valtio jätetään yksityisen ja julkisen ulkopuolelle, koska se on hallitsevan luokan valtio ja siten lain yläpuolella. Valtio on siis edellytys yksityiseen ja julkiseen jaotteluun. Ideologisten valtiokoneistojen kannalta ei kuitenkaan ole tärkeää kuuluvatko ne yksityisiin vai julkisiin, vaan miten ne toimivat. (Althusser 2014, 244) Ei siis ole mielekästä erottaa vahvasti julkista ja yksityistä toisistaan, koska niiden määrittely itsessään tulee porvarillisesta oikeusjärjestelmästä.

Tärkeää on kuitenkin Althusserin (2014) mukaan ideologisten valtiokoneistojen erottaminen sortavista valtiokoneistoista, sillä vaikka sortavien valtiokoneistojen toiminnassa käytetään myös ideologiaa, ne toimivat pääasiassa väkivallan kautta. Ei siis ole pelkästään väkivaltaista valtiokoneistoa, vaan ideologia on aina mukana. Esimerkiksi poliisi ja armeija tarvitsevat ideologiaa tuottaakseen itse itsensä uudelleen ja vahvistaakseen omaa yhtenäisyyttään. Ideologisten valtiokoneistojen kohdalla asia on kuitenkin päinvastoin: vaikka ne pääasiassa toimivat ideologian avulla, niiden toimintaan kuuluu myös väkivalta. (Althusser 2014, 244) Esimerkiksi kouluissa rangaistaan jälki-istunnolla, ei tosin enää lyömällä lapsia. Yliopistossa taas voidaan rangaista poissaoloista vaikkapa arvosanan laskemisella tai kurssilta poistamisella. Perheessä taas vanhempi saattaa lyödä tai tukistaa lasta. Tärkeää on kuitenkin huomata väkivallan rooli myös ideologisissa valtiokoneistoissa.

Tässä luvussa on käsitelty Louis Althusserin teoriaa ideologiasta ja ideologisista valtiokoneista. Luvussa tuotiin esille, miten subjektit omaksuvat ideologian ja miten ideologiat toimivat yhteiskunnassa ideologisten valtiokoneistojen muodossa. Althusser on kääntänyt Marxin materialistisen käsityksen ideologiasta lähemmäksi sen

alkuperäistä Antoine Destutt de Tracy'n luonnehtimaa merkitystä. Ideologialla on siis suora vaikutus meidän materiaaliseen todellisuuteemme, eikä toisin päin.

3.3 Slavoj Žižek

Tässä luvussa käsitellään Slavoj Žižek teoretisointia ideologiasta. Luvussa tulee esille, miten Slavoj Žižek kehittää Louis Althusserin teoriaa ja luo hyvin omaleimaisen teorian ideologiasta. Slavoj Žižek esittelee teoksessaan *The Sublime Object of Ideology* (2009b) omaa teoriaansa. Žižekin teoksesta voi nähdä kuinka hän omaksuu Althusserin teorian interpellaatiosta sekä ideologisista valtiokoneistoista, mutta pitää niitä riittämättöminä, kuten näemme tuonnempana. Slavoj Žižekin ajattelussa yhdistyvät filosofia ja Jacques Lacanin psykoanalyttinen teoria, joita yhdistämällä hän luo omalataisen teoreettisen katsantokannan.

Tämän tutkielman rajallisuuden vuoksi on mahdotonta käsitellä Žižekin teosta tyhjentävästi, mutta tarkoitus on saada riittävä käsitys ja kokonaiskuva hänen omasta ideologiateoriastansa. Myöskin kaikkia psykoanalyttisia käsitteitä on mahdotonta selittää tyhjentävästi tekstin rajallisuuden vuoksi, sekä monista käsitteistä on useita eri tulkintoja, joten niille ei ole tässä annettu yhtä ainoaa oikeaa määritelmää. Žižekin ajattelun keskiössä on juuri psykoanalyttisen teorian ja käsitteiden käyttäminen hänen luodessaan uutta teoriaa ideologian analysoimisesta ja kritisoimisesta. Hän yrittää näyttää miten nuo psykoanalyttiset käsitteet, ja teoria ovat hyödyllisiä analysoimaan ideologiaa ja nyky-yhteiskuntaa. Kuten Žižek kirjansa johdannossa toteaa, *Ideologian Ylevän Objektin* tehtävä on tuoda tutuiksi lacanilaista psykoanalyttista teoriaa ja sen käsitteitä sekä sitä, miten kyseiset käsitteet voivat auttaa hahmottamaan teoriaa ideologiasta (Žižek 2009b, xxx).

Žižek (2009b) toteaa, että kenties paras perustason määritelmä ideologialle on Karl Marxin klassinen lause "he eivät tiedä sitä, mutta tekevät niin". Kyseessä on ideologian klassinen käsite ideologiasta 'vääränä tietoisuutena', jonka mukaan ideologia edellyttää eräänlaisen konstitutiivisen naiiviuden, jossa sen omat toimintaedellytykset ja oletukset väärin käsitetään. On olemassa kuilu niin sanotun sosiaalisen todellisuuden ja meidän vääristyneen kuvamme tai vääristyneen tietoisuutemme välillä. (Žižek 2009b, 24–25) Väärässä tietoisuudessa emme siis näe asioiden todellista laitaa, vaan ne ovat eräänlaisten verhojen tai naamioiden takana.

Žižekin (2009b) mukaan tässä klassisessa ideologian määritelmässä ideologiakritiikki lähtee liikkeelle siitä, että jos vain pystymme näyttämään asioiden todellisen tilan, illuusio katoaa. Hieman kehittyneemmässä ideologiakritiikissä tarkoituksena ei ole hajottaa kaikkia harhoja ja illuusioita, vaan kyse on pikemminkin siitä, että itse ns. sosiaalinen todellisuus ei voi uusintaa itseään ilman tätä ideologista mystifikaatiota. Ei siis ajatella, että asioiden todellinen tila olisi jonkin naamion takana, vaan pääajatus

on, että ideologinen vääristymä on kirjoitettu itse sen olemukseen. Kyseessä on siis paradoksi, jossa sosiaalinen todellisuus voi uusintaa itseään vain siinä suhteessa, että se väärin käsitetään tai sitä ei huomioida. Heti, kun näemme asiat niin kuin ne todellisuudessa ovat, harha katoaa tai oikeastaan muuttuu toisenlaiseksi todellisuudeksi. Ideologinen vääristymä, väärinkäsitys tai väärä tietoisuus on siis itse asiassa osa todellisuutta itseään, minkä takia meidän tulisikin välttää erilaisia metaforia naamioiden poistamisesta tai verhon avaamisesta. (Žižek 2009b, 24–25)

Žižek (2009b) pohtiikin, onko tämä väärän tietoisuuden käsitys ideologiasta enää sopiva nykyaikaan. Hän nostaa esiin Peter Sloterdijkin (1987) teorian kyynisyydestä. Sloterdijkin (1987) teoriassa kyyninen subjekti on varsin tietoinen sosiaalisen todellisuuden ja ideologisen naamion välillä vallitsevasta etäisyydestä, mutta subjekti silti pitää kiinni tuosta naamiosta. Tämän Žižek (2009b, 25–26) tulkitsee siten, että määritelmä ideologiasta ei olisi 'he eivät tiedä sitä, mutta tekevät niin' vaan pikemminkin 'he tietävät varsin hyvin mitä tekevät, mutta silti he tekevät niin'. Žižek painottaa, että meidän tulee erottaa tarkasti tämä *kyynisyys* Sloterdijkin (1987, teoksessa Žižek 2009b) muotoilemasta käsitteestä *kynisismistä*, jossa on kyse tietynlaisesta virallisen kulttuurin torjumisesta ironian ja sarkasmin keinoin. Kynisismissä paljastetaan hallitsevan virallisen ideologian ylevien lauseiden ja julistusten takana olevat egoistiset intressit ja väkivalta. Virallinen ideologia asetetaan naurunalaiseksi, missä on kyse enemmän pragmaattisuudesta kuin argumentaatiosta. Žižek nostaa esimerkkinä poliitikon, joka saarnaa velvollisuudesta uhrautua isänmaan puolesta, mutta kynisismi paljastaa hänen saamansa henkilökohtaisen hyödyn (Žižek 2009b, 25–26).

Žižek (2009b) jatkaa selittäen, että kyynisyys puolestaan on vastaus kynisismiin. Kyynisyys tunnistaa sosiaalisen todellisuuden ja ideologisen naamion välisen etäisyyden sekä siihen kätkeyn yksittäisen intressin, mutta löytää silti syytä tämän ylläpitämiselle. Kyynisyys ei ole suoraan epämorallinen positio vaan pikemminkin moraaliksi asetetaan epämorallisuuden piirin. Kyynisyydessä rehellisyys ja nuhteettomuus on epärehellistä ja moraaliksi epämorallista ja totuus on valhetta tehokkaampaa. Kyynisyydessä on siis kyse virallisen ideologian eräänlaisesta pervertoituneesta "negaation negaatiosta". Kun kohtaa esimerkiksi jonkun laittoman rikastumiskeinon, kyyninen reaktio on todeta, että eikö laillinen rikastuminen olisi paljon tehokkaampaa ja antaisi myös lain suoman turvan. Žižek antaa esimerkin Bertolt Brechtin (1970) *kolmen pennin oopperan* lausahduksesta, jossa pohditaan, mitä onkaan pankin ryöstö sen perustamiseen verrattuna. Ideologiakritiikki ei toimi enää tällaisen kyynisen järjen kohdattessaan, koska se ottaa etukäteen huomioon sosiaalisen todellisuuden ja ideologian välisen kuilun. Kyyninen järki kaikkine ironisine etäisyyksineen jättää kuitenkin huomiotta ideologisen fantasian perustason; tason, jossa ideologia itsessään strukturoi sosiaalista todellisuutta. (Žižek 2009b, 26–27)

Ymmärtääksemme tätä fantasiaa Žižek (2009b) ryhtyy purkamaan jo aiemmin esitettyä Marxin lausahdusta "he eivät tiedä sitä, mutta tekevät niin". Žižek pohtii, sisältyykö ideologia enemmän *tietämiseen* vai *tekemiseen* ja ensisilmäyksellä

näyttäisikin siltä, että ideologia on *tietämisessä*. Ristiriita on kuitenkin sen, mitä ihmiset todellisuudessa tekevät ja sen, mitä he luulevat tekevänsä välillä. Lause olisikin siis paremmin ilmaistuna, että ihmiset ”eivät tiedä, mitä he todella tekevät”. Esimerkkinä tästä Žižek nostaa esille klassisen marxilaisen käsitteen kauppatavarafetisismistä. Raha on todellisuudessa vain sosiaalisten suhteiden ruumiillistuma, materialisaatio ja tiivistymä, mutta yksilö näkee varallisuuden ruumiillistuman olevan rahan luonnollinen ominaisuus, ikään kuin raha itsessään olisi välittömässä materiaalisessa todellisuudessaan varallisuuden ruumiillistuma. Kyse on siis klassisesta marxilaisesta käsitteestä reifikaatiosta ja meidän tulisikin nähdä sosiaaliset ihmisten väliset suhteet esi-
neiden takana. (Žižek 2009b, 27–28)

Tämä luonnehdinta ei Žižekin (2009b) mukaan kuitenkaan ota huomioon sitä vääristymää, joka toimii jo itse sosiaalisessa todellisuudessa; ei enää ainoastaan sillä tasolla, jolla ihmiset *tietävät* tekevänsä jotain, vaan myös sillä tasolla, jolla ihmiset *tekevät* jotain. Käyttäessään rahaa yksilöt tietävät varsin hyvin, että siinä ei ole mitään ihmeellistä tai maagista, vaan että raha on materiaalisuudessaan vain sosiaalisten suhteiden ilmaus - pelkkä merkki, joka antaa yksilölle osuuden sosiaalisesta tuotteesta. Ihmiset siis tietävät varsin hyvin, että esineiden suhteiden taustalla on ihmisten suhteita. Ongelmaksi muodostuukin se, mitä ihmiset *tekevät* sosiaalisessa toiminnassaan. He *toimivat* siten, että raha on materiaalisessa todellisuudessaan varallisuuden välitön ruumiillistuma. Ihmiset ovat fetisistejä käytännössä, mutta eivät teoriassa. Ihmiset joko käsittävät väärin tai eivät tiedä, että kauppatavaravaihdon aktissa heitä ohjaa fetisistinen illuusio. (Žižek 2009b, 28–29)

Selventääkseen tätä Žižek (2009b) esittää klassisen marxilaisen motiivin universaalien ja partikulaaristen välisestä suhteesta. Kun olemme kauppatavarafetisismien piirissä, näyttää siltä, että tavaran konkreettinen sisältö eli sen käyttöarvo, olisi sen abstraktin universaalisuuden eli vaihtoarvon ilmaus. Tämä abstrakti universaali, arvo, näyttäytyy ruumiillistuvan konkreettisissa objekteissa reaalisena substanssina. Arkielämässään yksilö ajattelee, että universaali on partikulaarisen eli olemassa olevan asian ominaisuus. Arvoa ei siis itsessään ole olemassa, vaan on vain olemassa yksittäisiä esineitä, joissa on muiden ominaisuuksien ohella arvoa. Käytännössä yksilö kuitenkin käyttäytyy kuin yksittäiset tavarat olisivat vain joukko universaalisen arvon ruumiillistumia. (Žižek 2009b, 29–30) Voidaan siis esimerkiksi tietää varsin hyvin, että edessä oleva kynä on pelkkä kynä, mutta arkielämän käytännössä toimitaan kuin tuossa kynässä realisoituisi abstrakti universaali, eli arvo.

Žižekin (2009b) mukaan olemmekin päässeet eteenpäin lausahduksessa ”he eivät tiedä sitä, mutta he tekevät niin”. Illuusio ei olekaan *tietämisessä*, vaan jo siinä todellisuudessa, mitä ihmiset *tekevät*. Se, mitä ihmiset eivät tiedä on, että heidän toimintaansa ja sosiaalista todellisuutta itseään ohjaa illuusio. Ihmiset eivät käsitä väärin todellisuutta, vaan he käsittävät väärin sen illuusion, joka strukturoi heidän todellisuuttaan ja heidän todellista sosiaalista toimintaansa. He siis tietävät varsin hyvin, miten asiat ovat, mutta toimivat kuin eivät tietäisi. On siis kyseessä kaksinkertainen illuusio.

Ylenkatsomme illuusiota, joka strukturoi meidän todellisuuttamme. Tätä tiedostamattomaa illuusiota Žižek kutsuu *ideologiseksi fantasiaksi*. (Žižek 2009b, 30)

Žižek (2009b) väittää, että jos illuusio sijaitsisi klassisen käsityksen mukaan *tietämisessä*, täytyisi nyky-yhteiskuntamme näyttää post-ideologiselta. Tässä käsityksessä vallitseva ideologia on kyynisyys, jossa ihmiset eivät enää usko ideologisiin totuuksiin eivätkä ota sen väittämiä tosissaan. Žižekin (2009b) mukaan ideologian perustava taso ei kuitenkaan ole illusion taso vaan tiedostamattoman fantasian taso, joka strukturoi sosiaalista todellisuuttamme. Kyyninen etäisyys on vain yksi tapa muiden joukossa, jolla sokaisemme itsemme ideologisen fantasian strukturoivalle voimalle. Kyynisessä etäisyydessä säilytämme ironisen etäisyyden asioihin emmekä ota niitä vakavasti, mutta silti *teemme* niitä yhä. Žižek (2009b) muotoileekin uudelleen aiemmin esitetyn Sloterdijkin muotoilun ideologiasta ”he tietävät varsin hyvin mitä tekevät, mutta tekevät silti niin” muotoon ”he tietävät, että toiminnassaan he seuraavat illuusiota, mutta silti tekevät niin” (Žižek 2009b, 30–31). Asian voisi ilmaista siten, että kyyninen etäisyys mahdollistaa vastuun kiistämisen subjektin ideologian vaikuttamasta käyttäytymisestä. On mahdollista toimia ideologisesti, mutta kiistää sen vaikutuksen toimintaan olemalla kyynisesti etäinen tai ironinen.

Kuten aiemmin todettiin, fantasia on olennainen osa ideologiaa. Žižekin (2009b) mukaan fantasia täyttää tai naamioi perustavan mahdottomuuden tyhjän tilan. Tätä fantasiaa ei ole tarkoitettu tulkittavaksi vaan lävistettäväksi. Meidän tulee lävistää fantasia ja huomata, että sen takana ei ole mitään ja itse asiassa fantasia naamioi juuri tämän ”ei-minkään”. (Žižek 2009b, 141–142) Yhteiskunta on aina antagonististen halkeaman lävistämä, jolloin sitä on mahdotonta integroida symboliseen järjestykseen. (Žižek 2009b, 142).

Ernesto Laclau ja Chantal Mouffe kirjassaan *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics* (2001, 95–96) argumentoivat, että yhteiskuntaa ei ole olemassa siinä mielessä, että se olisi ehyt ja kokonainen; sellainen, jossa ristiriidat ja vastakkaiset asetelmat olisi sovitetu onnistuneesti keskenään. Žižekin (2009b) mukaan sosio-ideologisen fantasian tehtävä on puolestaan rakentaa yhteiskunnasta juuri sellainen kuva, joka on olemassa. Yhteiskunta, jossa sen osien välillä vallitsee toisiaan täydentävä ja orgaaninen suhde, ja jota ei jaa antagonistinen halkeama. Tästä malliesimerkki ja perustava ideologinen fantasia on korporatistinen visio yhteiskunnasta, jossa yhteiskunta nähdään sosiaalisena ruumiina ja orgaanisena kokonaisuutena. Eri luokat ovat kuin ruumiin eri jäseniä ja raajoja, joissa kukin osallistuu kokonaisuuteen oman funktionsa mukaan. (Žižek 2009b, 142)

Žižekin (2009b) mukaan fantasia on antagonismin vastinpari ja juuri tämä fantasia on tapa, jolla tuo antagonistinen halkeama naamioidaan. Ideologia käyttää fantasiaa keinonaan ottamalla etukäteen huomioon oman epäonnistumisensa. (Žižek 2009b, 142–143) Žižekin (2009b) mukaan ideologiakritiikin yhtenä menetelmänä onkin etsiä ideologisesta rakennelmasta se yksittäinen elementti, joka representoi ideologian omaa mahdottomuutta. Fasismissa tämä elementti, joka representoi fasismin

mahdottomuutta, ruumiillistuu juutalaisen hahmossa. Se mikä estää fasismia saavuttamasta yhteiskunnan täyttä identiteettiä ja yhtenäisyyttä ei ole juutalaiset, vaan sen oma antagonistinen luonne, immanentti tukkeuma siinä. Fasismissa yhteiskunta yhdistää tämän sisäisen negatiivisuuden juutalaisen hahmoon. (Žižek 2009b, 143–144)

Asian voi tiivistää siten, että ideologian tehtävänä on tietyllä tavalla piilottaa yhteiskunnassa vallitsevat antagonismit ja ristiriidat ja yrittää saada yhteiskunta näyttämään eheältä ja kokonaiselta. Voimme ottaa esimerkiksi köyhät yhteiskunnassa. Ideologia voi tässä tapauksessa kertoa, että yhteiskunta itsessään on toimiva, ehyt, kokonainen ja siinä itsessään ei ole mitään vikaa, vaan itse asiassa köyhät itse ovat toimiltaan ajautuneet köyhyyteen. Ideologia yrittää siis pitää yllä omaa eheyttään ja osoittaa siellä havaitut ristiriidat johtuvan muista syistä, kuin siitä itsestään.

Tässä luvussa käsiteltiin Slavoj Žižekin teoriaa ideologiasta ja miten ideologia omaksutaan. Luvusta kävi ilmi, että emme voi nähdä asioita ilman ideologiaa ja miten ideologinen fantasia itse asiassa se, joka rakentaa meidän todellisuuttamme. Žižekin teorian ja Lacanin psykoanalyttisen teorian tyhjentävä käsitteleminen on mahdotonta tutkielman rajallisen pituuden vuoksi, mutta luvun tarkoituksena oli kuvailla niitä pääpiirteittäin, jotta lukija saisi riittävän käsityksen tuosta monimutkaisesta ideologiateoriasta.

3.4 Ideologia ja ismit

Tässä luvussa selvennetään ismien ja ideologioiden välistä eroa, koska ne helposti sekoittuvat keskenään. Etenkin arkiajattelussa ideologiat ja ismit helposti sekoittuvat keskenään eikä niiden eroavaisuus heti nouse esille. Nykyään saatamme helposti pitää ideologioita ja ismejä synonyymeinä toisilleen emmekä näe niillä mitään eroavaisuuksia. Näin ei kuitenkaan ole aina ollut, vaan nämä kaksi käsitettä ovat liittyneet toisiinsa vasta ajan kuluessa. Jussi Kurunmäki ja Jani Marjanen (2020) artikkelissaan *How Ideology Became Isms: A History of a Conceptual Coupling* käsittelevät ismien ja ideologioiden liittymistä toisiinsa. Aineistona he ovat käyttäneet Ruotsin ja Itävallan lehdistöä ja materiaalia Iso-Britannian ja Ruotsin parlamenteista. Kurunmäen ja Marjasen mukaan ismien linkittäminen ideologioihin alkoi yleistyä 1920–1930 luvuilla. Heidän mukaansa tälle ajalle oli ominaista ideologian liittäminen käsitteenä kommunismin, sosialismin, Marxismin, fasismin, liberalismien, anarkismin ja totalitarismin kanssa. Myös oman poliittisen liikkeen nähtiin omaavan ideologian, eikä pelkästään poliittisten vastustajien. Lisäksi myös akateemikkojen, jotka analysoivat ideologioita, nähtiin omaavan jonkin ideologian. (Kurunmäki & Marjanen 2020, 310) Toisin sanoen, ismit ja ideologia olivat aluksi erossa toisistaan, mutta niitä alettiin käsitteinä yhdistämään toisiinsa.

Kurunmäen ja Marjasen (2020) mukaan ideologia muuttui sanakirjoissa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä tarkoittamaan kilpailevia poliittisia doktriineja. Lisäksi käsitteen käyttö muuttui kirjallisuudessa suositummaksi tuona aikana ja erityisen runsaasta sen käyttö oli 1930-luvulla. (Kurunmäki & Marjanen 2020, 307) Kurunmäki ja Marjanen (2020) kirjoittavat, että 1940-luvun lopulla joidenkin länsimaisten intellektuellien parissa yritettiin kehitellä teoriaa 'ideologian lopusta', jossa ideologiat kuten kommunismi, liberalismi ja sosialismi lähtivät kylläkin valistuksen ajan ajattelusta, mutta rappeutuivat totalitaristisiin muotoihinsa. Tässä tulkinnassa ideologia oli siis liberaalin demokratian ulkopuolella ja täten jotakin negatiivista. Tämän tulkinnan mukaan sosiaali- tai liberaalidemokraattinen positio nähtiin ei-ideologisena, kun taas esimerkiksi fasismi tai kommunismi nähtiin ideologisena. (Kurunmäki & Marjanen 2020, 313) Kurunmäki ja Marjanen (2018) artikkelissaan *Isms, ideologies and setting the agenda for public debate* argumentoivat, että tämä teesi ideologian lopusta tulisi ensisijaisesti nähdä retorisenä keinona yrittää saada länsimaissa Marxismi näyttäytymään samassa joukossa totalitarismin kuten kansallissosialismin kanssa (Kurunmäki & Marjanen 2018, 269).

Kuten edellä käy ilmi, ovat ismit tavallaan sulautuneet yhteen ideologian käsitteen kanssa siten, että kaikkia ismejä voidaan pitää ideologioina, mutta on myös olemassa ideologioita, joilla ei ole ismi-päätettä. Tässä tutkielmassa keskitytään nimenomaan ideologioihin ja niiden tutkimiseen, mutta on hyvä pitää mielessä ismien ja ideologian historian linkittyminen toisiinsa.

3.5 Eduskunta puhe- ja keskustelupaikkana

Kansanedustajien eduskunnassa pitämät täysistuntojen puheenvuorot ovat tässä tutkielmassa keskiössä. Siksi on syytä tarkastella tarkemmin, millainen eduskunta on keskustelu- ja puhepaikkana. Teoksessaan *Puhe Eduskunnassa* Kyösti Pekonen (2011) on käsitellyt puheen merkitystä eduskunnassa Pekosen (2011) mukaan parlamentti on edustuksellisissa parlamentaarisisissa demokratioissa se tärkein instituutio, jossa kansaa edustetaan. Pekosen mukaan erityisesti poliittisten teorioiden klassikkojen, kuten John Stuart Millin ajattelussa on korostunut puheen osuus parlamentissa. Parlamentin poliittisen merkityksen on nähty nojaavan paljon siihen, miten ja mitä parlamentissa puhutaan. Näkemys siitä, että edustuselimissä kansakunnan eri mielipiteillä ja intresseillä on oikeus tulla julkisesti esille ja näitä mielipiteitä julkisesti puolustetaan ja hallitukselta vaaditaan julkista vastausta sille esitettyihin julkisiin puheenvuoroihin. Näissä klassikkojen ajattelussa Pekosen mukaan kansanedustajien ja parlamentin aseman eräänlaisena mittarina voitiin pitää sitä, missä yhteiskunnassa pidetään kansakunnan kannalta tärkeimmän poliittiset puheet. (Pekonen 2011, 13–14) Tämän

katsantokannan perusteella on siis tärkeää, pidetäänkö kansakunnan tärkeimmät poliittiset puheenvuorot eduskunnassa vai esimerkiksi Twitterissä.

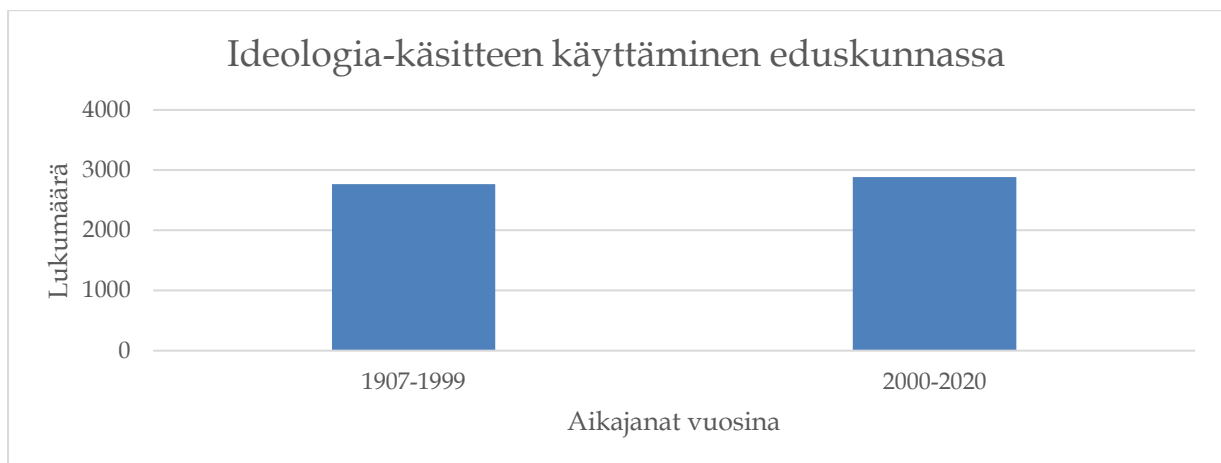
Kari Palosen (2019) mukaan parlamentti voidaan ymmärtää eräänlaiseksi erimielisen politiikan toiminnan paikaksi, jossa eri perspektiivien erimielisyys tuodaan esille poliittista ymmärrystä laajentavalla tavalla. Jokaiselle esitykselle pitää parlamentissa olla perusteet ja nuo perusteet voidaan aina asettaa kiistanalaisiksi. Jos emme voi vertailla erimielisten perspektiivien eroja eri esitysten kohdalla, emme pysty arvostelemaan kyseisten esityksien poliittista merkitystä (Palonen 2019, 46–48). Palosen (2019) mukaan eri näkökulmien kiistanalaisuus on ehtona sille, että voidaan ylipäätään käydä reilu ja kattava väittely kulloisestakin poliittisesta kysymyksestä. Siispä ideaalitulanteessa kaikille esityksille ja laeille on olemassa jokin vaihtoehtoinen näkökulma, joka tuodaan debatissa esille, jotta ylipäätään voidaan saada riittävä poliittinen ymmärrys aina kyseistä asiasta (Palonen 2019, 48–49). Vain parlamentin jäsenet voivat tuoda tuon vaihtoehtoisen erimielisen näkökulman esille debatissa aina kulloisestakin poliittisesta asiasta ja tuo vaihtoehtoinen näkökulma voi olla kansanedustajan oma idea tai vaikka jonkin tutkijan tuoma näkökulma, jonka kansanedustaja esittää debatissa (Palonen 2019, 49). Tiivistäen, eduskunta on siis paikka, jossa eri poliittiset näkökulmat kiistelevät keskenään ja tuo näkökulmien kiistanalaisuus on edellytys poliittisten asioiden reilulle ja kattavalle käsittelylle.

Täysistuntopuheita onkin tärkeä tutkia, koska niistä on mahdollista saada tietoa siitä, millaisia näkemyksiä puolueilla on politiikasta, millaisia poliittisia tavoitteita puolueella on, tai mitä he esimerkiksi vastustavat tai ajavat. Toisin sanoen, millaisia *ideologioita* poliitikoilla ja puolueilla on, sekä miten nuo ideologiat kiistelevät ja kamppailevat keskenään kansanedustajien puheenvuoroissa. Tämän tutkielman kannalta kiinnostuksen kohteena ovat siis kansanedustajien ja puolueiden ideologiat: millaisia merkityksiä ideologialle annetaan ja miten kansanedustajat käyttävät ideologia-käsitettä.

4 IDEOLOGIA-KÄSITTEEN KÄYTÖN MUUTOKSET

4.1 Ideologia-käsitteen määrällinen esiintyvyys

Tulokset jaettiin eduskunnan puheenvuorojen osalta taulukoihin (ks. Liitteet 1-2) ja niistä muodostettiin kuviot selkeyttämään tuloksia. Puolueohjelmista ei tehty kuviota. Kuvioista ensimmäinen, Kuvio 1, kuvaa ideologia-käsitteen käyttöä aikasarjoina vuosina 1907-1999 ja 2000-2020. Kuvion X-akselilla on kuvattu aikasarjat ja Y-akselilla käsitteen käyttö lukumäärittäin.

Kuvio 1. Ideologia-käsitteen käyttö eduskunnan puheenvuoroissa kahtena aikasarjana: vuosina 1907-1999 ja vuosina 2000-2020.

Kuten kuviosta 1 nähdään, on ideologiaa käytetty miltei saman verran vuosina 1907–1999 ja 2000–2020. Kuviosta on luettavissa, että viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana ideologia-käsitettä on käytetty hieman enemmän kuin koko edellisellä vuosisadalla yhteensä. Taulukosta 1 (Liite 1) näkyy, että vuosina 1907–1999 ideologia-käsitettä on käytetty 2766 kertaa, kun taas vuosina 2000–2020 käsitettä on käytetty 2886 kertaa. Siten voidaan todeta, että tutkimustulosten perusteella ideologia-käsitteen käyttö on lisääntynyt merkittävästi viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana.

Ideologia-käsitteen käyttö eriteltiin myös aikavälille 2000–2020, jotta käsitteen kehitys hahmottuisi selkeämmin. Tätä esittää Kuvio 2, jossa X-akselilla on kuvattu vuodet ja Y-akselilla käsitteen käyttö lukumäärittäin.

Kuvio 2. Ideologia-käsitteen käyttömäärä eduskunnan puheenvuoroissa aikavälillä vuosina 2000–2020.

Kuviosta 2 on nähtävissä, että ideologia-käsitteen käyttömäärä on jatkuvasti lisääntynyt vuodesta 2012 eteenpäin; käsitettä on käytetty jokaisena vuonna vähintään 100 kertaa, kun aiemmin on ollut havaittavissa vain tiettyjä yksittäisiä vuosia, joina käsitettä on käytetty yli 100 kertaa. Samalla on havaittavissa myös käsitteen käytön jyrkkä kasvu vuodesta 2015 eteenpäin. Poikkeuksena on vuosi 2019, jolloin käsitettä käytettiin huomattavasti vähemmän, mutta senkin aikana käyttökertojen määrä on yli 100. Tarkemmat lukumäärät löytyvät taulukosta 2 (ks. Liite 2).

Puolueohjelmien kohdalla hakutulokseksi ajanjaksolle 1880–2021 saatiin 214 hakutulosta 1435 puolueohjelmasta, ja ajanjaksolle 2000–2021 saatiin 114 hakutulosta 1435 puolueohjelmasta. Tuloksista on luettavissa, että ideologia-käsitettä ei käytetä kovinkaan paljoa puolueohjelmissa, mutta kuitenkin mainintoja on. Huomionarvoista on myös se, miten yli puolet hakutuloksista osuvat ajanjaksolle 2000–2021. Tulosten perusteella voidaan siis sanoa, että ideologia-käsite esiintyy puolueohjelmissa yhä enenevässä määrin.

Tiivistäen voidaan sanoa, että ideologia-käsitteen käyttö on lisääntynyt selvästi kansanedustajien eduskunnassa pitämässä puheenvuoroissa. Ideologiasta siis

puhutaan enemmän. Tämä voidaan puolestaan sanoa tarkoittavan sitä, että ideologia on aiheena ajankohtaisempi kuin ennen. Tähän viittaisivat myös johdantoluvussa esiintyneet havainnot siitä, että hallitsevat ideologiat ovat mahdollisesti murreksessa.

4.2 Ideologia ja puolueet

Tässä luvussa tarkastellaan, miten kansanedustajat käyttävät ideologia-käsitettä puheessaan oman puolueensa ja muiden puolueiden ideologioista. Kuten tutkimusaineistosta kävi ilmi, poliittiset puolueet eivät juurikaan käytä ideologian käsitettä puolueohjelmissaan huolimatta siitä, että sen käyttö on lisääntynyt (ks. Luku 4.1). Onkin harvinaista, että poliittisen puolueen puolueohjelmassa varsinaisesti käytettäisiin ideologia-käsitettä puolueen kannattamien tai vastustamien ideologioiden kuvaamiseen. Kun eduskunnassa pidetyissä puheenvuoroissa puhutaan omasta puolueesta, ideologia-käsitettä käytetään kyllä, mutta se on harvinaista. Ensimmäisessä alaluvussa keskitytään siihen, miten kansanedustajat kuvaavat omien puolueittensa ideologioita. Alaluvussa edetään kronologisesti, jotta ideologia-käsitteen käytön muutokset ajan kuluessa tulisivat selkeämmin esille. Tarkoitus on saada selville, onko ideologia-käsitteen käyttö oman puolueen ideologiaa kuvaillessa muuttunut ja millä tavalla. Toisessa alaluvussa puolestaan tarkastellaan, miten kansanedustajat kuvaavat muiden puolueiden ideologioita. Tässä alaluvussa keskitytään enemmän käsitteen käytön lähihistoriaan ja tarkoituksena on saada selvyttä millä tavoin kansanedustajat kuvailevat muiden puolueiden ideologioita.

4.2.1 Kansanedustajan oman puolueen ideologia

Sosiaalidemokraattisen puolueen edustaja Antti Halme on vuonna 1968 pitämässään puheessa ensimmäinen, joka kuvaa oman puolueensa ideologiaa käyttämällä ideologia-käsitettä keskustelussa maanpuolustuksen määrärahoista ja SDP:n suhtautumisesta maanpuolustukseen:

”Sosiaalidemokraattisen puolueen ideologia lähtee siitä näkökulmasta, että sosiaalidemokratia on rauhanomaista joukkoliikettä, se on sitä vakaumuksellisesti kaikissa olosuhteissa eikä taktillisesti missään muodossaan.” (Halme, täysistunnon puheenvuoro PTK II/300/1968)

Euroopan hulluna vuotenakin pidetty vuosi 1968 oli merkittävä erityisesti Ranskassa tapahtuvan opiskelijaliikehännän leviämisestä Suomeen sekä Neuvostoliiton suorittamasta Tšekkoslovakian miehityksestä johtuen (Nevakivi 2006, 288–289). Neuvostoliiton miehityksen johdosta myös maanpuolustusta voi pitää ajankohtaisena aiheena. Samassa puheenvuorossa myöhemmin edustaja Halme korostaa, että vain valtiollisen riippumattomuuden vallitessa voidaan luoda maalle ominaista kulttuuria. Siispä SDP on Halmeen mukaan valmis tukemaan myös aseellista maanpuolustusta

ja sen ylläpitämistä, jos maan itsenäisyyttä uhataan. (Halme 1968, täysistunnon puheenvuoro PTK II/300/1968) Toisin sanoen, vaikka sosiaalidemokratia on Halmeen mukaan kaikissa olosuhteissa rauhanomainen joukkoliike, on se tarvittaessa valmis myös sekä aseelliseen maanpuolustukseen että rahoittamaan ja uudistamaan puolustusvoimia. Rauhanomaisuutta voi pitää sotaisan tai aseellisen vastakohtana, joten Halmeen ajatus siitä, että voidaksemme olla rauhanomaisia meidän tulee myös pitää huolta riittävästä aseellisuudesta, on hyvin kiintoisa. Halme ikään kuin esittää, että jos haluat rauhaa, tulee sinun valmistautua sotaan, jota puolestaan ei voi pitää rauhanomaisena.

Ei ole yllättävää, että oman puolueen ideologiasta puhutaan positiiviseen sävyyn, kuten keskustapuoleen edustaja Veikko Savela esittää puheenvuorossaan keskustelussa tulo- ja menoarviosta vuodelle 1970:

”Herra opetusministeriä on ehditty eri tahoilla, myös hänen omassa puolueessaan, oudostella siitä, että hän edustaa nyt sellaista kantaa, josta voisi sanoa, että se on niin demokraattinen, ettei demokraattisemmaksi enää voi tulla. Mielestäni tätä ei pitäisi ihmetellä, sillä johtaahan opetusministeri puoluetta, jolla on radikaalisen uudistuspuolueen, maalaisliiton, hyvät perinteet vaalittavana. Keskustapuolueen ideologia ei suinkaan ole mikään keski-verta vasemmistosta ja oikeistosta, mitä todella tänä päivänä voisikin kauhistella, vaan oma vaihtoehto tämän päivän kaikkiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.” (Savela, täysistunnon puheenvuoro PTK II/300/1969)

Edustaja Savela puolustaa puheenvuorossaan oman puolueensa ministeriä viitattaessaan keskusteluun korkeakoulujen sisäisen hallinnon uudistuksesta ja nimittää tätä uudistusta demokratian lisäämiseksi yliopistojen hallinnossa. Savela kertoo keskustapuolueen ideologian olevan vaihtoehto tämän päivän kaikkiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin, eikä juurikaan avaa ideologiaa itsessään. Käyttämällä sanaa vaihtoehto Savela viittaisi siihen, että kaikissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä on vähintään kaksi ideologista vaihtoehtoa ja keskustan vaihtoehto on niistä yksi. Savela (1969) myös korostaa puolueensa edeltäjän, eli maalaisliiton olleen radikaali uudistuspuolue. Puheenvuorosta voikin lukea, että keskustapuolueen ideologiaan kuuluu jatkaa tuota perinnettä ainakin jossain muodossa. Uudistus näyttäytyy positiivisena siten, että uudistukset itsessään ovat jotakin positiivista eivätkä negatiivista. Myös demokratian lisäämisen voi lukea puheenvuorosta jonakin sellaisena, jota ei voi olla liikaa ja jonka lisääminen on positiivinen uudistus.

Vuonna 1970 Suomen Maaseudun Puolue (eli SMP) joka henkilöityi vahvasti sen perustajaan Veikko Vennamoon, sai merkittävän vaalivoiton ja lisäsi kannatustaan yhdestä edustajasta 18 kansanedustajaan (Virtanen 2018, 143). Veikko Vennamon voi kuvailla olleen taitava puhuja, joka käytti hyödykseen erityisesti populismia (Virtanen 2018, 85–90). Aarni Virtasen (2018) mukaan populismi voi olla ideologian työkaluna edistääkseen ideologiaa, joko taktisesti tai strategisesti. Strategisesti, kuten perussuomalaisten kohdalla, se on ideologian yksi ydinosa tai ideologia itsessään. Taktisesti se sen sijaan on vain keino lisätä puolueen kannatusta. Ainakin tätä taktista populismin puolta edisti juuri SMP:n Veikko Vennamo. (Virtanen 2018, 86–87) Veikko

Vennamo (smp.) esittää kuvauksen puolueensa ideologiasta puheenvuorossaan liit-
tyen keskusteluun Suomen suhteista ulkovaltoihin ja ulkopolitiikasta vuonna 1970:

”Paikallisia sotiakin on vastustettava. Sorto ja taloudellinen hätä johtaa vihaan ja vastakoh-
taisuuksiin, esiintyvät ne missä tahansa. SMP:n ihmisarvon ja inhimillisyyden ideologia
vastustaa kaikkinaista tällaista vääryyttä. Kannatamme ihmisen tasa-arvoisuutta rotuun ja
väriin katsomatta.” (Vennamo, täysistunnon puheenvuoro PTK II/300/1970)

Puheenvuorossaan Vennamo korostaa rauhan merkitystä Suomen ulkopoliti-
kassa. Lisäksi myöhemmin samassa puheenvuorossa hän korostaa, että rauhan asia
on ulkopolitiikan kannalta liian tärkeä liitettäväksi puoluepoliittiseen peliin. SMP:n
ideologia näyttäytyy siis eräänlaisena rauhan ideologiana, samoin kuin SDP:n kuten
edustaja Halmeen aiemmasta puheenvuorosta huomattiin. Tietysti voi pohtia minkä
puolueen ideologia ei olisi rauhan kannalla. Vaikka Vennamo puhuu puolueensa
ideologian yhteydessä ihmisarvosta ja inhimillisyydestä, sekä mainitsee puolueensa
ideologian olevan rauhan kannalla, hän ei muuten tarkenna, mitä näillä käsitteillä tar-
koittaa. Siksi hänen puheenvuorossaan kuvaamansa ideologian merkitys on kieltä-
mättä tarkempi, mutta myös abstraktimpi.

Pari vuotta myöhemmin vuonna 1972 Vennamo kuvaa oman puolueensa ideo-
logiaa ylivertaisena muihin vertaamalla sitä toisten puolueiden ideologiaan keskuste-
lussa eläkepolitiikasta ja siitä, miten eläkejärjestelmä tulisi järjestää (Vennamo 1972).
Puheenvuorosta käy ilmi, että Vennamon mielestä eläkepolitiikan osalta hänen oman
puolueensa ideologia on vertailussa kiistatta parempi. Myöhemmin samassa puheen-
vuorossa Vennamo esittää, että vasemmistossa eläkevaroja halutaan kerryttää valti-
olle, kun taas oikeisto haluaa käyttää eläkevaroja pääomittamisiin ja lainoittamiseen.
SMP puolestaan haluaa jakaa nämä rahat eläkeläisille. (Vennamo 1972) Vennamo tuo-
kin esille SMP:n ideologian vastaavan suoraan suomalaisten kansan ajatuksia olles-
saan eliittiä vastaan, sillä kuten esimerkiksi Virtanen (2018, 87) esittää, populismissa
kansa on aina eliittiä vastaan ja idealisoitu rehelliseksi ja ahkeraksi, kun taas eliittiä
pidetään tavallisesta kansasta vieraantuneena.

Vennamo siis käytännössä väittää omaavansa pääsyn kansalaisten enemmistön
ajatuksiin ja tietävänsä SMP:n ideologian vastaavan näitä täysin. Vennamo myös rajaa
käytännön talouspolitiikan ideologian ulkopuolelle, ikään kuin talouspolitiikka ei
olisi ideologista, vaan käytännöllistä. Jan-Werner Müllerin (2016) mukaan yksi popu-
listien selkeimpiä piirteitä on vetoaminen kansaan ja väittäminen, että vain he omaa-
vat pääsyn kansan tuntoihin ja pystyvät edustamaan kansaa (Müller 2016, 1–5). Edellä
olevat Vennamon puheenvuorot näyttävätkin tukevan Müllerin käsitystä populis-
mista ja on selkeää, miten Vennamo väittää omaavansa pääsyn kansan tuntemuksiin
ja ajavansa heidän tuntemuksiaan eduskunnassa.

Puolueen ideologiaa kuvattaessa siitä voidaan puhua myös hengellisessä merki-
tyksessä, eikä pelkästään listana eri ideoita. Hetemäki-Olander (kok.) kuvaa varsin

avoimesti kokoomuksen ideologiaa eduskunnassa vuonna 1978 käydyssä keskustelussa taidepolitiikasta, sen tukemisesta, järjestämisestä ja rahoittamisesta:

”Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmän henkinen pohja nojaa porvarillisen ideologian perusarvoihin: moniarvoisuuteen, yksilöllisyyteen ja kriittisyyteen. – – Länsimainen humanismi, kristinusko, vanha talonpoikainen kulttuuri ja työväen kulttuuri muodostavat perustan rikkaalle kulttuuriperinteelle, jonka säilyttäminen on kokoomuksen ideologian tavoitteena” (Hetemäki-Olander, täysistunnon puheenvuoro 2/0/1978)

Hetemäki-Olander puhuu kokoomuksen ideologiasta ja siitä, millaisen kulttuuriperinteen säilyttäminen siihen kuuluu. Hän kuitenkin tietyssä mielessä erottaa porvarillisen ideologian ja kokoomuslaisen ideologian toisistaan kertomalla, että kokoomus nojaa porvarillisen ideologian perusarvoihin. Tästä voidaan päätellä, että kokoomuksen ideologia ei ole pelkästään porvarillinen ideologia, vaan niiden välillä on myös eroja. Yksi mielenkiintoinen huomio on myös, miten Hetemäki-Olander korostaa talonpoikaiskulttuurin ja työväen kulttuuriperinteen säilyttämisen tärkeyttä. Esimerkiksi porvarillisen kulttuuriperinteen puolustaminen olisi luontevampaa, koska hänen oman puolueensa ideologia pohjautuu siihen. Tässä puheenvuorossa korostuu myös ideologian merkitys taiteelle. Ideologia voi määrittää, millaista taidetta halutaan tukea ja mitä arvoja taiteen tulisi edistää, jotta se voi saada tukea. Voidaan pohtia, missä määrin puolueiden ideologiat vaikuttavat siihen, millaista taidetta Suomessa tuetaan ja missä määrin puolueiden ideologian vastakkaista tai vastustavaa taidetta ollaan valmiita tukemaan.

Näistä ennen 2000-lukua pidetyistä puheenvuoroista ilmenee puolueiden kohdalla tietty abstraktius, sillä he käyttävät puolueidensa ideologioista puhuessaan ideologia-käsitettä varsin yleismaallisissa merkityksissä. Puheenvuoroissa esiintyi kuitenkin ideologia-käsitteen yhteydessä erilaisia käsitteitä, kuten joukkoliike, inhimillisyys ja moniarvoisuus, mutta niiden käyttö jäi hyvin monitulkintaiselle tasolle, eikä niiden tarkkoihin merkityksiin puheenvuoroissa paneuduttu. Yleisesti ideologia-käsitteen käyttäminen puheenvuoroissa omaan puolueeseen viitatessa oli harvinaista, eikä sen käyttö yleistynyt 2000-luvulle tultaessa. Asian voisi nähdä siten, että ennen 2000-lukua ideologiat olivat vielä niin sanotusti liikkeessä ja kilpailivat keskenään.

Francis Fukuyama (1992) argumentoi, että kapitalistinen liberaali demokratia on kuitenkin voittanut ideologiset taistelut ja on ideologioiden evoluutiossa viimeinen muoto. Jäljelle on jäänyt vain pientä hienosäätöä ja ongelmien korjaamista. (Fukuyama 1992, xi) Toisin sanoen asian voisi nähdä siten, että suurista ideologioista ei enää kiistellä, vaan ideologiset kiistat koskisivat enää ainoastaan pieniä yksittäisiä ongelmia. Tätä katsantokantaa näyttäisi tukevan havainto siitä, että vuosituhannen vaihteen jälkeen ideologia-käsitteestä tuotiin esiin yksityiskohtaisempia ja käytännöllisempiä näkökulmia.

Puolueiden ideologioista puhuttaessa eri puolueiden ideologioiden väliset eroavaisuudet ja kiistely muiden puolueiden ideologioiden kanssa korostuu. Keskustelussa hallituksen esityksestä vuoden 2001 lisätalousarviolle hallituspuolueen edustaja

Kari Uotila (vas.) esittää puheenvuorossaan saman hallituksen toisen hallituspuolueen edustajalle Irja Tuloselle (kok.) huomion siitä, että puolueilla on selkeitä ideologisia eroja, erityisesti tämä ideologinen kiista valtion budjetista (Uotila, 2001). Poliittinen kiista ideologisista eroista korostuu siis erityisesti neuvoteltaessa mihin valtion varoja laitetaan ja miten verotusta kohdennetaan.

Irja Tulonen (kok.) vastaa Uotilan puheenvuoroon ja samalla esittää kokoomuksen ideologian lähtökohtia:

”Ed. Uotilalle sanoisin, että onneksi meillä on mielenkiinnon ja koko yhteiskuntajärjestelmän hyväksi hyvin erilainen ideologia. Me olemme vain sattumoisin nyt samaan hallitukseen puristettuina. Kyllä kokoomuksen ideologia lähtee siitä, että työtä ei veroteta liikaa, palkansaajilta ei oteta liikaa veroa.” (Tulonen, täysistunnon puheenvuoro PTK 64/2001)

Vastapuheenvuorossaan Tulonen yhtyy edustaja Uotilan havaintoon puolueiden ideologisista eroista ja kertoo olevan hyvä asia, että heillä on erilaiset ideologiat. Myös Tulonen keskittyy ideologian merkitykseen talouspolitiikassa ja puheenvuorosta välittyvä varsin käytännönläheinen käsitys ideologiasta. Hän kuvaa verojen keräämisen rajoittamisen olevan kokoomuslaisen ideologian lähtökohta; rajoittaminen olisi vähintään keskeinen osa puolueen ideologiaa, tai koko ideologia jopa rakentuisi sen ympärille.

Puolueiden ideologia voi joissain tapauksissa olla myös varsin konkreettinen. Anneli Kiljusen (sd.) puheenvuorosta välittyvä varsin käytännönläheinen käsitys ideologiasta, sillä hän liittää sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden käytännön toteutuksen kiinteästi puolueensa ideologiaan:

”Kyllä meidän vastalauseemme perustuu ennen kaikkea asiantuntijakuulemisiin valiokunnassa sekä sitten puolueemme ideologiseen näkemykseen, kuin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tulisi Suomessa järjestää. Meidän yksi tärkeä ideologinen perustamme on puolustaa nimenomaan julkista sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää, ja se on tässä punaisena lankana tämän vastalauseen perustana oikeastaan läpi koko tämän vastalauseen.” (Kiljunen, täysistunnon puheenvuoro PTK 58/2009)

Kiljusen puheenvuorosta selviää, että yksi hänen puolueensa tärkeistä ideologioista on estää julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän muuttaminen tai lopettaminen. Voidaankin pohtia, mihin jonkin asian säilyttämiseen pyrkivät ideologiat oikeastaan perustuvat; kenties puolueet kiinnostuvat säilyttämisen ideologiasta vasta sitten, kun jonkin asian asema on uhattuna. on esimerkiksi mahdollista, että julkista terveydenhuoltoa ei nähdä ideologisena asiana, koska ihmiset ovat niin tottuneet sen olemassaoloon. Sen ideologisuus nousee kuitenkin esiin, kun sen asema kyseenalaistetaan, jolloin sen puolustaminen voikin olla ideologinen kysymys Kiljusen kuvaamalla tavalla. Siksi olisikin oleellista pohtia, mitkä kaikki itsestäänselvyyksinä pitämämme yhteiskunnalliset asiat ovat oikeastaan ideologisia.

Oman puolueen ideologiaa voidaan myös kuvata sen juurista ja lähtökohdista käsin. Vuonna 2018 (PTK 38/2018) eduskunnassa käytiin laaja keskustelu kansalaisaloitteesta, jossa esitettiin hallituksen esitystä työttömyysturvalaista kumottavaksi.

Lain mukaan työttömyysturvaa leikataan, kun työnhakijan toimet oman työllistymisensä edistämiseksi eivät ole onnistuneet. Tässä keskustelussa hallituspuolueen edustaja Marisanna Jarva (kesk.) liittyy keskustapuolueen ideologiset lähtökohdat osin käytäntöön:

”Ensinnäkin tästä Alkiosta, meidän ideologiamme esi-isästä ja -isänisästä: Alkiohan siis totesi, että köyhän asia on meille se tärkein, mutta sosiaalipolitiikan lisäksi meidän tulee vahvistaa ihmisten itseauttamiskykyä, ja tämä on nimenomaan juuri sitä. Me emme saa passivoida ihmisiä, niin kuin tämä järjestelmä on tehnyt vuosikymmeniä, ja sanotaanko, että viime laman jäljiltä me emme ole Suomessa pystyneet tätä itseauttamiskykyä vahvistamaan riittävästi.” (Jarva, täysistunnon puheenvuoro PTK 38/2018)

On mielenkiintoista, että Jarvan puheenvuoron perusteella puolueen ideologian perusta henkilöityy yhteen henkilöön, Alkioon, joka aikoinaan nosti esiin ”köyhän asian” tärkeyden keskustapuolueelle. Vaikka Alkio edelleen nähdään puolueen ideologisena esi-isänä, Jarva myös kritisoi tämän sosiaalipoliittisia toimia: Alkio painotti köyhien auttamista, mutta Jarvan mukaan se ei enää riitä, vaan köyhien itseauttamiskykyä pitäisi lisäksi vahvistaa. Ristiriitaisesti tavoitteena on siis päästä eroon köyhien auttamisesta siirtämällä vastuu siitä köyhille itselleen. Jarva rinnastaa kiintoisasti puolueen ideologisen perustan köyhien auttamisesta tässä keskustelussa oleviin työttömien auttamiseen siten, että köyhien ja työttömien tulee opetella auttamaan itse itsensä. Dag Einar Thorsenin (2010, 204) mukaan uusliberalismin yksi osa on juuri yksilön vastuun korostaminen omista valinnoistaan ja niistä johtuvista seurauksista. Jarvan ajatukset köyhien ja työttömien oman vastuun korostamisesta näyttäisivät tämän katsantokannan mukaan sopivan varsin hyvin yhteen uusliberalismin ideologian kanssa.

Näistä kolmesta edellisestä puheenvuorosta on luettavissa tietty muutos ennen 2000-lukua olleisiin ideologiaa koskeviin puheenvuoroihin, joissa ideologiaa käsiteltiin jokseenkin abstraktisti. Sen sijaan näissä esimerkeissä puolueiden ideologioina korostetaan verotuksen rajoittamista (kokoomus), julkisten sosiaali- ja terveystalouden säilyttämistä (SDP) ja ihmisten auttamiskyvyn vahvistamista (keskusta), jotka kaikki ovat varsin konkreettisia ja tarkkoja esimerkkejä. Tällöin ideologioiden kuvaukset ovat selvästi yksityiskohtaisempia siinä mielessä, että esille nostetaan jokin puolueen yksittäinen ideologinen piirre.

Ideologia-käsitettä ei siis käytetä kuvaillessa puolueiden ideologisia kokonaisuuksia, vaan ennemmin näyttäisi siltä, että keskitytään kuvaamaan puolueen kannattamaa yksittäistä ideaa tai ideologiaa. Ideologia ikään kuin yhdistetään yksittäisiin asiakysymyksiin, eikä laajempiin kokonaisuuksiin oman puolueen ideologiasta puhuttaessa. Kurunmäki ja Marjanen (2020, 293) argumentoivat, että kun ideologian käsitteen käyttö yleistyi ja se sai enemmän abstrakteja muotoja, se alkoi toimimaan entistä enemmän eräänlaisena yläkäsitteenä yksittäisille ideologioille. Tämä katsantokanta sopisi yhteen sen kanssa, että puolueet näyttäisivät puhuvan enemmän

yksittäisistä ideologioista tai ideoista sen sijaan, että puhuisivat ideologiastaan laajemmassa merkityksessä.

4.2.2 Muiden puolueiden ideologiat

Tässä alaluvussa tarkastellaan sitä, miten kansanedustajat kuvailevat muiden puolueiden ideologioita. Kuten aiemminkin on mainittu, on harvinaista, että puolueet avoimesti kertovat omista ideologioistaan käyttäen ideologia-käsitettä. Sen sijaan huomattavasti yleisempää on puhua toisten puolueiden ideologioista ja siitä, millaisia ne ovat. Yleensä muiden puolueiden ideologioita kuvataan negatiivisessa merkityksessä. Hallituksen talousarvioesitystä koskeva keskustelu siirtyi myös kehitysyhteistyöhön ja erityisesti perussuomalaisten Teuvo Hakkarainen (PTK 118/2016) kritisoi kehitysyhteistyötä. Olli-Poika Parviainen (vihr.) vastaa Hakkaraisen kehitysyhteistyön kyseenalaistamiseen kuvailemalla perussuomalaisten ideologiaa seuraavasti:

”Perussuomalaiset sanovat usein, että on ratkaistava ongelmat lähtömaissa. Kuitenkin te tylytätte ratkaisun avaimia sanomalla, että niistä ei ole mihinkään. Se on ideologiaa(sic) – se on sitä ideologiaa, jonka ylipäättäisenä tavoitteena on kaikin puolin vain sulkea Suomi. Te puhutte, että muuttoliike on saatava hallintaan. Samaan aikaan te toimitte johdonmukaisesti sitä vastaan, että saadaan ihmiset liikkumaan laillisesti, hallitusti ja kontrolloidusti. Se on ideologiaa. Maahanmuutto- ja ulkomaalaislakeja tiukennetaan – virallinen syy on nykyisen tilanteen vuoksi, mutta käytännössä teidän argumenttinne paljastavat, että kyseessä on teidän ideogianne.” (Parviainen, täysistunnon puheenvuoro PTK 118/2016)

Puheenvuorossaan Parviainen kertoo, millaista on perussuomalaisten ideologia huolimatta siitä, että hän ei itse kyseiseen puolueeseen kuulu. Hän esittää perussuomalaisten ideologian ilmeisen negatiivisessa valossa, ja korostaa vastakkainasettelua puhumalla puolueen edustajista toistaen useamminkin kerran sanaa ”te”. Puheenvuorosta on myös luettavissa, että Parviainen kokee perussuomalaisten ikään kuin piilottelevan ideologiaansa, mutta Parviainen huomaa sen heidän toiminnassaan: hän on huomannut ristiriidan perussuomalaisten puheiden ja tekojen välillä ja on sanonjensa mukaan myös huomannut päätöksien taustalla vaikuttavan ideologian.

Toisten kansanedustajien puolueiden ideologioita voidaan myös pitää jopa vaarallisina. Keskustelussa terveystalitiikasta Heli Astala (skdl.) kuvailee kokoomuksen ideologiaa yksityistä ja kaupallista ihannoivaksi ideologiaksi. Puheenvuorossaan Astala kiinnittää huomiota kokoomuksen ideologian vaarallisuuteen, sillä hänen mukaansa se uhkaa peruspalveluja (Astala 1989). Puheenvuoron perusteella voidaankin sanoa, että poliittisen vastustajan ideologia voidaan nähdä jopa vaarallisena yhteiskunnan keskeisille toiminnoille.

Toisen puolueen ideologian negatiivisuuden lisäksi, on mahdollista havaita muiden puolueiden ideologioissa tapahtuvia muutoksia. Katja Hänninen (vas.) on puolestaan havainnut keskustapuolueen ideologiassa muutoksen, liittyen keskusteluun koskien hallituksen esitystä terveydenhuoltolain ja sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja erityisesti palvelujen keskittämisestä (Hänninen 2016). Hännisen (2016)

mukaan keskusta näyttäisi kadottaneen oman perinteisen ideologiansa ja nyt tilalle on tullut jokin muu ideologia, koska hänen mukaansa keskustapuolue yrittää edistää palvelujen keskittämistä, jota se on ennen vastustanut. Hänninen osoittaa huomavansa keskustan puolueen ideologian murtumisen; hän siis kokee pystyvänsä huomaamaan puolueiden ideologiat ja niiden mahdolliset muutokset.

Voidaan siis sanoa, että kansanedustajat pystyvät havaitsemaan toisten puolueiden ideologiat sekä mahdolliset muutokset noissa ideologioissa. Tässä kyseisessä lakiesityksessä on kyse muun muassa erikoissairaanhoidon keskittämisestä (HE 224/2016). Kuten myöhemmin luvussa 5.2 ilmenee, tuolloin viisi vuotta aiemmin keskustapuolueen edustaja Kimmo Tiilikainen kritisoi hallitusta 'keskittämisideologian' harjoittamisesta. Tämän perusteella edustaja Hännisen kritiikissä keskustan ideologian muuttumisessa voi siis olla jotain perää.

Aineiston perusteella viime vuosille varsin yleinen ilmiö on liittää kahden puolueen ideologiat yhteen ja kritisoida molempia puolueita samaan aikaan. Esimerkki tästä löytyy keskustelusta, joka käytiin ulkomaalaislain väliaikaisesta muuttamisesta. Lakimuutoksen tavoitteena oli helpottaa ulkomaalaisen työvoiman tarjontaa huoltovarmuuden tai työmarkkinoiden toimivuuden kannalta koronaviruksesta aiheutuvien poikkeusolojen vuoksi (HE 65/2020). Mauri Peltokangas (ps.) esittää keskustelussa seuraavanlaisen puheenvuoron:

"Arvoisa puhemies! Hallituksen esitys laiksi ulkomaalaislain väliaikaisesta muuttamisesta on vihreä päiväuni. Tämä esitys on pelkkää vihervasemmistolaisista ideologiaa, jolla ei ole todellisuuden kanssa mitään tekemistä ja vielä vähemmän merkitystä kyseisille aloille. Tässä vihervasemmisto vie, demarit ja keskusta vikisevät. – – Tämän salin tulisi keskittyä nyt siihen, että suomalaiset selviävät tästä kriisistä, eikä tällaiseen turhuuteen, jonka sieltä toinen, vasen äärilaita tuo tänne saliin poliittisen ideologiansa pönkittämiseksi. Katson erittäin pahoin tällaista politikointia kriisin aikana. Kun herrasmiessopimus sanoo, että me teemme yhdessä Suomen eteen asioita, ei tuoda ideologioita silloin tähän saliin." (Peltokangas, täysistunnon puheenvuoro PTK 84/2020)

Tässä puheenvuorossa Peltokangas on huomannut 'vihervasemmistolaisen', eli vihreiden ja vasemmistoliiton, puolueiden ideologian lakiesityksessä. Hän peräänkuuluttaa, että ideologioita ei saisi tuoda eduskunnan saliin kriisin hoitamisen yhteydessä. Peltokankaan puheenvuorosta voi lukea, että hänen mielestään kriisiä tulisi hoitaa neutraalisti ja ei-ideologisesti, mutta 'vihervasemmisto' on tuonut ideologian tähän asiaan. Peltokankaan puheesta voidaan tulkita, että ideologian voisi halutesaan jättää tuomatta eduskunnan saliin, ja kansanedustajat voisivat toimia ilman ideologiaa. Oletettavasti Peltokangas itse kokee pystyvänsä olemaan tuomatta ideologiaansa eduskuntaan ja hallitsee ideologian käytön siten, että pystyy hoitamaan asioita ilman ideologiaa.

Puheenvuorossaan Peltokangas (2020) mainitsee myös, että koronaviruksen kaltaisen kriisin aikana ei saisi 'politikoida'. Kari Palosen (2003) mukaan politikointisanaa käytetään tyypillisesti puhe-tilanteissa väittämällä jonkun politikoinvan, torjumalla politikoinnin paheksuntaa tai käyttämällä sitä osoittamaan paheksuntaa toisen

politikointia kohtaan (Palonen 2003, 491). Myös Peltokankaan (2020) puheenvuorossa on ilmeistä, että hän paheksuu politikointia, joten kyseessä on varsin tyypillinen puhe-tilanne. On kiintoisaa, miten puheenvuorosta on luettavissa politikoinnin ja ideologian tuomisen tuominen keskusteluun pitäminen ikään kuin toistensa synonyymeinä, ja kuinka molempia pidetään paheksuttavina toimina. Ikään kuin politiikka näyttäytyisi samana kuin ideologia tässä puheenvuorossa. Tämän puheenvuoron yhteydessä voidaan pohtia, mitä eroa oikeastaan on politikoinnilla ja ideologian tuomisella keskusteluun.

Kuten puheenvuoroista on käynyt ilmi, toisten puolueiden ideologiat näyttäytyvät lähtökohtaisesti negatiivisina silloin, kun niitä kuvailevat toisten puolueiden edustajat. Poliittisten vastustajien päätöksiä ja päämääriä pyritään leimaamaan ideologisiksi, aivan kuin kyseessä olisi automaattisesti negatiivissävytteinen leima. Eduskunnassa ideologia-käsite ilmeneekin aineiston perusteella lähes aina negatiivisessa merkityksessä ja jonakin, josta pitäisi päästä eroon, tai johon ei ainakaan pitäisi perustaa päätöksiään.

Laura Huhtasaari (ps.) kiinnittää huomiota juuri tähän ilmiöön keskustelussa kansalaisaloitteesta (KAA 2/2016) avioliiton säilyttämisestä aidosti tasa-arvoisena, miehen ja naisen välisenä liittona ja sukupuolineutraalin avioliittolain kumoamisesta:

”Arvoisa Puhemies! Täällä salissa on otettu tänään kantaa siihen, että poliittisia päätöksiä ei saa tehdä ideologian pohjalta. Minä haluaisin kysyä, millainen puolue on sellainen puolue, jolla ei ole ideologiaa. Arvotyhjiötä ei ole olemassakaan, ja yhtä lailla sekä perussuomalaisilla, kristillisdemokraateilla että vihreillä on oikeus tehdä politiikkaa oman ideologiansa pohjalta.” (Huhtasaari, täysistunnon puheenvuoro PTK 80/2016)

On mielenkiintoista, miten Huhtasaari tuo esille sen, että ei ole olemassa ideologitonta puoluetta. Samoin Huhtasaari kiinnittää huomiota puolueiden oikeuteen tehdä poliittisia päätöksiä heidän ideologiansa pohjalta, mutta voidaan pohtia, tekevätkö poliittiset puolueet päätökset aina ideologiansa pohjalta vai onko mahdollista ikään kuin kytkeä ideologia pois päältä ja pohjata päätökset johonkin muuhun kuin ideologiaan.

Kuten todettu, puolueiden ideologioista puhuttaessa vaikuttaa korostuvan jonkin yksittäisen idean tai periaatteen merkitys puolueiden laajempien ideologioiden sijaan, jolloin myös kritiikki kohdistuu puolueiden ideologioiden yksittäisiin osiin. Kyösti Pekonen (2008) artikkelissaan *Poliittisten puolueiden uudet haasteet* kuvailee puoluetutkimusta, jonka parissa on keskusteltu poliittisten puolueiden muutoksesta joukko-puolueista kohti yleispuoluetta. Yksi havaittava muutos on puolueiden tiukan ideologisuuden heikentyminen ja keskittyminen sellaisiin yksittäisiin asioihin, jotka kattavat koko äänestäjäkunnan. (Pekonen 2008, 25–28) Tämä tukee tässäkin luvussa esitettyä näkemystä siitä, että edustajat keskittyvät puheenvuoroissaan enemmän yksittäisiin asioihin laajempien ideologioiden sijaan.

Kokoavasti voidaan siis todeta, että ennen 2000-lukua ideologia-käsitteellä oli yleismaallisempi merkitys, mutta 2000-luvulle tultaessa pääpaino siirtyi enemmänkin

ideologioiden yksittäisistä osista puhumiseen. Eri aikakausille yhteistä on kuitenkin se, että oman puolueen ideologista ei juuri puhuta ideologia-käsitettä käyttäen. Kansanedustajille on huomattavasti yleisempää puhua poliittisten vastustajiensa puolueiden ideologioista, kuin esittää millaista ideologiaa hänen oma puolueensa kannattaa. Lähes poikkeuksetta toisten puolueiden edustama ideologia myös esitetään negatiivisessa valossa.

4.3 Ideologia ja yhdyssanojen luonti

Tässä luvussa tarkastellaan miten kansanedustajat käyttävät ideologia-käsitettä yhdyssanan muodossa ja minkä tyyppisiä yhdyssanoja he muodostavat. Ideologioita pidetään yleensä tietynlaisina ideoista tai uskomuksista koostuvina kokonaisuuksina (ks. ideologian sanakirjamääritelmä luvussa 1). Ideologia ei siis lähtökohtaisesti koskaan muodostu yksittäisestä ideasta, vaan pitää sisällään useita eri ideoita tai uskomuksia. Aineiston perusteella havaittiin kuitenkin, että ajan myötä ideologia-käsite kehittyi edelleen niin, että siihen lisättiin merkitystä täsmentäviä etuliitteitä. Toisin sanoen ideologia-käsitteestä muodostui yhdyssanoja. Luvussa kuljetaan kronologisesti eteenpäin, jotta ideologia-käsitteen yhdyssanojen muodostaminen ja muutokset tulisivat paremmin esille.

Aineiston alkupuolella ideologia-käsite yhdyssanan muodossa esiintyy liitettynä laajempiin ideologisiin kokonaisuuksiin. Syyskuussa 1936 oli julkisuuteen vuo-
dettu etsivän keskuspoliisin muistiot, joissa selvitettiin ns. kansanrintamapolitiikkaa, koska silloinen pääministeri oli halunnut tietää, miten laajalle kommunismi oli levinnyt eri kansalaisjärjestöihin. Papereista kävi ilmi, että jopa hallituksen jäseniä oli tarkkailtu. (Hentilä 2006, 168) Vuonna 1936 IKL:n Kaarlo Kares käyttää keskustelussa tästä etsivän keskuspoliisin toiminnasta yhdyssanaa 'kansanrintamaideologia' (Kares 1936).

Lapuanliikkeen lakkauttamisen jälkeen sen ydinjäsenet perustivat poliittisen Isänmaallisen Kansanliikkeen (IKL), jonka organisaatio ja ohjelma olivat pitkälti kopioitu Saksan kansallissosialisteilta ja Italian fasisteilta. (Hentilä 2006, 162) Kyseessä oli siis yksi suurista ideologioista, eli fasismi.

Samassa puheenvuorossa edustaja Kares, joka itsekin kutsuu itseään fasistiksi, kritisoi muita puolueita heidän vastustuksestaan fasismia kohtaan ja kehottaa muita ottamaan huomioon kommunismin vaarallisuuden (Kares, 1936). Tässä puheenvuorossa kansanrintama viittaa siis laajempaan poliittiseen liittoumaan voimistunutta kansallissosialismia ja fasismia vastaan. Puhutaan siis ns. suurista ideologioista ja niiden välisestä kamppailusta.

Ideologia voidaan muodostaa yhdyssanaksi esimerkiksi jonkin ilmiön kanssa. Vuonna 1945 eduskunnassa keskusteltiin poliittisesta puhdistuksesta ja

väläkysymyksestä sotasyölyllisten saattamisesta syytteesen. Suomi sodan hävinneenä joutui asettamaan sotasyölyllisyysoikeudenkäynteihin välirauhasopimuksen mukaisesti henkilöitä, jotka olivat vastuussa hyökkäyssodan aloittamisesta. (Nevakivi 2006, 222) Karl Harald Wiik (sd.) yhdistää keskustelussa fasismin sotaan viittaamalla siihen termillä 'sotaideologia' (Wiik 1945).

Keskustelussa edustaja Wiik (1945) kuvailee fasismia sotaideologiaksi, täten kuvaillen fasismin ideologiaa sillä mihin tuo ideologia on johtanut – toiseen maailmansotaan. Kummassakin edellisessä puheenvuorossa ideologia-käsite esiintyy yhdyssanan muodossa, mutta sotaideologian kohdalla kyse on miltei synonyymistä tai osoittamisesta ideologian seuraamuksia toista nimitystä käyttämällä. Kansanrintamaideologian kohdalla on puolestaan kyse useiden eri ideologioiden liittymisestä yhteen vastustaakseen yhtä ideologiaa.

Ideologia voidaan myös muodostaa yhdyssanaksi jonkin mullistuksen tai tavoitteen kanssa. Vuonna 1970 lähetekeskustelussa valtion tulo- ja menoarviosta vuodelle 1971 Veikko Vennamo (smp.) käyttää yhdyssanaa 'vallankumousideologia' keskustelussa valtion budjetista seuraavasti, kun on kyse radio- ja televisiolupamaksujen mahdollisesta korottamisesta (Vennamo 1970). Puheenvuorossa Vennamo (1970) käyttää käsitettä vallankumousideologia kommunismista puhuessaan. Tässäkin tapauksessa kyseessä on siis vain synonyymi itse ideologialle. Kuten Wiik yhdisti sodan fasismiin, Vennamo yhdistää tässä puheenvuorossa vallankumouksen kommunismin ideologiaan ja esittää, että huomattava osa yleisradion toimittajista kannattaisi tuota ideologiaa. Tämä huomautus yleisradion toimittajien ideologisesta käyttäytymisestä on perusteena rahoituksen lisäyksen vastustamiselle. Puheenvuorosta tulee hyvin esille se, miten ideologia voi vaikuttaa poliittisen päätöksen tekoon esimerkiksi yleisradion rahoituksen suhteen; sille ei haluta osoittaa lisää rahoitusta sen toimittajien oletetun ideologisuuden vuoksi.

Yhdyssanoja voidaan muodostaa myös jonkin toisen ideologian yksittäisen idean kanssa. Suomelle oli tarjottu jo vuonna 1969 mahdollisuutta liittyä Euroopan talousyhteisöön, mutta Presidentti Mauno Koivisto pelkäsi sen vaarantavan Suomen suhteet Neuvostoliittoon, joten sopimusta ei hyväksytty. Lopulta sopimus kuitenkin hyväksyttiin vuonna 1973, mutta tietyin erityisehdoin, joissa huomioitiin idänsuhteiden realiteetit (Nevakivi 2006, 303–304) Sopimuksesta käytiin eduskunnassa vuonna 1973 keskustelu Euroopan talousyhteisön kanssa tehdyn sopimuksen erilaisten määräysten hyväksymisestä laiksi. Taisto Sinisalo (skdl.) käyttää keskustelussa yhdyssanaa 'vapaakauppaideologia' puhuessaan Euroopan suurmonopoliin vapaakauppaideologiasta (Sinisalo 1973).

Puheenvuorossa Sinisalo (1973) puhuu kylläkin ns. isoista ideologioista, tässä yhteydessä kapitalismista, mutta keskittyy ainoastaan sen yhteen, joskin keskeiseen, osa-alueeseen eli vapaakauppaan. Sinisalo myös tuo ilmi ajatuksensa siitä, että Euroopan suurmonopolit ovat vapaakauppaideologian takana esimerkiksi valtioiden sijaan.

Joka tapauksessa puheenvuorosta on luettavissa tietynlaista keskittymistä laajemman ideologian yksittäiseen, mutta tärkeään osaan.

Kun hyvinvointivaltiota luotiin 1960-luvulta eteenpäin, ei se missään vaiheessa ollut ilman kovaa poliittista vastustusta. 1960-luvulla yhtenäisen 9-vuotisen peruskoulun luominen sai osakseen yleistä vastustusta usealta eri puolueelta; esimerkiksi kokoomus vielä 1960-luvun alussa ei kannattanut lainkaan ideaa hyvinvointivaltiosta. (Ahonen 2014, 130–132) Peruskoulun vastustajien puolelta tasa-arvo nähtiin uhkana, joka uhkasi tasapäistää kaikki ja luoda massayhteiskunnan, jossa kaikkia kohdeltaisiin samalla tavalla lahjakkuuksista riippumatta (Ahonen 2014, 122–125). Samanlaista vastustusta koettiin myös vuonna 1977, kun keskiasteen koulutuksen uudistamisesta käytiin laaja keskustelu eduskunnassa. Keskiasteen koulutuksen uudistamisessa oli kyse muun muassa ammatillisen koulutuksen yleissivistävän osuuden lisäämisestä, sekä mahdollisuuden päästä korkeakouluihin antamisesta myös ammatillisesta koulutuksesta valmistuneille. Perusteluiksi keskustelussa esitettiin muun muassa sitä, että lukio antoi yhtenä koulutusjärjestelmänä huomattavammat jatkokoulutusmahdollisuudet kuin ammattikoulu ja tätä haluttiin tehdä tasa-arvoisemmaksi, jotta kaililla olisi mahdollisuus kouluttautua tasa-arvoisemmin (ks. PTK 1/100/1977). Georg C. Ehrnrooth (pop.) osallistuu keskusteluun sanomalla seuraavaa:

”Ilman tehokasta koulutusta jääme kansakuntana jälkeen ja nuorison parhaimmisto hakeutuu turhautuneena ulkomaille. Vasemmistopuolueiden yksipuolisesti ajama tasa-arvoideologia on syystä vahingollinen. Pienellä maalla ei ole varaa laiminlyödä lahjakkaita yksilöitä, oli sitten kysymys mistä koulutuksen alasta tai aineesta tahansa.” (Ehrnrooth, täysistunnon puheenvuoro PTK 1/100/1977)

Samassa puheenvuorossa Ehrnrooth myöhemmin käyttää käsitettä ”puolueideologia” varoittaen, että puolueideologia ei saa vaikuttaa oppiaineiden sisältöön (Ehrnrooth 1977).

Ehrnrooth nostaa tässä esiin kaksi erilaista ideologia-käsitteen yhdyssanan luontia. Puheenvuoronsa ensimmäisessä osassa Ehrnrooth puhuu tasa-arvoideologiasta. Kysymyksessä ei siis ole enää ns. iso ideologia, kuten kapitalismi tai kommunismi. Vaikka tasa-arvoa pidetäänkin nykyään tärkeänä osana länsimaisia demokratioita, voi sitä pitää vaan niiden tietynä osana. Tasa-arvoa voi kuitenkin pitää tietynä kokonaisuutena koostuen useasta eri ideasta, jolloin se täyttäisi ideologian määritelmän, kuten luvussa 1 todettiin. Puheenvuorossa Ehrnrooth kiintoisasti näkee tasa-arvoideologian itse asiassa tasapäistämisenä ja täten negatiivisessa merkityksessä. Hän näkee, että uudistus syrjii lahjakkaita yksilöitä muiden tasa-arvon lisäämisen kustannuksella, ja että nämä lahjakkaat yksilöt hakeutuvat ulkomaille eivätkä jää Suomeen. Quentin Skinnerin mukaan arvottavia sanoja voidaan käyttää taktisesti poliitikkojen toimesta siten, että saadaan jokin toiminta itse asiassa negatiiviseen valoon, täten haastaen niiden merkityksen (Skinner 2002, 152). Tässä tapauksessa Ehrnrooth yrittää saada keskustelussa positiivisena esiintyvän käsitteen tasa-arvo näyttämään itse asiassa negatiiviselta.

Puheenvuoronsa toisessa osassa Ehrnrooth käyttää käsitettä puolueideologia. Kyseisen yhdyssanan voi nähdä koostuvan puolueen ideologiasta, joka puolestaan koostuu useasta eri ideasta, mutta puolueen voi nähdä myös kannattavan jotain laajempaa ideologiaa, esimerkiksi sosialismia tai kapitalismia. Ehrnrooth on myös huolissaan siitä, että nämä puolueiden ideologiat saattaisivat määritellä oppiaines sisältöjä ja siksi pitäisi pikemminkin huolehtia siitä, että oppiainesillöt olisivat ideologioista vapaita.

Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset voivat myös johtaa uusien ideologia-yhdyssanojen muodostumiseen. Juntunen (2010) kuvaa, miten yhteiskunnan muuttuessa, naisten ansiotyössä käynnin lisääntyessä ja perheiden ongelmien moninaistuessa myös päivähoitojärjestelmä koki lisääntyvää painetta uudistua. Vuonna 1973 säädetyssä päivähoitolaissa yhdistettiin jo yhteiskunnassa olevat erilaiset lastenhoitoon keskittyvät laitokset lastentarhoista koululaisten päiväkoteihin yhden käsitteen, eli päiväkodin alle. Päiväkoteja kutsuttiin ennen tuota muutosta päivähoitolaitoksiksi. Valtio ryhtyi siis järjestämään kaikkien lasten päivähoitoa. (Juntunen 2010, 62–63)

Tähän kehitykseen liittyy myös Ulla Järvilehdon (kd.) puheenvuoro, jossa hän tuo esille mielenkiintoisen ideologia-yhdyssanan 'laitostamisideologia' keskustelussa lasten päivähoitoon rahoituksesta ja siitä, miten lastenhoito tulisi järjestää:

"Kotihoito on useimmissa tapauksissa lapsen kannalta paras hoitomuoto. Se tarjoaa tutun ja turvallisen ihmissuhteen ja myös tutun ja turvallisen ympäristön. Upeimmistakin laitoksista puuttuu rakkaus, joka on virikkeistä tärkein. Laitoshoito on myös yhteiskunnalle kallein hoitomuoto. Kodeissa ovat hoitotilat yleensä valmiit. – – Ihmetyttää, että budjetin loppuosassa tulevaisuuden näkymien kartoituksessakaan ei panna painoa lasten kotihoidolle. Lieneekö taas takana ihmisestä ja hänen syvimmistä tarpeistaan vieraantunut poliittinen pintaliito, laitostamisideologia, joka tuottaa uudelle uljaalle yhteiskunnalle kuuliaisia ja onnettomia kaadereita, jotka etsivät lohtua ihmissuhteiden ja hellyyden puutostautiin alkoholista, huumeista ja kaupallisesta seksistä." (Järvilehto, täysistunnon puheenvuoro, PTK 2/800/1977)

Tässä yhdyssanassa ideologia on pilkottu entistä pienempään osaan, jossa kyseessä on hyvin yksityiskohtainen toiminta. Järvilehto ikään kuin haluaa keskittää huomionsa tiettyyn toimintaan, eli lasten laittamiseen päiväkotiin, ja keskittyä tämän toimen ideologisuuteen. Hän ikään kuin irrottaa yhden ideologian osan irti laajemmasta ideologiasta ja keskittyy kritisoimaan sitä. Kotihoito ei Järvilehdon puheenvuorossa näyttäyty sen sijaan ideologisena, vaan enemmänkin positiivisena asiana. Järvilehdon esille tuoma yhdyssana on siitä merkittävä, että se ei viittaa suoraan mihinkään laajempaan ideologiaan vaan juuri johonkin yksityiskohtaiseen. Täytyy kuitenkin huomioida, että tällainen ideologia-käsitteen käyttö yhdyssanana on Järvilehdon puheenvuoron aikaan, 1970-luvulla, harvinaista.

1980-luvulla ideologia-käsitteen muodostaminen yhdyssanaksi moninaistuu ja lisääntyy ja poliitikot luovat ahkerasti uusia yhdyssanoja. Erityisesti talouteen liittyviä yhdyssanoja luodaan: 'nollakasvuideologia' (Rönholm, täysistunnon puheenvuoro, PTK 1/900/1981), 'kilpailukykyideologia' (Söderström, täysistunnon puheenvuoro, PTK 1/800/1982), 'talousideologia' (Kortesalmi, täysistunnon puheenvuoro, PTK

1/200/1982) ja 'työllistämisideologia' (Moisander, täysistunnon puheenvuoro, PTK 2/100/1985).

Talouteen liittyviä ideologian yhdyssanoja on siis useita ja voi sanoa, että ne kaikki liittyvät laajempaan talouden ideologiaan. Näyttäisi siltä, että tässä tapauksessa ideologian yhdyssanoja luodaan kuvaamaan jotain talouden ilmiötä tai ideaa, eli siirrytään laajemmasta pienempään osaan.

1990-luvulla ideologia-käsite saa yhdyssanana yhä uusia muotoja, jotka ovat myös entistä moninaisimmista aiheista. 1990-luvulla yhdyssanoja luodaan lisää kuten: hoitoideologia (Mönkäre, täysistunnon puheenvuoro PTK 4/200/1990), kasvatusteorioideologia (Ukkola, täysistunnon puheenvuoro PTK 4/500/1991), hallinnon vähentämisteoria (Myller, täysistunnon puheenvuoro PTK 1/700/1993), myymäläideologia (Hämäläinen, täysistunnon puheenvuoro PTK 1/300/1997).

Vaikuttaa siis siltä, että ideologia-käsitteen voi muodostaa yhdyssanaksi varsin erilaisista näkökulmista. Näistä esimerkeistä saa kuvan, että ideologia-käsite olisi lähempänä jotain tiettyä toimintatapaa tai toimintaperiaatetta, kuin joukko erilaisia ideoita tai uskomuksia. Toisin sanoen, ideologia-käsitteen merkitys on laajentunut kattamaan mitä moninaisimpia sanayhdistelmiä. Täytyy kuitenkin pitää mielessä, että ideologia pääosin esiintyy aineistossa yksinään, mutta siitä muodostettavien yhdyssanojen luonti on laajentunut ja moninaistunut ajan saatossa.

2000-luvulla ideologia-käsitteen yhdyssanojen muodostaminen moninaistuu entisestään. Poliitikot luovatkin paljon uusia ideologian yhdyssanoja, kuten esimerkiksi 'maailmanhalaamisideologia' (Peltokangas, täysistunnon puheenvuoro PTK 72/2020), 'hyvinvointiyhteiskuntaideologia' (Manninen, täysistunnon puheenvuoro PTK 55/2002), 'trickle-down-ideologia' (Rinne, täysistunnon puheenvuoro PTK 111/2016), 'keskittämisteoria' (Soini, täysistunnon puheenvuoro PTK 77/2008), 'vaihtoehtobudjetti-ideologia' (Kankaanniemi, täysistunnon puheenvuoro PTK 70/2015) ja 'gender-ideologia' (Laukkanen, täysistunnon puheenvuoro PTK 170/2018).

Näiden esimerkkien perusteella näyttäisi siltä, että ideologian voi muodostaa yhdyssanaksi miltei minkä tahansa toimintaa, ideaa, periaatetta tai tavoitetta tarkoittavan sanan kanssa. On hankalaa määrittää tarkalleen, mitä tällainen yhdyssanaksi muodostettu ideologia oikeastaan tarkoittaa. Voi pohtia, onko kyseessä ylipäätään ideologia vai onko kyse jostain laajemman ideologian osasta, esimerkiksi kapitalismin ideologiasta. Erilaisia muista irrallaan olevia ideologioita saattaa olla olemassa loputon määrä, mutta on myös mahdollista, että kyseessä on vain laajemman ideologian eri osa-ideoista, joita näissä tapauksissa kutsutaan omiksi ideologioikseen.

Ideologia-käsite ei myöskään rajoitu pelkästään laajoihin poliittisiin järjestelmiin ja talouteen, vaan siihen liitetään asioita myös laajemmin: Gender-ideologia tuo sukupuolen, suojelualueideologia ympäristönsuojelun ja kasvatusteorioideologia lasten kasvatamisen ideologian piiriin poliittisessa keskustelussa. Siispä tämä yhdyssanojen luonti

ideologia-käsitteen kanssa näyttäisi viittaavan siihen, että yhä useampia asioita pidetään ideologisina. Siten myös ideologia-käsitteen merkitys näyttäisi laajentuneen.

Yksi mielenkiintoinen ulottuvuus ideologian yhdyssanojen muodostamisessa on sen yhteys politiikan käsitteeseen. Kari Palosen (2003) mukaan myös politiikka-päätteisiä yhdyssanoja luotiin runsaasti 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Näissä politiikan yhdyssanoissa niiden poliittisuus rajoittui lähinnä yhdyssanan päämäärän suuntautumiseen. Myös näiden politiikka-yhdyssanojen kohdalla on yleistä muodostaa niiden sisällä suppeampia erityisaloja, esimerkiksi Palosen mainitsemat talouspolitiikkaan liittyvät yhdyssanat korkopolitiikka, finanssipolitiikka ja rahapolitiikka. Nämä nimitykset eivät kuitenkaan viittaa ainoastaan kohdealueeseensa, vaan niissä on myös omat päämääränsä, jotka ovat enemmän tai vähemmän tunnettuja tai annettuja. (Palonen 2003, 478) Onkin mielenkiintoista, miten myös ideologisten yhdyssanojen kohdalla on kyse entistä yksityiskohtaisimmista asioista ja juuri niiden päämääriin keskittymisestä. Esimerkiksi aiemminkin mainittu Ulla Järvillehdon (1977) käyttämä termi "laitostamisideologia" viittaa laajempaan sosiaalipolitiikan osa-alueeseen koskien sitä, miten lasten päivähoito tulisi järjestää. Tässä tapauksessa kuitenkin "laitostamisideologia" viittaa sellaiseen päämäärään tai toimintaan, joka yritetään saada näyttäytymään negatiivisena, eli lasten laittaminen päiväkoteihin (= laitoksiin) päivisin.

Voidaan myös pohtia, mitä eroa on laitostamisideologialla ja laitostamispolitiikalla. Laitostamisideologian voisi ajatella siten, että on erikseen laitostaminen, jossa lapset laitetaan päiväkoteihin (laitoksiin) ja laitostamisideologia, joka kertoo, miksi ajatteleme siten, että lapset tulee laittaa päiväkoteihin (laitoksiin). Laitostamispolitiikka puolestaan voi olla politiikkaa itse päivähoitosta. Toisaalta voimme halutesamme pilkkoa laitostamisideologian vielä pienempiin osiin; vaikkapa osaan laitostamisikäideologia, joka kuvailisi ideaa, minkä ikäisinä lapset tulee laittaa laitoksiin, tai laitostamisaikaideologia, joka kertoo mihin kellon aikaan lapset tulee laittaa laitoksiin. Voidaankin pohtia, miten mielekästä on pilkkoa ideologiaa aina vaan pienempiin osiin, ja ovatko ne itse asiassa omia ideologioitaan vai vain osia jostain laajemmasta ideologiasta. Yksityiskohtaisemmista ideologioista puhuttaessa ideologian, politiikan, päämäärien ja toiminnan eroavaisuudet hämärtyvät helposti. Lisäksi hämmennystä aiheuttaa, että ideologiset yhdyssanat ovat miltei aina negatiivissävytteisiä, eli ne eivät kuvaa jotakin yksittäistä ideologiaa neutraalisti. Siksi niistä keskusteltaessa on huomioitava niihin usein sisältyvä negatiivinen lataus.

Joka tapauksessa voidaan sanoa, että ideologia-käsitettä käytetään yhä laajemmissa merkityksissä. Reinhart Koselleckin (2004) mukaan käsitteiden abstraktius lisääntyy, koska ainoastaan silloin ne pystyvät selittämään yhä monimutkaisempia yhteiskunnallisia, taloudellisia, sosiaalisia ja poliittisia rakenteita. Mitä yleisemmäksi käsitteiden merkitys muuttuu, sitä useampi ryhmä voi niitä käyttää. Käsitteistä tulee tällöin hokemia, joita mikä tahansa ryhmä voi käyttää hyödykseen. (Koselleck 2004, 253–254) Koska tässä tapauksessa ideologia-käsitteen merkitystä voi pitää laajentuneena,

sitä on myös mahdollista käyttää useimmissa eri yhteyksissä ja useimpien eri asioiden kohdalla. Tämä näyttäisi sopivan yhteen myös sen kanssa, miten edellisessä luvussa puolueiden ideologia-käsitteen käyttö näyttäisi kohdistuvan enemmän puhumiseen yksittäisistä ideologioista kuin laajoista ideologisista kokonaisuuksista. Täytyy kuitenkin pitää mielessä, että vaikka useimmiten ideologia-käsite esiintyy itsestään, on käsitteen käyttäminen yhdyssanana lisääntynyt ja monipuolistunut.

5 IDEOLOGIA-KÄSITE KÄYTÖSSÄ

5.1 Ideologinen valinta

Tässä luvussa tarkastellaan miten kansanedustajat puhuvat ideologisista valinnoista käyttäen ideologian käsitettä. Eduskunnassa ideologiasta puhuttaessa korostuu ideologisten valintojen tekeminen. Poliitikkojen väitetään tekevän ideologisia valintoja, mikä nähdään yleensä aina negatiivisena asiana. Siksi on mahdollista syyttää poliitista vastustajaa ideologisen valinnan tekemisestä. Katie Steelen ja H. Orri Stefánssonin (2020) mukaan valintateoria on kiinnostunut toimijoiden valintojen taustalla vaikuttavasta päättelystä. Normatiivisessa valintateoriassa oletetaan, että toimijat ovat vähintään minimaalisella tavalla rationaalisia ja että toimijan uskomukset määrittävät millaisia valintoja he tekevät. Valintateoreetikot yleensä ajattelevat, että henkilön käyttäytyminen voidaan täysin selittää sillä perusteella, mitä uskomuksia ja haluja he omaavat. (Steele & Stefánsson 2020, 7) Toisin sanoen, mitä ideologioita heillä on (ks. Ideologian määritelmä luvussa 1) Jos siis hyväksymme valintateoreetikkojen kannan, voidaan sanoa, että henkilön ideologia vaikuttaisi mitä suuremmin hänen tekemiinsä valintoihin. Täten on syytä tarkastella kansanedustajien väittämiä ideologisista valinnoista tarkemmin.

Ideologisten valintojen teko korostuu erityisesti taloudellisten valintojen kohdalla. Eduskunnassa käydyissä keskusteluissa seuraavan vuoden talousarvioista käydään laajaa keskustelua budjetin eri asiakohdista. Keskustelussa hallituksen esityksestä vuoden 2021 talousarviosta Heikki Vestman (kok.) esittää kritiikkiä koronaviiruksen aikana tehtävästä taloudellisesta elvytyksestä ja ylipäätään talouden hallinnasta (Vestman 2020). Vestman (2020) tuo puheenvuorossaan esille, että hallituksen valitsemat keinot elvytykseen ovat ideologisia valintoja. Toisin sanoen tavat, joita

hallitus on elvytykseen Vestmanin mukaan käyttänyt, ovat ideologinen. Vestman kuitenkin itse ehdottaa toisenlaisia elvytyskeinoja esimerkiksi verojen kevennysten muodossa (Vestman 2020). Vestmanin puheenvuorosta on luettavissa, että hän käyttää ideologian käsitettä negatiivisessa merkityksessä, koska hän kritisoi hallituksen ideologiaan perustuvia toimintatapoja. Siispä puheenvuorosta voi päätellä, että Vestmanin keinot elvyttää eivät olisi hänen mukaansa ideologisia. Ikään kuin julkisen kulutuksen lisääminen olisi ideologista, kun taas verojen kevennys ei olisi ideologista. Puheenvuorosta saa sellaisen kuvan, että hallituksella olisi kaksi toimintamahdollisuutta edessään: julkisen kulutuksen lisääminen ja verotuksen keventäminen. Näistä hallitus on ideologisesti valinnut julkisen kulutuksen lisäämisen ei-ideologisen verojen keventämisen sijaan. Ikään kuin ideologinen valinta on automaattisesti jotakin negatiivista, ainoastaan ideologisuutensa vuoksi. Puheenvuorosta on myös luettavissa, että Vestman tietoisesti tai tiedostamattomasti häivyttää oman kantansa ideologisuutta, pitämällä sitä ei-ideologisen valintana.

Keinojen lisäksi myös päämäärät voivat olla ideologisia valintoja. Keskustelussa hallituksen esityksestä talousarviosta vuodelle 2018 edustaja Sanna Marin (sd.) huomauttaa, että leikkaukset ovat olleet tehottomia työllisyyden kohentamiseen. Lisäksi hän osoittaa, että käytettyjen keinojen lisäksi myös lopputulokset ovat ideologisia valintoja, kuten seuraavasta puheenvuorosta nähdään:

”Työllisyys ei kohene sen seurauksena, että te, pääministeri Sipilä, ja te, valtiovarainministeri Orpo, leikkaatte köyhiltä, sairailta, työttömiltä, lapsiperheiltä, opiskelijoilta ja eläkeläisiltä. Pienituloisiin kohdistuvat leikkaukset(sic) ja vauraille ohjatut verohelpotukset ovat ideologisia valintoja. Tuloerojen kasvu on ideologinen valinta.” (Marin, täysistunnon puheenvuoro PTK 90/2017)

Puheenvuorosta nousee esille vahva vastakkainasettelu käyttämällä molempien ministerien kohdalla sanaa ”te” ja puheenvuoro saa varsin syyttävän sävyn. Tässä tilanne on kääntynyt päinvastoin kuin edellisessä puheenvuorossa. Tässä Marin antaa ymmärtää, että verojen kevennykset ovat ideologinen valinta, jonka ideologisuutta Vestman edellisessä puheenvuorossa ei ainakaan myöntänyt. Puheenvuorossaan Marin nostaa esille useita hallituksen ajamia erilaisia ideologisia valintoja, kuten pienituloisiin kohdistuvat leikkaukset ja vauraille ohjatut verohelpotukset. Tässäkin puheenvuorossa ideologia näyttäytyy jonakin negatiivisena, ja kuten edellisessä puheenvuorossa, tässäkin valinnat näyttäytyvät edustajien mukaan ideologisina eivätkä esimerkiksi järkeviltä.

On myös mielenkiintoista, että tässä puheenvuorossa Marin esittää myös ideologioiden valintojen lopputuloksen olevan ideologinen valinta. Voidaankin siis pohtia, onko hallitus aluksi ideologisesti valinnut tavoitteekseen kasvattaa tuloeroja ja sitten tehnyt erilaisia leikkauksia pienituloisille sekä vähentänyt vauraiden verotusta päätäkseen tuohon lopputulokseen, onko hallitus sen sijaan tehnyt sellaisia ideologisia valintoja, jotka sattumalta ovat johtaneet tuloerojen kasvuun. On myös mahdollista, että hallituksella on jokin aivan muu tavoite, joka kuitenkin johtaa lopulta tuloerojen

kasvuun. Marinin puheenvuorosta on joka tapauksessa luettavissa, että Marin pitää tuloerojen kasvun lopputulosta ideologisenä valintana, koska ilmeisesti on myös sellaisia keinoja, joilla työllisyyttä voitaisiin parantaa ilman, että tuloerot kasvaisivat. Siispä Marinin mukaan hallitus tietoisesti valitsee ideologisia keinoja, eikä sitä haittaa valittujen keinojen lopputulos, tuloerojen kasvu, koska se on hallituksen ideologian mukaista. Marin siis näkee ideologisen valinnan tapahtuvan sekä keinojen, että päämäärien kohdalla.

Mahdollisia ideologisia valintoja joutuu myös usein perustelemaan. Ideologiasta valinnasta käytiin eduskunnassa mielenkiintoinen keskustelu subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamisesta 20 tuntiin viikossa entisen 40 tunnin sijaan, mikäli vanhemmat eivät opiskele tai työskentele täysipäiväisesti. Lakiesitys kohdistuisi siis pääsääntöisesti esimerkiksi työttömiin. Keskustelussa oppositio haastoi hallitusta kyseenalaistaen toimen säästöjä ja sen ideologisuutta (ks. Täysistunnon pöytäkirja PTK 77/2015).

Tässä keskustelussa hallituspuolue keskustan kansanedustaja Petri Honkonen perusteli toimea seuraavasti:

"Arvoisa herra puhemies! Tässä lakiesityksessä on toki kyse säästölaista, sitä ei varmaan kukaan meistä kiistä. Ja tiettyjen palvelujen ja tiettyjen saavutettujen mahdollisuuksien leikkaaminen ei tietenkään ole kenellekään meistä mieluisaa, mutta tässä kohtaa nyt on kuitenkin mielestäni lähdetty varsin oikeaan suuntaan ja asian luonteeseen nähden kiuttomasti etenemään." (Honkonen, täysistunnon puheenvuoro PTK 77/2015)

Puheenvuorossaan Honkonen esittää eräänlaisen tunnustuksen, että kyseessä on säästölaki. Ei ole täysin selvää, miksi Honkonen haluaa erikseen mainita, että tämän säästölain voisi joku myös kiistää olevan säästölaki tai miksi lakia haluttaisiin perustella joillain muilla perusteilla kuin säästämällä. Puheenvuorosta on luettavissa, että edustaja Honkonen yrittää etukäteen tunnustamalla lain tarkoituksen osoittaa, että lailla ei ole säästämisen lisäksi mitään muita perusteita, varsinkaan ideologisia sellaisia.

Seuraavassa puheenvuorossaan muutama puheenvuoro myöhemmin Honkonen jatkaa toimen puolustamista vedoten tällä kertaa kansalaisiin:

"Arvoisa herra puhemies! Mitä tulee äskeisessä puheenvuorossa esitettyyn arvosteluun, niin kyllä ne viestit mitä minä olen saanut kentällä ja muutenkin, tukevat sitä ajatusta, että meidän on tehtävä myös kansalaisten arvojen mukaista politiikkaa ja kansalaisten arvojen mukaisia päätöksiä. Minulle ei ole ainakaan tähän asti tuolla kentällä tullut tätä esitystä vastustavaa mielipidettä vastaan, pikemminkin kannustavia puheenvuoroja nimenomaan ihmisten vastuunottamisesta ja tietynlaisen vastuunoton alleviivaamisesta." (Honkonen, täysistunnon puheenvuoro PTK 77/2015)

Ensimmäisessä puheenvuorossaan Honkonen perustelee lakiesitystä sen tuomilla säästöillä ja kutsuukin sitä säästölaiksi. Toisessa puheenvuorossaan Honkonen sen sijaan tuo keskusteluun mukaan arvot ja kertoo, että kansanedustajien tulee tehdä kansalaisten arvojen mukaisia päätöksiä ja politiikkaa. Ensimmäisestä puheenvuorosta saa kuvan, että kyseessä olisi varsin neutraali lakiesitys, joka on

epämieluisuudestaan huolimatta tarpeellinen. Sen sijaan Honkosen toinen puheenvuoro tuo laille säästämisen lisäksi myös muita perusteluja. Nyt uudistus onkin kansalaisten arvojen mukaista politiikkaa.

Puheenvuoro on poikkeuksellinen siinä mielessä, että Honkonen tuo esille arvot poliittisen päätöksen perusteena. Honkosen peräänkuuluttama vastuunottaminen ja vastuunoton alleviivaaminen viittaisivat kuitenkin enemmän uusliberalismin ideologiaan kuin arvoihin tai normeihin. Dag Einar Thorsenin (2010) mukaan yksi uusliberalismin osa on, että yksilöt nähdään yksinomaan olevan vastuussa heidän vapaiden valintojensa ja päätöstensä seurauksista. Sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus ja epätasa-arvo ovat moraalisesti hyväksyttäviä, kunhan asioiden tila voidaan nähdä pitkänä ketjuna tehtyjä vapaita valintoja ja päätöksiä. (Thorsen 2010, 204) Tämän katsantokannan mukaan Honkosen perustelut lakiesitykselle näyttäisivät sopivan yhteen uusliberalismin ideologian kanssa; että työttömällä on vastuu omasta työttömyydestään, eikä hän tarvitse täten niin suurta päivähoito-oikeutta. Riippumatta siitä, olivatko Honkosen perustelut uusliberalismin ideologiaa tai eivät, voidaan pohtia, onko lakiesityksen valinnan taustalla pelkästään neutraali ei-ideologinen säästäminen, vai kenties sittenkin ideologinen valinta säästämisen kohteen valinnan kohdalla.

Poliittisten vastustajien ideologiset valinnat voidaan myös havaita ja niihin voidaan kiinnittää huomiota. Samassa keskustelussa Maria Guzenina (sd.) tarttuu edustaja Honkosen edellä olevaan puheenvuoroon:

”Arvoisa puhemies! Ensimmäistä kertaa täällä salissa todettiin nyt suoraan, että tämä on myös arvovalinta, ideologinen valinta. Me olemme täällä oppositiossa katsoneet, että tämä on teidän puoleltanne säästölaki, jota asiantuntijat vastustavat ja toteavat, että niitä säästöjä ei synny. Katsotaan sitä oikealta, vasemmalta, keskeltä, ylhäältä tai alhaalta, niin säästöjä ei tällä synny. Ja nyt te kerrotte, että tämä on siis arvovalinta, ideologinen valinta. Kiitoksia, hyvät edustajat, että nyt kerroitte tämän meille, koska me uskoimme, että kyseessä on säästölaki, joka ei kohtele lapsia oikein. Te katsotte tätä ideologisen asiana, ja te ette ole tässä kyllä lasten puolella.” (Guzenina, täysistunnon puheenvuoro PTK 77/2015)

Guzenina esittää puheenvuorossaan, että oppositio on pitänyt lakiesitystä vain huonona säästötoimenpiteenä, mutta nyt Honkonen onkin tullut paljastaneeksi hankkeen ideologisuuden. Kyseessä ei kuitenkaan ollut ensimmäinen kerta, kun ideologia nousi keskustelussa esiin (ks. Täysistunnon pöytäkirja PTK 77/2015). Yhdistäessään arvovalinnat ja ideologiset valinnat keskenään Guzenina tulee kuitenkin antaneeksi kansanedustajalle mielenkiintoisen lausunnon: arvot ja ideologia ovat sama asia. Guzeninan mukaan hallitus on tehnyt ideologisen valinnan valitessaan säästökohteeksi subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamisen, eli valinta on valikoitunut ideologian mukaan, eikä jonkin muun perusteen. Guzenina vertauskuvallisesti esittää kaikki mahdolliset poliittiset positiot suuntina mistä asiaa voi katsoa. Arvailun varaan jäävät tosin suunnat ylhäältä ja alhaalta, sillä niitä Guzenina ei mainitse. Joka tapauksessa hänen mukaansa lopputulos on aina sama, katsottiinpa asiaa minkä tahansa ideologian kautta: säästöjä ei toimesta synny. Koska toimi ei siis johda toivottuun

lopputulokseen eikä siis voi olla säästötoimi, on se Guzeninan näkökulmasta ainoastaan ideologinen toimi.

Edellä olevista puheenvuoroista käy ilmi, että poliitikot mielellään syyttävät toisiaan ideologisten valintojen tekemisestä. Ideologisen valinnan tekeminen näyttäytyy usein negatiivisena asiana ja valintojen pitäisi perustua johonkin muuhun kuin ideologiaan. Aiheesta nousee pohdittavaksi useita eri kysymyksiä. Voi pohtia esimerkiksi ovatko kaikki valinnat ideologisia vai onko olemassa useita eri mahdollisia valintoja, joista vain osa on ideologisia. Onko valinnoilla ikään kuin jo etukäteen olemassa oleva ideologia, esimerkiksi siten, että verojen kiristys kuuluu vasemmistolaiseen ideologiaan, kun taas verojen kevennys oikeistolaiseen ideologiaan. Välittömästi nousee kuitenkin esiin huomio siitä, että esimerkiksi verojen kevennyksen kohdistamista köyhiin voisi pitää vasemmistolaisena ideologiana, kun taas verojen kevennyksen kohdistamista varakkaisiin voisi pitää oikeistolaisena. Toisin sanoen ideologisia valintoja voisi aina pilkkoa pienempiin osiin. Vaikuttaisikin mielekkäämmältä keskittyä enemmän päätösten taustalla vaikuttaviin ideologioihin, kuin yksittäisten päätösten ideologisuuteen.

Ideologisista valinnoista puhuttaessa mahdolliset vaihtoehdot, joiden väliltä valintoja voidaan tehdä, tulevat myös esille. Vuonna 2016 oppositio esitti välikysymyksen hallitukselle Suomen suunnasta. Oppositio on välikysymyksessään huolissaan Suomen markkinaliberalistisemmän suunnan korostumisesta ja kiinnittää huomiota esimerkiksi erilaisten yhteiskunnan palveluiden pakkoyhtiöittämiseen (VK 2/2016). Tässä keskustelussa isoimmista ideologisista valinnoista antaa esimerkin Tytti Tuppurainen (sd.) keskustelussa opposition välikysymyksestä Suomen suunnasta:

”Arvoisa rouva puhemies! Viimevuosiin saakka moni yhteiskunnallisen keskustelun ja päätöksenteon seuraaja kantoi huolta konsensuspolitiikasta. Poliittiset puolueet ja liikkeet eivät tuoneet vaihtoehtoja, eikä kansalaisilla ollut valinnanvaraa. Kaikki olivat laveaa keskustaa, tai niin kuin sanottiin, kaikki olivat sosiaalidemokraatteja. Hallituksen erot olivat – siis näin väitettiin – vähäisiä, ja kysymys oli teknokraattisesta hienosäädöstä.

Sipilän oikeistohallitus on tuonut jyrkän ideologisuuden takaisin politiikkaan. Monessa asiassa ollaan tekemässä täyskäännöstä, jyrkkää kurssinmuutosta. Näkymä on kyllä useimmille meistä suorastaan liian jännittävä. Kaipuu konsensukseen kasvaa. Ideologinen valinta, kova oikeistopolitiikka, näkyy selvemmin suhteessa työllisyyteen ja työttömyyteen.” (Tuppurainen, täysistunnon puheenvuoro PTK 54/2016)

Tuppurainen kertoo useita mielenkiintoisia huomioita ideologiasta puheenvuorossaan. Puheenvuoronsa alussa hän antaa ymmärtää, että kaikilla puolueilla ja liikkeillä olisi ollut ikään kuin sama ideologia, eräänlainen poliittisesti keskellä oleva sosiaalidemokratia. Koska kaikilla oli sama ideologia, ei politiikassa varsinaisesti ollut ideologiaa. Puheenvuoron voisi lukea myös niin, että politiikassa ei ollut ideologiaa, koska siitä ei kiistelty tai että erot puolueiden ideologioissa olivat niin pieniä. Tuppurainen myös kertoo kaipuusta tuohon edelliseen konsensukseen, minkä voi tulkita tarkoittavan, että tuo entinen konsensus on ollut lähempänä Tuppuraisen omaa ideologiaa. Siksi vaikuttaakin siltä, että Juha Sipilän oikeistohallitus on ikään kuin

irtaantunut vallinneesta konsensuksen ideologiasta ja tekee nyt oman ideologiansa mukaista politiikkaa. Toisin sanoen Tuppuraisen puheenvuoron perusteella oikeistohallituksen ideologia on muuttunut oikeistolaisempaan suuntaan aiempaan konsensukseen verrattuna.

Luvussa 1 mainittiin poliittisen puolueen muuttuminen joukkopuolueesta yleispuolueeksi, jossa puolueiden tiukka ideologisuus jää vähemmälle puolueiden keskittyessä yleisempiin asioihin. Tuppurainen näyttäisi myöntävän tuon yleispuolue-kehityksen, mutta haastavan sen siten, että nyt sen aika olisi ohi ja tiukka ideologisuus näyttäisi olevan tullut takaisin politiikkaan. Tuppuraisen mukaan ideologia on tullut takaisin politiikkaan, vieläpä jyrkästi. Sipilän oikeistohallitus on tehnyt ideologisen valinnan ajaessaan kovaa oikeistopolitiikkaa. Puheenvuorosta on luettavissa, että on ollut olemassa ideologinen valinta tehdä kovaa oikeistopolitiikkaa, mutta sitä ei olla tehty, koska kaikki ovat olleet samaa mieltä.

Tuppurainen ei kuitenkaan tuo ilmi syitä sille, miksi tuota ideologista valintaa ei ole tehty. Tuppuraisen puheenvuorosta on luettavissa, että ennen kaikki ovat olleet samanmielisiä ja konsensushakuisia, mutta nyt tilanne on muuttunut. Eli joko ideologia on muuttunut enemmän kovan oikeistopolitiikan suuntaan tai sitten sellaisia ideologisia valintoja ei ole aikaisemmin haluttu tai voitu tehdä. Ilmeinen kysymys on myös se, miksi hallitus ei ajaisi ideologiansa mukaista politiikkaa, tai miksi hallitus ei ainakaan ajaisi sen kannattaman ideologian vastaista politiikkaa. Jos puolestaan hallitus ajaisi aina sen ideologian mukaista politiikkaa, voidaan pohtia, onko ylipäättäen olemassa ei-ideologisia valintoja, joita se voisi tehdä, eli ovatko kaikki valinnat aina ideologisia.

Joka tapauksessa poliitikot keskustelevat ideologisista valinnoista eduskunnassa ja ideologisen valinnan tekeminen nähdään yleensä negatiivisena asiana. Puolueen ideologian mukaisten valintojen tekeminen nähdään negatiivisena eikä päätösten perusteeksi riitä, että se on oman ideologian mukaista politiikkaa.

5.2 Ideologian näkeminen

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, miten kansanedustajat käyttävät ideologian käsitettä näkemisen yhteydessä. Yksi yleinen tapa puhua ideologiasta eduskunnassa on liittää se ideologiseen näkemiseen. Asioita nähdään ideologisesti ja erityisesti poliittisia vastustajia voidaan syyttää asioiden näkemisestä ideologisesti. Tämä syyttäminen antaa ymmärtää, että asiat on mahdollista nähdä myös ei-ideologisesti. Eduskunnan puheenvuorojen perusteella poliitikot voivat nähdä ja havaita ideologian. Ideologioita havaitaan kuitenkin harvoin positiivisessa mielessä, vaan siitä tehdyt havainnot ovat lähes poikkeuksetta negatiivisia.

Ideologian voi nähdä esimerkiksi poliittisen tavoitteen muodossa. Eduskunnassa käytiin keskustelu Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikasta liittyen siitä tehtyyn selonteeseen, jossa arvioidaan Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeiset painopisteet ja tavoitteet. Tässä keskustelussa Päivi Räsänen (kd.) löytää tuosta ulko- ja turvallisuuspoliittisesta selonteosta ideologiaa:

”Selonteon painotuksissa näkyy hallituksen ideologinen agenda. Sinänsä tärkeitä ilmasto- ja ympäristöasioita mainitaan sanoinakin lähes sata kertaa. Itse pääasia, Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka ja sen tavoitteet, uhkaa jäädä hiukan varjoon”. (Räsänen, täysistunnon puheenvuoro PTK 143/2020)

Edustaja Räsänen on havainnut, että ideologiset ilmasto- ja ympäristöasiat uhkaavat viedä likaa tilaa itse tärkeimmältä asialta, eli Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikalta. Ikään kuin selonteko itsessään ei olisi ideologinen ja ilmastoasioiden painotus sen sijaan olisi ideologista. Puheenvuorosta on luettavissa, että ilmasto- ja ympäristöasiat eivät Räsänen mukaan ole ulko- ja turvallisuuspolitiikan kannalta keskeisiä asioita, vaan jotkin muut asiat ovat.

Ideologian voi nähdä myös varsin yksityiskohtaisen ideologian muodossa. Kimmo Tiilikainen (kesk.) näkee ideologian hallitusohjelmassa ryhmäpuheenvuorossaan keskusteltaessa hallituksen esitystä talousarvioksi vuodelle 2012, jossa oppositio on huolissaan palveluiden keskittämisestä, esimerkiksi kuntaliitosten muodossa:

”Hallituksen keskittämisideologia näkyy koko hallitusohjelmassa ja realisoituu budjettiesityksessä. Kaksi vaalikautta me olimme patoamassa tällaista kehitystä. Nyt vallassa ovat eri puolueet. Keskustan Suomi ei ole sellainen, jota Kataisen hallitus rakentaa.” (Tiilikainen, täysistunnon puheenvuoro PTK 49/2011)

Tiilikaisen puheessa korostuu eräänlainen yksittäinen ideologia ’keskittämisideologia’, jonka hän on nähnyt hallitusohjelmassa. Tiilikainen huomaa, miten tämä yksittäinen ideologia ensin on nähtävissä hallitusohjelmassa ja sitten myöhemmin on muuttunut todelliseksi budjettiesityksessä. Tiilikainen todistaa, miten ideologian esiintyminen hallitusohjelmassa muuttuu todelliseksi ilmiöksi, jolla on vaikutusta todelliseen maailmaan. Ilmeinen kysymys onkin, ovatko budjettiesityksen kaikki muutkin kohdat ideologisia, vai vain osa niistä. Tässäkin tapauksessa havaittu ideologia korostuu negatiivisena ilmiönä, jota keskustapuolue vastustaa. Tiilikaisen ja edellä olevan edustaja Räsänen puheenvuoroista käy ilmi, että ideologian voi heidän mukaansa nähdä teksteistä, eli sen voi huomata erilaisista kirjoituksista ja asiakirjoista. Ideologian voi siis lukea erilaisista asiakirjoista.

Vertauskuvallisessa ideologisessa näkemisessä myös silmien rooli korostuu. Eduskunnassa käytiin keskustelu lakialoitteesta liittyen veroasteikkolakiin, jossa ideana oli, että ansiotulojen ollessa pieni tulovero voisi olla negatiivinen (LA 110/2002). Tuija Brax (vihr.) esitti keskustelussa puheenvuoron, jonka mukaan ideologia on estänyt meitä näkemästä veroasteikkolain mahdollisuuden (Brax 2002). Ideologia on toisin sanoen haitannut tai sumentanut meidän näköämme ja ikään kuin

piilottanut meiltä mahdollisia toimenpiteitä. Tämä myös viittaisi edellisen luvun (ks. Luku 5.1) ideologisiin valintoihin siten, että ideologia voisi Braxin mukaan estää meitä näkemästä kaikkia mahdollisia valintoja, joita voisimme tehdä. Myös Petteri Orpo (kok.) kertoo puheenvuorossaan ideologisesta näkemisestä keskustelussa perussuomalaisien vaihtoehtobudjetista:

”Minusta hallituksen kannattaisi näin vaikeana aikana, johon valtionvarainministeri Vanhanenkin viittasi, heittää nyt pois se ideologinen kaapu päältä ja katsoa avoimin silmin, [Puhemies koputtaa] mitkä keinot toisivat töitä ja hyvinvointia Suomeen.” (Orpo, täysistunnon puheenvuoro PTK 156/2020)

Puheenvuorossa korostuu, että ’ideologinen kaapu’ estää meitä katsomasta avoimin silmin asioita. Ideologia ikään kuin sulkee silmämme ja vasta heitettyämme ideologian pois voimme avata silmämme. Oletettavasti Orpo ei näe itsellään ’ideologista kaapua’ yllään, vaan hän pystyy katsomaan asioita avoimin silmin ja ei-ideologisesti.

Edellisissä puheenvuoroissa ideologia korostuu jonain, jonka voi havaita ja nähdä. Sen pystyy erottamaan ja huomaamaan ikään kuin ei-ideologisten asioiden joukosta. Ideologia voi myös estää meitä näkemästä asioita ja mahdollisia toimenpiteitä, joita voisimme tehdä. Ideologian havaittavissa oleminen on puheenvuorojen perusteella myös lähtökohtaisesti negatiivinen ilmiö, ja sen havaittuaan poliitikot kiinnittävät huomiota siihen negatiivisena asiana.

George Lakoff ja Mark Johnson (2003) argumentoivat metaforia käsittelevässä kirjassaan *Metaphors We Live By*, että vaikka yleisesti metaforat rajataan koskemaan pelkästään kieltä, meidän toiminta- ja ajattelutapamme määrittävä käsitteellinen järjestelmämme on metaforinen jo luonteeltaan (Lakoff & Johnson 2003, 4). Lakoff ja Johnsonin (2003, 194) mukaan metaforat ovat työkalu auttamaan meitä ymmärtämään abstrakteimpia asioita, kuten tunteita ja ajattelua. Tämän teorian mukaan voimme siis ajatella metaforaa näkemisestä eräänlaisena työkaluna hahmottamaan poliittisten asioiden kohdalla olevaa ajattelua. Ideologia näyttäisi kuitenkin puheenvuorojen perusteella olevan jotakin sellaista, joka haittaa tätä metaforista näkemistä.

Varsin yleinen tapa eduskunnan puheenvuoroissa on puhua ideologiasta vertauskuvallisesti siten, että vastustajalla on päässään ideologiset silmälasit, joiden läpi hän näkee asiat ideologisesti asioiden todellisen laidan sijaan.

Kuten tämän luvun aiemmassa puheenvuorossa edustaja Räsänen (2020) kiinnitti huomiota ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon ideologiseen näkemiseen, myös Erkki Tuomioja (sd.) neljä vuotta aiemmin kiinnittää huomiota ideologiseen näkemiseen, mutta lisää ajatteluun näkemyksen ’ideologisista silmälasista’:

”Arvoisa puhemies! On tärkeätä, että arvioimme niin maailmanlaajuista kuin lähiympäristön turvallisuuspoliittista tilannetta avoimesti, realistisesti, kattavasti ja ilman ideologisia silmälasia” (Tuomioja, täysistunnon puheenvuoro PTK 73/2016)

Tuomioja pitää mahdollisena nähdä lähiympäristön turvallisuuspoliittisen tilanteen realistisesti ja ei-ideologisesti, kunhan emme katso sitä ideologisten silmälasien

lävitse. Hän kehottaa meitä pyrkimään eroon ideologisista silmälasista, joten turvallisuuspoliittista tilannetta on mahdollista katsoa joko ideologisesti tai ei-ideologisesti. Ideologisista silmälasista eroon pääsemisestä puhutaan myös hallituksen esitykseen neljännessä lisätalousarviosta liittyvässä keskustelussa, jossa Sofia Vikman (kok.) kiinnittää huomiota nopeiden raideyhteyksien saavuttamiseksi perustettujen hankeyhtiöiden kautta:

”Edelleen tavoiteaikataulu ja selkeät askelmerkit puuttuvat, vaikka onkin hyvä, että ne ideologiset silmälasit hankeyhtiöiden osalta nyt saatiin heitettyä nurkkaan.” (Vikman, täysistunnon puheenvuoro PTK 58/2019)

Ideologisten silmälasien pois heittämistä peräänkuuluttaa myös Sanni Grahn-Laasonen (kok.) keskustelussa hallituksen esityksestä viidennestä lisätalousarviosta. Edustaja Grahn-Laasonen kantaa huolta Suomen lisääntyvästä velkaantumisesta ja mahdollisista keinoista, joilla Suomen talous lähtisi uuteen nousuun:

”Meillä on mahdollisuus kääntää tämä talouden kierre, mutta se edellyttää sitä, että ideologiset silmälasit otetaan nyt pois päästä [Jussi Saramo: Ottakaa pois!] ja nähdään nämä keinot, [Puhemies koputtaa] jotka muuallakin toimivat.” (Grahn-Laasonen, täysistunnon puheenvuoro PTK 120/2020)

Vikmanin puheenvuorosta voi lukea, että ideologisista silmälasista eroon pääsemisellä on positiivisia seurauksia, kun taas Grahn-Laasonen puheenvuorossa korostuu ajatus siitä, että positiivisen kehityksen edellytyksenä on ideologisten silmälasien riisuminen. Grahn-Laasonen esittää myös, että on olemassa keinoja talouden kierteen kääntämiseen, mutta ne voi nähdä ainoastaan ilman ideologisia silmälasia. Puheenvuoroista voidaan päätellä, että ideologisista silmälasista pitäisi pyrkiä eroon, koska sillä olisi positiivisia seurauksia. Ideologiset silmälasit ovat myös kiinteästi yhteydessä ideologiseen kantaan, kuten puheenvuoroista voi huomata. Esimerkiksi Jari Myllykoski (vas.) toteaa keskustelussa hallituksen esityksestä talousarviosta vuodelle 2016 opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan kohdistuvista leikkauksista seuraavaa:

”Arvoisa herra puhemies! Eittämättä, – katsoo sitten punaisten silmälasien takaa taikka mitenkä hyvänsä – tässä on kyllä semmoinen ideologinen kaiku, että juuri heikoimmassa osassa olevien lasten mahdollisuudet kouluttautua niin, että koko tällä kansallisella aivo-kapasiteetilla pystyttäisiin tuottamaan sitä hyvinvointia, heikkenevät.” (Myllykoski, täysistunnon puheenvuoro PTK 83/2015)

Myllykosken puheenvuorosta on luettavissa, että hän tarkastelee asiaa punaisten silmälasien kautta ja tällä tavalla katsottuna näyttää siltä, että lasten mahdollisuudet kouluttautua heikkenevät. Silmälasien väri siis kertoo, millaisen ideologian kautta asioita tarkastelee. Myllykosken puheenvuorosta on luettavissa, että hänen lausumansa ”taikka miten hyvänsä” viittaisi siihen, että tässä tapauksessa ideologian voisi nähdä myös ilman punaisen värisiä silmälasia. Ideologia näkyy niin selkeästi, että myös muunvärisillä silmälasilla, ’taikka miten hyvänsä’ on mahdollisuus huomata

tuo ideologia. Keskustelussa hallituksen esityksestä vuoden 2019 talousarviosta edustaja Paavo Arhinmäki (vas.) kritisoi esitystä työntekijöiden irtisanomissuojan heikentämisestä alle 20 työntekijän yrityksissä. Tässä keskustelussa Arhinmäki viittaa ideologisten silmälasien väriin:

”Kun perustelut eivät päde, hallituksen omien selvitysten mukaan, kun sekä työntekijäjärjestöt että valtaosa elinkeinoelämästä tätä vastustavat, tai eivät pidä sitä ainakaan järkevänä, silloin pitää kysyä: kannattaisiko pääministeri Sipilän ottaa uudet siniset silmälasinsa, ideologiset silmälasinsa, pois silmiltä ja toimia järkevästi?” (Arhinmäki, täysistunnon puheenvuoro PTK 86/2018)

Arhinmäki korostaa keskustalaisen Juha Sipilän silmälasien kokoomukseen viittaavaa sinistä väriä, vaikka keskustaan liitetään yleensä vihreä väri. Puheenvuorosta on siis luettavissa, että Arhinmäki väittää Sipilän itse asiassa näkevän asiat kokoomuslaisittain, eikä keskustalaisittain. Tässäkin yhteydessä korostetaan silmälasien ottamista pois silmiltä, jotta asiat voitaisiin nähdä järkevästi.

Ideologiset silmälasit nähdään puheenvuorojen perusteella yleensä negatiivisessa merkityksessä. Ideologiset silmälasit ovat jotakin, joka haittaa asioiden todellista näkemistä ja niistä pitäisikin siksi päästä eroon. On mielenkiintoista, että arkipäiväisessä merkityksessä silmälasit itse asiassa auttavat näkemään paremmin näön heikentyttyä, mutta tässä vertauskuvallisessa merkityksessä ideologiset silmälasit sumentavat näön ja estävät näkemästä asioiden todellisen laidan.

Orpo puhui puheenvuorossaan ’ideologisesta kaavusta’, joka pitäisi heittää pois, ja muissa puheenvuoroissa korostuivat silmälasit, jotka pitäisi heittää pois. Onkin mielenkiintoista, että ideologian voisi puheenvuorojen perusteella tavallaan kytkeä pois päältä tai asioiden tarkastelun ideologisesti voisi lopettaa: kansanedustaja voisi halutessaan heittää ideologiset silmälasit pois päästään ja katsoa asioita siten kuin ne todellisuudessa ovat. Kansanedustajat ja puolueet kuitenkin omaavat ideologian kuten kävi ilmi luvussa 4.2, joten oletettavasti poliitikot katsovat ainakin joskus asioita ideologisesti. Puheenvuoroista voi päätellä, että poliitikot uskovat hallitsevansa ideologista ajatteluaan. Puheenvuoron pitäjä itse pystyy mielestään hallitsemaan omaa ideologista näkemistään ja tarvittaessa pistämään sen pois päältä, kun taas poliittisilla vastustajilla näyttäisi olevan ongelmia ideologisen näkemisensä hallinnassa.

Poliitikot siis kykenevät havaitsemaan ideologista toimintaa, joskin se keskittyy lähinnä toisten puolueiden ja edustajien toimintaan. He eivät lähtökohtaisesti tuo esille omia ideologisia toimiaan tai niiden havaittavuutta. On myös yleistä, että ideologisista toimista puhutaan erilaisin vertauskuvain, kuten ideologisen viitan tai ideologisten silmälasien kautta. Joka tapauksessa ideologinen toiminta nähdään negatiivisena, ja sen hallitsemiseen tulisi pyrkiä esimerkiksi riisumalla nuo ideologiset silmälasit.

5.3 Ideologia ja järki

Tässä luvussa on tarkoitus tarkastella miten kansanedustajat rinnastavat järjen ja ideologian toisiinsa omissa puheenvuoroissaan. Aristoteles sanoi vetoamisen järkeen olevan yksi retoriikan vaikuttamiskeino, jonka avulla puhuja vaikuttaisi vakuuttavalta (Aristoteles 1997, 60). Eduskunnan puheenvuoroissa on yleistä vedota järkeen ideologiasta puhuttaessa siten, että ideologia näyttäytyy järjen vastakohtana. Yleisesti vastakkainasettelu näkyy siten, että vaihtoehtoina on joko ideologisuus tai järki.

Ilkka Niiniluoto (2021) esittää järjen käsitteen pitkää historiaa artikkelissaan *Järki käteen! Järjen käsitteen lyhyt historia*. Niiniluoto jakaa järjen kahteen lajiin: uskomusrationaalisuuteen, jossa on kysymys, milloin uskomukset ovat tietoa ja toiminnalliseen rationaalisuuteen, jossa ovat kysymyksessä ihmisten päätökset ja teot. Toiminnallinen rationaalisuus on läheisesti yhteydessä välinerationaalisuuteen, jossa on kyse parhaiden ja tehokkaimpien keinojen etsimisestä, jotta päästäisiin haluttuun lopputulokseen. (Niiniluoto 2021, 18–19) Eduskunnassa on erityisesti kyse päätöksistä ja teoista, joilla päästään haluttuun lopputulokseen, eli kyseessä olisi kansanedustajien toimintojen rationaalisuus heidän päätöksissään ja teoissaan. Tällöin puhutaan välinerationaalisuudesta. On kuitenkin syytä ottaa huomioon, että välineellinen rationaalisuus ei ota kantaa siihen, mistä ne lopputulokset, joihin halutaan päästä, ovat tulleet tai ovatko ne esimerkiksi hyviä tai huonoja. Jos ajattelemme, että ideologia määrittää millaista maailmaa halutaan luoda ja millaisiin lopputuloksiin halutaan päästä, voidaan sanoa, että ideologia määrittää lopputulokset, joihin halutaan päästä ja välinerationaalisuus kertoo siitä prosessista, jonka perusteella toimitaan päästäksemme noihin lopputuloksiin.

Ideologia nähdään helposti myös esteenä järjenkäytölle joitakin toimia perusteltaessa. Eduskunnassa käytiin vuonna 1955 keskustelu atomivoima-aineiden valvontaa koskevasta lainsäädännöstä, jonka tarkoitus oli asettaa lait valvomaan atomivoima-aineiden, kuten uraanin mahdollisesta kaivamisesta ja hyödyntämisestä. On syytä ottaa huomioon keskustelun historiallinen konteksti siten, että atomiaika on vasta alkamassa ja atomiaineet sekä ydinvoima ovat varsin uusi ilmiö historiassa. Keskustelun aikana joidenkin kansanedustajien välille syntyi kiistaa liittyen siihen, että valtio olisi tulossa elinkeinoelämän mahdollisten atomivoima-aineiden kaivamisen ja atomien energian hyödyntämisen esteeksi. Sitten lakkautetun Suomen Kansanpuolueen edustaja Leo Mattila (kp.) asetti tässä keskustelussa ideologian ja järjen vastakkain:

”Jätin tarkoituksellisesti ensimmäisestä puheenvuorostani koko tämän osan sen tähden, että pidin tärkeänä tarkastella esillä olevaa kysymystä yksinomaan taloudellis-käytännöllisenä kysymyksenä, jonka piiriin ei ole aihetta vetää minkäänlaista ideologista taistelua. Katsoisin, että esillä oleva kysymys pitäisi eduskunnassakin ratkaista terveen järjen pohjalta eikä minkäänlaisen ideologisen taistelun tiimellyksessä.” (Mattila, täysistunnon puheenvuoro PTK II/200/1955)

Mattilla peräänkuuluttaa puheenvuorossaan, että ideologiaa ei saa tuoda taloudellisten tai käytännöllisten asioiden piiriin, ikään kuin ne olisivat ideologiasta riippumattomia asioita. Hän myös haluaa, että politiikassa ei olisi eikä asioihin tuotaisi ideologisia kiistoja, vaan asioita tarkasteltaisiin ei-ideologisesti ja järjen avulla. Tässä tapauksessa valtion puuttuminen lainsäädännöllä atomivoima-aineiden käyttöön nähdään ideologisena ja elinkeinoelämä nähdään ei-ideologisena, käytännöllisenä ja järkevänä toimijana. Mattila antaa ymmärtää, että talouteen liittyviä kysymyksiä pystyisi tarkastelemaan ei-ideologisesti. Puheenvuorossa korostuu myös tuttu ilmaisu ”terveestä järjestä” ja sen asettamisesta ideologian vastakohtaksi, jossa ideologia ikään kuin vertautuu sairaaseen järkeen. Ideologian ja järjen asettaminen vastakkain ei siis ole mikään uusi ilmiö.

Joskus puolestaan tulee ikään kuin tarttua kiinni järkeen ideologian sijaan. Eduskunnan keskustelussa kivihiilen energiakäytön mahdollisesta kieltämisestä ilmastonmuutoksen torjuntaa edesauttavana toimenä Laura Huhtasaari (ps.) asettaa pitkässä puheenvuorossaan ideologian ja järjen vastakkain:

”Perussuomalaiset vaativat, että energiapoliittisissa linjauksissa otetaan järki käteen ja arvioidaan aikaisemmin tehtyjä linjauksia kriittisesti. Kivihiilen polttoa ei tule vastustaa ideologisista perusteista, vaan ilmastostrategiaa on tarkasteltava objektiivisesti, ei tuulivoimasilmälasiä läpi.” (Huhtasaari, täysistunnon pöytäkirja PTK 157/2018)

Huhtasaari peräänkuuluttaa puheenvuorossaan, että kivihiilen polton kieltämisestä tulisi pikemminkin katsoa järjellä ja objektiivisesti, kuin ideologisesti. Puheenvuorosta on luettavissa, että perussuomalaiset katsovat kivihiilen kieltämistä järjen kautta, kun taas muut vastustavat sitä ideologisesti ja vieläpä katsovat sitä vääristyneesti tuulivoimasilmälasiä läpi. Kuten edellisessä luvussa, myös tässä esiintyvät ideologiset silmälasit, jotka tässäkin tapauksessa haittaavat asioiden järkevää näkemistä. Puheenvuoron perusteella perussuomalaiset eivät siis arvioi kivihiilen vastustamista ideologisesti, vaan he pystyvät arvioimaan sitä objektiivisesti ja järkevästi.

Järki helposti myös yhdistetään puolueettomuuteen, neutraaliuuteen ja objektiivisuuteen, ja ideologia on näiden miltei vastakohta. Valtioneuvoston tehtyä selonteon kansallisesta energia- ja ilmastostrategiasta vuodelle 2030, eduskunnassa keskusteltiin Suomen ilmastonmuutoksen torjunnan strategiasta ja toimista. Tässä keskustelussa Jani Mäkelä (ps.) peräänkuulutti puheenvuorossaan, että ilmastonmuutosta torjuessa tulee toimia teknologianeutraalisti sekä mennä järki edellä ideologian sijaan (Mäkelä 2016). Puheenvuorossaan Mäkelä (2016) vetoaa neutraalisuuteen ja järjen käyttöön, jossa ideologia puolestaan vaikuttaa niiden vastakohtalta. Tässäkin puheenvuorossa esitetään kahdenlaista lähestymistapaa tiettyyn aiheeseen: tosiasioihin ja järkeen perustuva lähestymistapa, sekä ideologinen, ei-järkevä ja ei tosiasioihin perustuva lähestymistapa. Mäkelä (2016) puheenvuorossaan peräänkuuluttaa, että meidän täytyy tietää mitä me teemme, mutta mennessämme asioihin ideologia edellä emme tiedä mitä me teemme. Puheenvuorosta on myös pääteltävissä, että Mäkelä itse mielestään

pystyy tarkastelemaan asioita tosiasioiden pohjalta, järkevästi, neutraalisti ja ei-ideologisesti.

Järki yhdistetään usein myös käytännöllisyyteen ja pragmaattisuuteen. Vuonna 2015 eduskunnassa käsiteltiin pääministerin normien purkamista koskevaa ilmoitusta, jossa silloinen pääministeri Juha Sipilä (kesk.) esittää ilmoituksen, että normeja tulee purkaa Suomessa. Ilmoituksessa pääministeri kehottaa sääntelyn purkuun sekä Suomessa että EU-tasolla. Sääntely nähdään esteenä Suomen ketteryydelle ja kilpailukyvyille, joten turhasta sääntelystä ja normeista tulee päästä eroon (PI 1/2015). Tässä keskustelussa Antti Lindtman (sd.) ryhmäpuheenvuorossaan kuvailee, millaista sääntelyä Suomessa pitäisi harjoittaa ja milloin ideologia ja järki ovat ristiriidassa keskenään:

”Paremmän sääntelyn lähtökohtana on oltava pragmaattisuus. (Hälinää – Puhemies koputtaa) Yksi esimerkki, jossa voi sanoa, että ideologia ajoi pragmaattisuuden, järjenkäytön, ohi, nähtiin viime kaudella, kun soidensuojeluohjelman toimeenpano keskeytettiin. SDP kannatti tuolloin ja kannattaa edelleenkin lakisääteistä suojeluohjelmaa. SDP suhtautuu tähänkin asiaan pragmaattisesti.” (Lindtman, täysistunnon puheenvuoro PTK 24/2015)

Tässä puheenvuorossa käytännöllisyys tai pragmaattisuus on tullut järjen rinnalle tavoiteltavina asioina. Soidensuojelua voi siis tarkastella joko pragmaattisesti, järjen avulla tai ideologisesti, ei-järkevästi ja ei käytännöllisesti. Lindtman ei siis näe soidensuojelua ideologisena asiana vaan järkevänä ja pragmaattisena. Kaikenlaisen sääntelyn tulee pohjautua pragmaattisuuteen eikä ideologiaan, mutta kuten Lindtman puheenvuorossaan mainitsee, joskus on myös käynyt siten, että ideologia on ollut sääntelyn perusteena pragmaattisuuden sijaan. Tästä herää luonnollisesti kysymys siitä, kuinka tunnistamme, milloin sääntely on pragmaattista ja milloin taas ideologista. Ilmeisesti edustaja Lindtman kokee pystyvänsä huomaamaan ideologisuuden ainakin joistain sääntelyistä.

Järjen ja ideologian vastakkainasettelu korostuu edellisissä puheenvuoroissa. Asioita voi poliitikkojen mielestä tarkastella joko järkevästi tai ideologisesti, aivan kuin asiat olisi jaettu ideologisiin ja järkeviin asioihin, joissa jotkin asiat ovat ideologisia, kun taas toiset järkeviä. Ideologiaa ja järkeä myös vertaillaan siten, missä järjestyksessä ne ovat. Puheenvuoroissa kritisointiin, että ideologia menisi ensimmäisenä tai se olisi ohittanut järjen. Asioita pitäisi siis lähestyä järki edellä ja joko ilman ideologiaa, tai ideologian pitäisi olla järjen takana. Ideologia näyttäytyy jonakin, joka on järjenvastaista.

Poliitikot ja puolueet kuitenkin sanovat omaavansa ideologian, kuten luvussa 4.2 todettiin. Siispä on mielenkiintoista, kuinka poliitikot puheissaan pitävät ideologiaa järjenvastaisena huolimatta siitä, että he kaikki kuitenkin kannattavat jotain ideologiaa. Jos ideologia on järjenvastaista, silloin myös poliitikkojen ja puolueiden ideologiat olisivat järjenvastaisia.

Ideologian ja järjen kohdalla on havaittavissa sama ilmiö, kuin luvussa 5.2, jossa käsiteltiin ideologiaa ja näkemistä. Kuten ideologisen näkemisen kohdalla, järjen kohdalla näyttäisi pätevänä samanlainen logiikka, jossa poliitikko on kykenevä

tarkastelemaan asioita joko ideologisesti tai järkevästi. Poliitikko hallitsee oman ideologiansa käytön ja voi tarvittaessa 'kytkeä sen pois päältä' ja käyttää järkeä asioiden tarkastelussa. Poliittiset vastustajat sen sijaan eivät kykene hallitsemaan omaa ideologiaansa ja tekevät siksi järjenvastaista politiikkaa ja päätöksiä.

Joskus ideologia on niin vahvasti päässyt esille, että järki pitää kutsua apuun häivyttämään ideologiaa ja olemaan asioiden perusteena, kun saattaa näyttää, että ideologia olisikin asioiden perusteena. Vuonna 2005 eduskunnassa keskusteltiin varallisuusverolain kumoamisesta, eli käytännössä verosta, jota maksettiin varallisuuden perusteella. Erityisen mielenkiintoisen puheenvuoron keskustelun aikana piti silloinen valtiovarainministeri ja lain esittelijä Eero Heinäluoma (sd.)

"Sitten tämän uudistuksen merkitykseen. On selvää, että tämä on tietenkin kädenojennus elinkeinoelämän suuntaan, joka lähtee siitä ajattelusta, että nämäkin rahat käytettäisiin yritysten laajennukseen ja uusien työpaikkojen synnyttämiseen" (Heinäluoma, täysistunnon puheenvuoro PTK 104/2005)

Myös tässä puheenvuorossa edustaja tunnustuksenomaisesti kertoo lain perimmäisen tarkoituksen (vrt. luvussa 5.1 edustaja Honkosen puheenvuoro). Heinäluoma käytti kielikuvaa "kädenojennus" eli eräänlaista sovinnollisuutta tai auttamista kuvaavaa elettä elinkeinoelämän suuntaan lain merkityksen tarkoituksena. Myös toisen hallituspuolueen edustaja keskustan Jukka Vihriälä piti lain kumoamista kädenojennuksena elinkeinoelämän suuntaan:

"Arvoisa herra puhemies! Tästä varallisuusveron kumoamisesta hallitus on yksimielisesti sopinut, ja se on aivan johdonmukaista sille linjalle, millä hallitus on yrittäjäyyttä ja kotimaista omistajuutta ollut edistämässä toimikautensa aikana. Mielestäni, kun ministeri Heinäluoma totesi, että tämä on kädenojennus elinkeinoelämän suuntaan, näinhän se on. Minusta se on avoimesti tunnustettava, mutta tuntuu, että nimenomaan ääriavasemmalle tämä on ideologinen kysymys hyvin vahvasti" (Vihriälä, täysistunnon puheenvuoro PTK 104/2005)

Vihriälän puheenvuorosta nousee esiin samanlainen tunnustamisen tarve, jossa kansanedustaja ikään kuin tunnustaa lain todelliset tarkoitusperät. Herääkin kysymys, miksi lain perustelut pitää tunnustaa ja vieläpä avoimesti, kuten Vihriälä asian ilmaisee. Edustaja Vihriälä vielä kääntää asian siten, että itse asiassa ääriavasemmiston vastustus lain kumoamista kohtaan on ideologista tai ideologinen kysymys. Voisi kuitenkin kuvitella, että jos kansanedustaja joutuu avoimesti tunnustamaan lain perustelun, kyseessä olisi nimenomaan ideologiaan perustuva päätös, eikä esimerkiksi järkeen tai joihinkin muihin perusteluihin perustuva päätös. Keskustelussa Heinäluoma kuitenkin syytettiin hankkeen ideologisuudesta (ks. Täysistunnon pöytäkirja PTK 104/2005) ja hän toisessa lainauksessa yrittääkin puolustautua syytöksiltä:

"Tämän veron osalta en usko, että tässä nyt ideologisoinnista on kovin paljon apua. Jos me kirjoitamme lakiesityksiin perusteluihin ja pykäliin, että olemme ideologisista syistä tekevässä jotain verolainsäädäntöä tai pykälää, niin ei se nyt kovin paljon kyllä kansalaisia vakuuta. Tässäkin on kyllä hedelmällisempi lähtökohta. Ed. Andersson hyvin puhui sydämestä, mutta täytyy ottaa järki käyttöön ja miettiä tämän lain osalta lain toimivuutta. Kun

katsotte tässä hallituksen lakiesityksen perusteluita, niin kyllähän siinä käy selvästi ilmi, että tämä on hyvin harvinainen laki tällä hetkellä maailmassa ja on poistettu monista sel-laisista maista, jotka ovat hyvin lähellä meidän yhteiskuntamalliamme, niin kuin muun muassa Itävallasta ja Hollannista. Toinen tekijä, joka on tiedossa, on, että ikävä kyllä tässä laissa on ollut poikkeuksellisen suuria mahdollisuuksia verosuunnitteluun: voi järjestää omaisuuttaan tai ottaa sopivaan ajankohtaan velkaa, joka on tätä omaisuutta vähentänyt. Eli käytännön tekijät, eivät ideologiset tekijät, ovat johtaneet siihen, että tämä ehdotus on täällä käsittelyssä.” (Heinäluoma, täysistunnon puheenvuoro PTK 104/2005)

Heinäluoman ensimmäisestä puheenvuorosta on luettavissa, että kyseessä on ideologinen uudistus, jonka perusteluiksi esitetään toivo siitä, että varallisuusveron lakkauttamisesta vapautuvat tulot käytettäisiin uusien työpaikkojen syntymiseen. Uskotaan ja toivotaan, että vapautuneet tulot menisivät juuri työpaikkoihin ja yritysten laajennuksiin, eivätkä muualle. Heinäluoma esitti kuitenkin toisessa puheenvuorosaan, että he eivät voi esittää lain perusteluina ideologiaa, vaikka rivien välistä onkin luettavissa, että Heinäluoma itse myös pitää uudistusta ideologisena. Heinäluoma vetoaakin, että itse asiassa kyseessä on järkeen, ei ideologiaan, pohjautuva uudistus, ja esittää useita perusteluita näkemykselleen.

Vaikka Heinäluoman ensimmäisestä puheenvuorosta saa käsityksen, että kyseessä on ideologinen uudistus, hän toisessa puheenvuorossaan kääntää asian toisin-päin: uudistuksella on vain järkevät perusteet ja ideologialla ei itse asiassa ole mitään tekemistä asian kanssa. Puheenvuorojen ajoittumisen perusteella vaikuttaisi kuitenkin siltä, että ensin on ollut ideologinen uudistus ja vasta jälkikäteen ovat tulleet veto-mukset järkeen. On mielenkiintoista, kuinka Heinäluoma kertoi, että ideologia ei voi olla lain perusteena, vaan taustalla täytyy olla myös joitain järkeen vetoavia pe-rusteluita. Onkin syytä pohtia, onko lakiesitysten taustalla aina ensin ideologia ja sit-ten tulevat järkiperusteet, joilla ideologista lakiesitystä perustellaan. Ideologia jäte-tään ikään kuin mainitsematta, vaikka se on johtanut lakiesityksen syntyyn ja lähtö-kohtaisesti poliitikot ja puolueet nimenomaan ajavat eduskunnassa omaa ideologi-aansa ja sellaisia lakiesityksiä, jotka sopivat heidän ideologiaansa.

Heinäluoma kuitenkin piti kiinni hankkeen ei-ideologisuudesta ja peräänkuulut-taa sen ei-ideologisuutta vielä toisen puheenvuoronsa lopussa:

”Toivoisin, että eduskuntakäsittelyssä voitaisiin tehdä tämä hyvin kiihottomasti ja epäideologisella tavalla ja miettiä todellakin tämän lain toimivuutta ja sitä, vastaako se semmoista lainsäädäntötavoitetta, jonka omalle lainsäädäntötyöllemme haluamme Suo-messa asettaa.” (Heinäluoma, täysistunnon puheenvuoro PTK 104/2005)

Heinäluoma esittää, että keskittyisimme esityksen toimivuuteen ja tavallaan unohtaisimme sen ideologisuuden tai emme kiinnittäisi siihen huomiota sen sijaan, että keskittyisimme esityksen ideologiaan. Tällainen toivominen, että asioita käsitel-täisiin ilman ideologiaa tai että ideologiaa ei tuotaisi asioihin, muistuttaa hyvin paljon käsitettä politisoinnista. Kari Palonen (2003) kuvaa politisointia sellaiseksi, jossa toiset ihmiset politisoivat asioita, eli muodostavat asioita poliittiseksi. Politisointi on miltei lähtökohtaisesti moite ja toisia voidaankin kritisoida jonkin asian politisoinnista,

vaikka politiikka on asiaankuulumatonta tai pitäisi pitää asiasta poissa. (Palonen 2003, 495) Asioita pitäisi ikään kuin suojata politiikalta tai niiden muodostamiselta poliittiseksi. Myös ideologian kohdalla näkyy vahvasti suuntaus, että ideologia on jotakin, joka on syytä pitää poissa politiikasta. Asioita pitäisi siis ikään kuin suojata ideologiasta eikä niitä saisi ideologisoida, vaan niitä pitää tarkastella joitain muita perusteita käyttäen.

On selvää, että kun eduskunnassa yleensä pidetään ideologiaa jonakin negatiivisena, eivät myöskään poliitikot halua olla liitettyjä siihen, vaan ennemminkin pyrkivät sanomaan olevansa ei-ideologisia tai välttämään ideologiasta puhumista. Tämä on tietenkin ristiriidassa sen kanssa, että poliitikoilla kuitenkin on omat ideologiansa, joita he edistävät eduskunnassa. Siispä eduskunnan puheenvuoroissa korostuu järjen ja ideologian vastakkainasettelu, jossa vastustajia syytetään ideologisuudesta ja omia toimia pidetään järkevinä. Ideologisuuden kieltäminen onkin yksi yleinen ilmiö eduskunnan puheenvuoroissa.

5.4 Ideologian kieltäminen

Tässä luvussa tarkastellaan, miten ideologian olemassaolo tai ideologisuus kielletään ideologia-käsitettä käyttäen. Edellisistä luvuista on käynyt ilmi, että ideologiaa usein kuvataan negatiivisessa merkityksessä ja jonakin, josta poliittista vastustajaa voidaan syyttää. Siispä ideologian kieltäminen on yleinen tapa eduskunnan puheenvuoroissa. Erittäin yleinen tapa kieltää ideologia on jakaa asiat ei-ideologisiin kysymyksiin ja ideologisiin kysymyksiin.

Politiikasta on mahdollista rajata sen suuriakin osa-alueita ideologian ulkopuolelle. Pääministerin energiapolitiikan kokonaisuuteen liittyvästä ilmoituksesta syntyi Suomen energiapolitiikkaan laajemmin liittyvä keskustelu, jossa Heikki Autto (kok.) kertoo ryhmäpuheenvuorossaan kokoomuksen ideologisesta kysymyksestä seuraavaa:

”Arvoisa puhemies! Kokoomukselle energia ei ole ideologinen kysymys. Meille kelpaavat kaikki järkevät päästöttömät energiamuodot. Uusiutuvat energianlähteet ja ydinvoima eivät ole toisiaan poissulkevia vaan yhdessä vaihtoehto fossiilisille polttoaineille.” (Autto, täysistunnon puheenvuoro PTK 93/2014)

Autto on rajannut kokoomukselta ison politiikan alueen, eli energiapolitiikan, kokonaan ei-ideologiseksi. Fossiiliset polttoaineet on kuitenkin rajattu hyväksyttävien energiamuotojen ulkopuolelle ja puheenvuoron mukaan, tämä ei ole ollut ideologinen rajaaminen vaan ilmeisesti järkeen perustuva. Oli fossiilisten polttoaineiden rajaaminen pois ideologiaa tai ei, kokoomus on julistanut varsin suuren politiikan osa-alueen ideologiasta vapaaksi.

Myös tietyt ongelmat, kiistat ja kysymykset on mahdollista rajata ideologian ulkopuolelle. Eduskunnassa käytiin vuonna 2006 keskustelu hallituksen lakiesityksestä kunta- ja palvelurakennemuutoksesta, muun muassa kuntien palvelujen tuottamistavoista. Tässä keskustelussa Tapani Tölli (kesk.) esittää puheenvuoron, jossa hän kieltää ideologian:

”Niin ikään tänä iltana on ollut esillä palveluiden tuottamistavoista palveluiden yksityistäminen. Haluan todeta, että keskustalle tämä ei ole ideologinen kysymys. Ei ole itsetarkoitus yksityistää palveluja, mutta ei ole itsetarkoitus myöskään se, että kaikki palvelut tuotetaan kunnan toimesta.” (Tölli, täysistunnon puheenvuoro PTK 139/2006)

Tölli mielenkiintoisesti koittaa osoittaa keskustan olevan ilman ideologiaa kuntapalveluiden yksityistämiseen liittyvässä kysymyksessä. Töllin puheenvuorosta on luettavissa, että on kaksi ideologista lähtökohtaa: kunta tuottaa kaikki palvelut tai palvelut yksityistetään. Töllin osoittama keskustan asema on puolestaan hänen mielestään ei-ideologinen. Tölli ikään kuin kiistää, että hänen puolueensa kanta olisi ideologinen ja samalla ilmaisee, että muiden kanta puolestaan olisi ideologinen. Keskusta katsoo asiaa sen ulkopuolelta ei-ideologisesti, kun taas muut kannat ovat Töllin mukaan ideologisia. Puheenvuorosta on luettavissa, että Tölli näkee oman puolueensa aseman neutraalina ja ei-ideologisena, koska keskusta ei asetu kahden muun vastakkaisen aseman kannalle.

Vuonna 2012 eduskunnassa oli esillä merkittävä lakiesitys koskien kuntauudistusta. Hallituksen esityksessä oli kyseessä kuntajakolain ja kielilain muuttaminen siten, että kuntien yhdistyminen helpottuisi ja kuntien yhdistämistä velvoitettaisiin, jos kunta itse ei pysty järjestämään sille kuuluvia palveluita. Tavoitteena oli tehdä kunta-rakennemuutos, jossa kunnat pystyisivät tehokkaammin järjestämään niille kuuluvien palvelujen tarjonta ja samalla saataisiin säästöjä. Tähän tehostamiseen ja kuntien palvelunjärjestäjänä toimivuuden parantamiseen oli ratkaisuna kuntien yhdistäminen, jotta kunnat pystyisivät tehokkaammin ja edullisemmin järjestämään niille kuuluvat palvelut (ks. Hallituksen esitys HE 31/2013).

Joskus ideologian joutuu kieltämään jyrkästi ja tarmokkaasti. Opposition välikysymyksessä hallituksen kuntauudistuksesta käytiin keskustelu vuonna 2012, jossa keskusteltiin muun muassa kuntien pakkoliitoksista. Tässä keskustelussa hallituspuolueen edustaja Lasse Männistö (kok.) kieltää jyrkästi ideologisen kysymyksen keskustelussa hallituksen kuntauudistuksesta:

”Arvoisa puhemies! Kokoomukselle yksikään hallintomalli ei ole ideologinen kysymys, ei totta vie ole. Kokoomukselle yksikään tietty palvelujen järjestämismalli ei ole ideologinen kysymys. Nämä ovat tarkoituksenmukaisuuskysymyksiä. Me puolustamme ihmisten oikeutta asua juuri siellä, missä he haluavat. Me emme halua millään tavalla keskittää ihmisiä tai palveluita. Se on ihmisten oma valinta, missä he asuvat, mutta hallinnon rakenteiden täytyy tukea näitä valintoja ja täytyy turvata yhdenvertaiset mahdollisuudet, ja siitä syystä kuntien täytyy olla tarpeeksi vahvoja ja elinvoimaisia. Tämän on meille se perimmäinen tavoite, ja tästä syystä kuntarakenteita nyt uudistetaan. Mutta toistan vielä: me emme millään tavalla, toisin kuin keskusta, halua ottaa jotain hallintomallia tai -himmeliä ideologiseksi kysymykseksi.” (Männistö, täysistunnon puheenvuoro PTK 19/2012)

Männistö puheenvuoronsa alussa kieltää ideologian kolmesti ja vieläpä neljäs kerran puheenvuoronsa lopussa. Kokoomus rajaa kaikki hallintomallit ja palvelujen järjestämismallit ei-ideologisiksi kysymyksiksi. Männistön mukaan on olemassa vain neutraaleja, ei-ideologisia kysymyksiä poliitikkojen tehdessä päätöksiä liittyen kuntien hallintoon ja palvelujen järjestämiseen. Kyseessä eivät Männistön mukaan ole ideologiset kysymykset, vaan tarkoituksenmukaisuuskysymykset. Toisin sanoen kysymys on päämääristä, eikä keinoista.

Männistön puheenvuorosta on luettavissa, että tavoitteena on turvata yhdenvertaiset mahdollisuudet kuntalaisille ja ylläpitää kuntien vahvuutta ja elinvoimaisuutta. Keinoilla millä noihin tavoitteisiin päästään ei ole merkitystä, vaan ainoastaan näihin päämääriin pääsyllä. Männistön mukaan keinoilla, eli järjestämismalleilla, ei ole mitään tekemistä ideologioiden kanssa, vaan kyse on puhtaasti niiden tarkoituksenmukaisuudesta, joilla päästään tiettyyn päämäärään. Ilmeisesti tämä voi kuitenkin olla myös ideologinen kysymys, kuten se keskustalle Männistön mukaan on, mutta kokoomus on valinnut olla pitämättä sitä ideologisena kysymyksenä.

Männistön mukaan kokoomus ei halua ottaa jotain hallintomallia ideologiseksi kysymykseksi, joten vaikuttaisi siltä, että on tietoinen valinta ottaako jonkin asian ideologiseksi kysymykseksi vai ei. Ei ole tiedossa, millainen sitten olisi kokoomuksen kanta asiaan, jos he olisivat ottaneet asian ideologiseksi kysymykseksi ja miksi he eivät puolueena ajaisi oman ideologiansa mukaista politiikkaa, jos he kerran ovat tässä kysymyksessä jättäneet ideologian pois. Olisi myös mielenkiintoista tietää, miten lähellä tämä kokoomuksen nyt ilmaisema neutraali, ei-ideologinen kanta olisi heidän ideologista kantaansa, jos he olisivat päätyneet pitämään kysymystä ideologisena. Kokoomus ja Männistö pystyvät siis hallitsemaan, milloin käsittelevät jotain kysymystä ideologisesti ja milloin ei-ideologisesti. Männistön puheenvuorosta ilmenee, että poliitikkojen ja puolueiden eteen ilmaantuu kysymyksiä, mitä seura valinta koskien sitä, tarkasteleeko kysymystä ideologisesti vai jollain muulla perusteella.

Ideologian olemassaoloa voidaan myös pohtia; onko asioiden taustalla piilossa ideologiaa, vai eikö ole. Mahdolliset taustalla vaikuttavat ideologiat aiheuttavatkin kiistelyä kansanedustajien keskuudessa. Esimerkiksi vuonna 2012 silloinen pääministeri Jyrki Katainen (kok.) antoi eduskunnalle hallituksen politiikkaan liittyvän pääministerin ilmoituksen, jossa käsiteltiin muiden aiheiden lisäksi edellä mainittua kuntauudistusta. Tähän pääministerin ilmoitukseen liittyen esittää Kimmo Tiilikainen (kesk.) seuraavanlaisen kysymyksen:

”Pääministeri Katainen, te väititte kuntauudistuksen pelastavan talouden tuomalla merkittäviä säästöjä. SDP:n mukaan säästöt eivät ole edes tavoitteena. Mikä teidän tavoitteenne oikein on? Onko se vain ideologinen keskittäminen? Sitä epäilemme.” (Tiilikainen, täysistunnon puheenvuoro PTK 5/2012)

Kysymyksessään edustaja Tiilikainen käyttää kuntien yhdistämisestä käsitettä ideologinen keskittäminen ja vihjaa, että kuntauudistuksen tarkoituksena ei olisikaan

pelkästään tai ollenkaan merkittävät säästöt, vaan ideologinen tavoite yhdistää tai keskittää kuntia. Pääministeri Jyrki Katainen (kok.) esittää Tiilikaisen kysymykseen seuraavanlaisen vastauksen:

”Kuntauudistuksella ei ole mitään ideologista pohjaa. Sen tarkoituksena on ainoastaan luoda uusi, turvallisempi, kasvuhakuisempi kuntarakenne, jotta me saamme tuottavamman ja paremman palvelurakenteen.” (Katainen, täysistunnon puheenvuoro PTK 5/2012)

Kataisen mukaan hankkeella ei ole mitään ideologista perustaa ja hänen mainitsemansa tuottavampi ja parempi palvelurakenne ei ole ideologista, vaan ne ovat ikään kuin perusteita itsessään. Ideologia ei Kataisen perusteluissa tule missään vaiheessa kuvaan, esimerkiksi millä tavoin kuntauudistus tehdään tai miksi uudistus pitää ylipäätään tehdä. Katainen jatkaa vielä myöhemmin puheenvuorossaan seuraavasti:

”Sitten yksi tämmöinen ehkä vahingossa asiavirheeksi lipsahtanut asia. Yleisesti sanotaan – keskusta on valinnut semmoisen sloganin – että ideologisesti keskitetään jotakin. (Mauri Pekkarinen: Joo!) Minä tiedän tämän asian, koska minä olen tässä hallituksessa: Meillä ei ole tämmöistä ideologiaa. Eli hallituksella ei ole ideologista päämäärää keskittää. (Välihuutoja) Ja kun minä sanoin, että minä tiedän, niin minä sanon, että te ette tiedä. Me tiedämme oman ideologiamme tai oman päämäärämme. Tässä hallituksessa, niin kuin tiedätte, on monta ideologiaa, mutta tämä ei kuulu niiden joukkoon. Meidän päämäärämme on puhtaasti pragmaattinen, eli vahvistamme sitä alustaa, jolla tulevaisuuden palvelut rakennetaan.” (Katainen, täysistunnon puheenvuoro PTK 5/2012)

Tiilikainen haastaa pääministeriä kysymällä, onko hallituksen kuntauudistus mahdollisesti ideologista keskittämistä. Katainen vastaa kiistämällä uudistuksen ideologisuuden ja esittää uudistukselle muita perusteluja, jotka ovat hänen mielestään ei-ideologisia. On mielenkiintoista, että Katainen toisessa lainauksessa esittää, että hän kyllä tietää mitkä hallituksen ideologiset päämäärät ovat, eikä tämä ideologinen keskittyminen ei ole yksi niistä. Katainen siis hallitsee hallituksen sisällä olevien monien ideologioiden tunnistamisen ja pystyy siksi kertomaan ainakin sen, että ideologinen keskittäminen ei ole yksi niistä. Katainen perustelee tätä ideologioiden tunnistamista sillä, että hän itse on hallituksessa, jolloin hän tietää, mitä ideologioita ja ideologisia päämääriä siellä on.

Quentin Skinnerin mukaan käsitteen käytön hallitseminen ei takaa sitä, että tiedettäisiin mitä käsite merkitsee (Skinner 2002, 161–162). Katainen esittää kuntauudistuksen päämääräksi ja tarkoitukseksi useita eri asioita: pragmaattisuus, kasvuhakuisempi kuntarakenne, parempi tuottavuus ja turvallisempi kuntarakenne. Mikään näistä perusteluista ei Kataisen mielestä ole ideologinen vaan puhtaasti käytännöllinen. Ideologisuus siis kielletään ja väitetään, että päätösten perusteluina on pelkästään käytännöllisyys.

Ideologia näyttäytyy myös helposti jonakin totuuden ja faktojen vastakohtana. Samassa kuntauudistukseen liittyvässä keskustelussa myös hallituspuolueen edustaja Sanna Lauslahti (kok.) kiistää hallituksen päätösten ideologisuuden kuntauudistuksen kohdalla. Lauslahti (2012) peräänkuuluttaa päätöksentekoa perustuen faktoihin, ei ideologiaan. Vastakkain asetettaisiin siis ideologiset päätökset, jotka eivät perustu

tosiasioihin, ja tosiasioihin perustuvat päätökset. Kuten Katainen edellä mainitsi, hallituksella on oma ideologiansa, tässä tapauksessa jopa useita eri ideologioita.

On syytä pohtia, ovatko hallituksen päätökset ideologisten sijaan aina faktoihin perustuvia, vai osuvatko joskus hallituksen ideologia ja faktat yhteen, jolloin päätökset ikään kuin sattumalta perustuisivat niihin molempiin. Lauslahti (2012) korostaa, että ideologia ei saa missään nimessä olla päätöksenteon perusteena faktojen sijaan. Voidaan kuitenkin pohtia, jääkö ideologialle ollenkaan tilaa, jos päätöksenteko perustuu aina faktoihin ja ideologia ei saa siellä näkyä.

Lisäksi on mahdollista väittää, että hallituksella saattaa olla ensin ideologinen päätös, johon faktat myöhemmin sovitetaan. Tällöin näyttäisi siltä, että faktat tukisivat päätöksentekoa, vaikka päätös on itse asiassa ideologinen. Herää myös kysymys siitä, ovatko nuo faktat ja käytännöllisyyteen perustuvat ei-ideologiset päätökset sitten oman puolueen ideologian vastaisia päätöksiä. Koska Katainen mainitsi, että hallituksessa on useita eri ideologioita, täytyy pohtia, onko tämä kuntauudistus kokoomuksen ideologian vastainen, vaikka jokin muu hallituspuolue sitä kannattaisi, vai onko se kenties jokaisen hallituksessa olevan puolueen ideologian vastaista.

Voidaan myös pohtia, uhraako hallitus omat ideologiansa yhteisen järkevyyden ja käytännöllisyyden vuoksi ja tekee oman ideologiansa vastaista politiikkaa, vai onko käynyt ikään kuin sattumalta siten, että hallituksen oma ideologia ja järkevä politiikka osuvat yhteen. Joka tapauksessa tässäkin keskustelussa tulee vahvasti esille ideologian negatiivinen puoli ja sen olemassaolo kielletään päätösten perusteluina. Vaikka hallitus, puolueet ja poliitikot myöntävät ideologian olemassaolon, se ei saisi näkyä, eikä sitä pitäisi käyttää päätösten perusteena politiikassa. Quentin Skinnerin mukaan yksi tärkeimpiä kielen tehtäviä on legitimoida ja kuvata hallitsevan hegemonisen ryhmän toimia ja asenteita (Skinner 2002, 173–174). Kataisen ja Lauslahden puheenvuoroissa yritetään legitimoida hallituksen toimia kiistämällä heidän väitetty ideologisuutensa sekä kuvaamalla heidän toimiaan pragmaattisiksi ja faktoihin perustuviksi.

Ideologinen kiista voi myös ikään kuin yllättää, jos jokin ei-ideologisenä asiana näyttäytyvä asia esitetäänkin yhtäkkiä ideologisenä. Vuonna 2020 eduskunnassa käytiin mielenkiintoinen keskustelu ideologian kieltämisestä liittyen oppivelvollisuuden ideologisuuteen vuonna 2020. Keskustelussa käsiteltiin hallituksen esitystä vuoden 2021 talousarviosta, jossa yhtenä osana oli myös oppivelvollisuuden nosto 18 vuoteen nykyisen 16 vuoden sijaan. Tavoitteena oli saada nuoret työllistymään paremmin velvoittamalla heidät hakemaan toisen asteen koulutus, koska työllistyminen ilman toisen asteen koulutusta on huomattu hankalaksi. Jari Koskela (ps.) esittää ryhmäpuheenvuorossaan seuraavanlaisen toteamuksen:

”Arvoisa puhemies! Hallituksen budjettiesitys vuodelle 2021 on täynnä ylimitoitettuja ja väärin ajoitettuja ilmastotoimia, jotka vähentävät kakun tekijöiden määrää maassamme. [Antti Lindtman: Päinvastoin!] Rahaa riittää kyllä jaettavaksi ideologisiin hankkeisiin, kuten oppivelvollisuuden nostoon ja sähköautoihin ja -pyöriin sekä muiden maiden talouden pönkittämiseen.” (Koskela, täysistunnon puheenvuoro PTK 125/2020)

Koskela luettelee erilaisia hankkeita, jotka ovat perussuomalaisten mielestä ideologisia hankkeita. Näistä esiin selvimmin nousee oppivelvollisuusikä, johon valtiovarainministeri Matti Vanhanen (kesk.) tarttuu samassa keskustelussa:

”Perussuomalaisten kohdalla: Te sanoitte, että oppivelvollisuus on ideologinen hanke. Toivon, että saan avausta tähän. Minä en ole niin syvällä tässä asiassa, että näkisin, mikä tässä on ideologista. Se, että lasten koulunkäyntiä vahvistetaan, on myös työllisyystoimi, mutta ennen muuta se toimii lasten eduksi, ja se toteutetaan nyt, se on totta, vaikka me olemme alijäämässä. Se on katsottu tärkeäksi teoksi.” (Vanhanen, täysistunnon puheenvuoro PTK 125/2020)

Aikaisemmin puheenvuoroissa ideologia on kielletty ja sanottu, että toimien perusteena on ollut vaikkapa käytännöllisiä tai järkeen perustuvia seikkoja. Nyt valtiovarainministeri Vanhanen näyttääkin olevan aidosti hämillään siitä, kuinka oppivelvollisuuden nostaminen voisi olla ideologinen hanke.

Quentin Skinnerin mukaan yksi tilanne, jolla poliittinen kiista voi syntyä, on kiista missä olosuhteissa jonkin käsitteen käyttö on hyväksyttävää (Skinner 2002, 165–167). Toisin sanoen tässä tapauksessa näyttäisi olevan tilanne, jossa Vanhanen ihmettelee ideologia-käsitteen käytön sopivuutta. Vanhanen kiistää hankkeen ideologisuuden, mutta ei oikeastaan tiedä miksi hän joutuu sen kiistämään, koska ei näe hankkeessa mitään ideologiaa. Aivan kuin vastareaktionä hän kuitenkin esittää perusteita työllisyydestä ja lasten edusta, mutta silti hänen puheenvuorostaan on selvästi luettavissa eräänlainen hämmästyminen. Vanhanen tarkastelee asiaa, mutta ei silti näe siinä ideologiaa, koska hänelle oppivelvollisuusikä näyttäytyy neutraalina ja ei-ideologisenä asiana. Ideologiasta ja näkemisestä puhuttiin luvussa 5.2, jossa kävi ilmi, että poliittisen vastustajan syyttäminen ideologisesta näkemisestä oli varsin yleistä. Syyttäjä näki asiat selkeästi ilman ideologiaa, kun taas vastustajat näkivät asiat ideologisesti. Tässä tapauksessa Vanhanen esittää tavallaan syytöksen takaisin perussuomalaisille kysyen, että mikä tässä oppivelvollisuudessa on ideologista, kun se hänelle itselleen on selvästi ei-ideologinen.

Hankkeen ideologisuutta ja syytöstä siitä hämmästelee myös asian vastuuministerinä toimiva opetusministeri Li Andersson (vas.) sanomalla:

”Arvoisa puhemies! Kyllä tuntuu hämmentävältä kuunnella puheenvuoroja, joissa ensin ponnekkaasti linjataan, että työllisyystoimia ei missään nimessä saa lykätä, että niitä pitää tehdä, ja seuraavassa hengenvedossa esitetään, että oppivelvollisuuden uudistus, joka tulee olemaan tämän hallituksen isoimpia työllisyysreformoja, pitäisi jättää tekemättä. – – Mitä tulee tämän hankkeen ideologisuuteen, niin kysyn valtiovarainministeri Vanhasen tavoin: mitä ideologista on siinä, että ajatellaan, että koulutuksen pitäisi olla kaikille suomalaisille nuorille maksutonta, [Puhemies koputtaa] tai että painotetaan koulutuksen merkitystä työllistymiselle, niin yksilöille kuin koko suomalaiselle yhteiskunnalle? [Puhemies: Aika!] Tämä on se ideologia, johon koko suomalainen yhteiskuntamalli rakentuu. [Ville Tavio: Kuka sen Maksaa?].” (Andersson, täysistunnon puheenvuoro PTK 125/2020)

Myös Andersson näyttää hämmästyneeltä hankkeen ideologiseksi leimaamisesta. Hän ihmettelee, miten muka oppivelvollisuuden nosto 16 vuodesta 18 vuoteen voisi olla ideologista. Puheenvuorossaan Andersson pohtii, miten oppivelvollisuuden

nostaminen voisi olla ideologinen toimi, sillä hänen mukaansa koko suomalainen yhteiskuntamalli perustuu koulutuksen merkityksen korostamisen ideologialle. Hän siis ristiriitaisesti ihmettelee, mitä ideologista on ideologiassa.

Puheenvuoroista voi lukea hämmästyksen johtuvan siitä, että kuten aikaisemmista luvuista on tullut esille, ideologia nähdään yleensä negatiivisena ja loukkaavana käsitteenä, mutta tässä tapauksessa ideologiasta syyttäminen kohdistuukin asiaan, jota he pitävät ei-ideologisena itsestäänselvytenä. Suomalainen koulutusjärjestelmä ja koulutuksen korostaminen työllistymisvaikutuksena nähdään neutraalina ei-ideologisena asiana. Jos kuitenkin ajattelemme myös Vanhasen ja Anderssonin katsovan asiaa ideologisesti, heidän hämmennyksensä ei vaikuta niin yllättävältä. Vanhasen ja Anderssonin puheenvuorojen perusteella heidän ideologiansa kautta tarkasteltuna oppivelvollisuuden nostaminen näkyy luonnollisena, normaalina, ei-ideologisena, kun taas perussuomalaiset näkevät asian toisin. Tämän katsantokannan mukaan hämmennys johtuisi todennäköisesti siitä, että Andersson ja Vanhanen olettavat kaikkien jakavan heidän ideologisen katsantokantansa, jolloin kaikki muutkin näkisivät Suomen koulutusjärjestelmän samalla tavalla. Siksi he ovatkin yllättyneitä törmätessään ilmiöön, jossa tätä samaa käsitystä oppivelvollisuudesta ei jaetakaan. Puheenvuoroista on siis pääteltävissä, että mitä itsestään selvimpinä asioita pidetään, sitä ei-ideologisimpina ne nähdään, kuten tässä yhteydessä mainittu peruskoulun asema suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kuten aiemminkin on todettu, ideologioihin ja etenkin niiden ilmenemiseen suhtaudutaan eduskunnassa lähtökohtaisesti hyvin negatiivisesti. Siksi ei olekaan ihme, että ideologioiden olemassaolo kielletään kokonaan erityisesti oman puolueen kohdalla. Osassa puheenvuoroista tuotiin esiin näkemys siitä, että henkilöllä itsellään olisi valta valita, onko jokin hänen toimensa ideologinen vai ei, eli hän kykenisi aktiivisesti kieltämään ideologian ja tarkastelemaan asioita ei-ideologisesti.

5.5 Kansanedustajien puheenvuorot ideologiateorioiden valossa

Edellä tarkasteltiin ideologia-käsitteen esiintymistä kansanedustajien pitämässä puheenvuoroissa eduskunnan täysistuntojen aikana. Tarkastelussa keskityttiin erityisesti siihen, miten ja millä tavoin kansanedustajat käyttävät ja määrittelevät ideologian käsitettä. Tässä luvussa on tarkoitus analysoida edellisestä luvusta esiin nousevia ilmiöitä ja huomioita ideologiateorioiden kannalta. Ideologiateoriat ovat peräisin kolmelta eri teoreetikolta: Karl Marxilta, Louis Althusserilta ja Slavoj Žižekiltä.

Karl Marxin teoretisointi ideologiasta ns. "vääränä tietoisuutena" (ks. Luku 3.1) vaikuttaisi olevan varsin yleinen poliitikkojen keskuudessa, sillä poliitikot näyttävät usein pitävän ideologiaa vääränä tietoisuutena tai eräänlaisena verhona, joka piilottaa asioiden todellisen tilan. On kuitenkin epätodennäköistä, että puhuessaan

ideologiasta poliitikot tietoisesti viittaisivat juuri Marxin teoretisointiin, vaan heillä on jokin oma käsitys asiasta.

Poliitikkojen puheissa ideologia nähtiin esteenä asioiden todelliselle näkemiselle, kuten ideologista kaapua tai ideologisia silmälasia koskevat esimerkit luvussa 5.2 toivat esiin. Poliitikot kehottivat poliittisia vastustajiaan ottamaan esimerkiksi ideologiset silmälasit pois päästään, jotta nämä voisivat katsella todellisuutta suoraan, kuten he itse näkivät. Poliitikot siis kokivat, että heidän itsensä edessä ei ollut mitään ideologista verhoa, mutta sellainen sumensi tai jopa esti heidän poliittisten vastustajiensa näkökyvyn. Oli siis olemassa ei-ideologinen todellisuus, johon poliitikoilla itse oli pääsy, toisin kuin heidän ideologian sokaisemilla vastustajillaan.

Useissa puheenvuoroissa poliitikot osoittivat hallitsevansa ideologiansa siten, että he pystyivät näkemään, ajattelemaan ja tarkastelemaan asioita ilman ideologiaa, ikään kuin ”ideologisen verhon” pystyisi halutessaan siirtämään sivuun tarvittaessa. Tästä herää kysymys, mistä voimme tietää milloin poliitikko katsoo ideologisen verhon takaa ja milloin ei. Marxin teorian mukaan ideologia ei kuitenkaan ole mikään asenne tai näkökulma, jonka voi halutessaan siirtää sivuun. Marxin teoriassa ideologia piilottaa meiltä tai tekee tunnistamattomaksi yhteiskunnassa vallitsevat todelliset suhteet (ks. Luku 3.1). Jos näkisimme asioiden taustalla vaikuttavan todellisen ideologian, tuskin vaihtaisimme edestakaisin todellisuuden ja ideologisuuden välillä.

Siksi onkin mielenkiintoista pohtia, miksi emme haluaisi katsoa todellisuutta koko ajan, kun se kerran poliitikkojen puheenvuorojen perusteella on mahdollista. Varsinkin, kun poliitikot lähtökohtaisesti käyttävät ideologiaa negatiivisessa merkityksessä, esimerkiksi kun Paavo Arhinmäki luvussa 5.2 kehottaa Juha Sipilää katsomaan todellisuutta ilman ideologiaa. Näyttäisi siis pikemminkin siltä, että tuosta ideologisesta verhosta tai ”väärästä tietoisuudesta” tulee päästä eroon ja katsoa todellisuutta suoraan sellaisena kuin se on. Tämä on kuitenkin ristiriidassa sen kanssa, että poliitikot ja puolueet sanovat omaavansa ideologian. Voidaankin pohtia, missä kohtaa ideologia tulee politiikkaan mukaan. Toinen pohtimisen paikka on, mistä poliitikot voivat itse tietää katsovansa asioiden todellisuutta ilman ideologista verhoa.

Louis Althusserin teoriassa puolestaan ideologiset valtiokoneistot ovat keskiössä. Nämä valtiokoneistot edistävät ja levittävät hallitsevaa ideologiaa (ks. Luku 3.2). Kuten edellisessä luvussa 5.4 esitettiin, eduskunnassa käytiin kiivasta keskustelua oppivelvollisuuden nostamisen ideologisuudesta. Valtiovarainministeri Matti Vanhasen (kesk.) ja opetusministeri Li Anderssonin (vas.) puheenvuoroissa näytti aiheuttavan hämmennystä se, kun perussuomalaisen Jari Koskela kutsui oppivelvollisuuden nostoa ideologiseksi. Andersson ja Vanhanen näyttivät puheenvuorojen perusteella olevan aidosti hämillään siitä, miten kukaan voi kutsua oppivelvollisuuden nostoa ideologiseksi (ks. Luku 5.4). Emme ehkä arkiajattelussa heti yhdistä ideologiaa ja koulujärjestelmää toisiinsa, mutta Louis Althusserin mukaan koulu on itse asiassa kaikkein tärkein ideologinen valtiokoneisto.

Koulutusjärjestelmä on tärkein ideologinen valtiokoneisto, koska mikään muu instituutio ei pidä lasten huomioita useita tunteja päivässä suurta osaa päivistä vuodessa (Althusser 2014, 251–252). Louis Althusser käyttää termiä interpellaatio, viitaten siihen tapahtumaan, joka saa konkreettisen yksilön tulemaan konkreettiseksi ideologiseksi subjektiksi eli olemaan ideologiassa (ks. Luku 3.2). Althusserin teorian kannalta oppivelvollisuuden nosto onkin mitä ideologisempi toimi, koska se lisäisi lasten olemista ideologisen valtiokoneiston piirissä. Asian voi myös ajatella epäonnistuneen interpellaation kautta siten, että näiden 16-vuotiaiden kohdalla interpellaatio ei ole onnistunut, koska he eivät ole omaksuneet koulun opettamaa ideologiaa. Näiden nuorten olisi kuulunut hakeutua toisen asteen jatko-opintoihin, mutta kaikki eivät sitä tehneet, jolloin interpellaatio epäonnistui heidän kohdallaan. Asian voi ajatella siten, että näille nuorille annettiin vaihtoehto valita, mitä he tekevät peruskoulun jälkeen, kunhan he valitsevat oikein, eli hakevat toiselle asteelle. Nyt tämä vapaus otetaan pois, koska jotkin nuoret eivät ole valinneet kuten heidän tuli valita.

Ideologioilla näyttäisi myös olevan suoria vaikutuksia ihmisten fyysisiin toimintoihin maailmassa, ja Althusserin (2014) mukaan ideologialla onkin materiaallinen olemuoto. Ideologia esiintyy erilaisissa valtiokoneistossa sekä subjekteissa tiettyinä käytäntöinä, tapoina ja toimintoina sen materialistisessa merkityksessä. Esimerkiksi uskovaisen ideologia näkyy materialistisessa muodossa polvistumisena, kirkossa käymisenä, rukoilemisena, tunnustamisena ja ristimerkin tekemisena. (Althusser 2014, 185–186) Ideologia ei siis esiinny pelkästään ajatuksina ihmisten päässä, vaan se näkyy ihmisten käytännön toiminnassa. Edellä mainitun koulujärjestelmän kohdalla koulussa ei tietenkään ole oppitunteja, joissa varsinaisesti opetettaisiin hallitsevaa ideologiaa. Oppituntien sijaan hallitseva ideologia näkyy muun muassa koulun eri toiminoissa, käytännöissä ja tavoissa, mikä interpelloi subjektit omaksumaan hallitsevan ideologian. Tämän katsantokannan mukaan poliitikot eivät siis välttämättä suoraan kerro, mitä ideologiaa he kannattavat, mutta ideologia näkyy heidän toiminnassaan, esimerkiksi äänestyspäätöksissään. Tästä katsantokannasta näyttäisi siltä, että ideologioiden tutkiminen ja tunnistaminen on äärimmäisen tärkeää politiikan tutkimuksen kannalta, koska poliitikkojen omaksumilla ideologioilla on suoria vaikutuksia kaikkien ihmisten materiaaliseen todellisuuteen.

Kansanedustajien puheenvuoroissa ideologia näyttäytyi lähinnä jonakin ulkoisena, jota joko kannatettiin tai vastustettiin. Tällöin kansanedustaja pystyi kannattamaan ideologiaansa tai käyttämään sitä asioiden tarkasteluun niin halutessaan sen sijaan, että ideologia olisi sisäinen asiantila, johon kansanedustajalla itsellään ei olisi mahdollista vaikuttaa. Althusser (2014) kuitenkin huomauttaa, että se, mikä näyttää tapahtuvan ideologian ulkopuolella, tapahtuukin itse asiassa ideologian sisällä. Tästä syystä hekin, jotka ovat oikeasti ideologian sisällä, kokevat olevansa ideologian ulkopuolella. Althusser kertookin tiivistäen, että ideologia ei koskaan sano itse olevansa ideologinen. Tästä syystä on yleinen syytös sanoa muiden olevan ideologian sisällä, mutta ei koskaan itsensä olevansa ideologiassa. (Althusser 2014, 265)

Tämä katsantokanta näyttäisi sopivan antamaan selkeyttä siihen ristiriitaan, joka ilmeni useassa luvussa; poliitikot kieltävät oman ideologisuutensa, mutta näkevät sen poliittisissa vastustajissa ja lisäksi kuitenkin kertovat, että puolueilla on omat ideologiat (ks. esim. luvut 4.2 ja 5.4). Jos ideologia näyttäytyy minulle aina sisäisen sijaan jonakin ulkoisena, kuvittelen olevani itse ideologian ulkopuolella. Koska muut ihmiset ovat myös minun ulkopuolellani, voin kuvitella heidät olevan ideologiassa, mutta en itseäni. Tämä näyttäisi sopivan yhteen sen kanssa, miten poliitikot osoittavat hallitsevansa ideologian sulavan käytön ja osaavat olla katsomatta asioita ideologisesti (ks. esim. Mauri Peltokankaan puheenvuoro luvussa 4.2).

Toisin kuin Marxin teoriassa, jossa subjekti voisi ikään kuin päästä eroon ideologiasta ja astua ideologian sisältä sen ulkopuolelle, Althusserin teoriassa subjekti on aina ideologiassa ja hän ei voi astua sen ulkopuolelle. Jo aiemmin mainitussa esimerkissä Paavo Arhinmäki (vas.) kutsui Juha Sipilän (kesk.) katsomaan todellisuutta ilman ideologiaa (ks. Luku 5.2), mutta Althusserin teorian mukaan Arhinmäki pikemminkin kutsui Juha Sipilän pois tämän omasta ideologiasta ja katsomaan asioita Arhinmäen ideologian kannalta. Eli Juha Sipilä ei pystyisi astumaan ideologian ulkopuolelle ja katsomaan todellisuutta suoraan sellaisena kuin se on, kuten Marxin teoriassa, vaan hänet välittömästi interpelloitaisiin toiseen ideologiaan, eli tässä tapauksessa Arhinmäen omaksuma ideologiaan. Ei siis ole sellaista tilannetta, jossa Juha Sipilällä, tai kelläkään muulla subjektilla, ei olisi ideologiaa. Althusserin teorian mukaan poliitikoilla on siis aina jokin ideologia, jonka kautta he tarkastelevat asioita ja joka vaikuttaa heidän toimintaansa myös materiaalisessa ulottuvuudessa, ei pelkästään ajatuksina ja ideoina.

Slavoj Žižek (2009b) pohjaa omaa teoriaansa paljolti Althusserin teoriaan, mutta myös eroavaisuuksia on. Žižek esimerkiksi katsoo, että interpellaatio voi ja itse asiassa aina epäonnistuu. Interpellaatio ei toimi täydellisesti, koska subjektiin jää aina jokin tahra, traumaattinen irrationaalisuus tai järjettömyys. Žižekin mukaan tämä ylimäärä ei suinkaan estä subjektin täydellistä ideologian omaksumista, vaan on itse asiassa edellytys sille. (Žižek 2009b, 43) Toisin sanoen subjektiin jää tietty ylimäärä, joka vastustaa ideologian täydellistä omaksumista. Tämä ylimäärä puolestaan mahdollistaa eräänlaisen etäisyyden ottamisen ideologiaan, mutta samalla se itse asiassa mahdollistaa subjektin täydellisen alistumisen ideologialle.

Luvussa 5.4 tarkasteltiin, miten kansanedustajat kieltävät ideologian ja ideologisuuden. Juuri tämä etäisyys tai ylimäärä subjektissa suhteessa ideologiaan mahdollistaa ideologian kieltämisen. Luvussa 5.4 Jyrki Katainen (kok.) puheenvuorossaan osoitti tietävänsä oman ideologiansa lisäksi mitä ideologioita hallituksessa on ja mikä ei ole ideologista (Katainen, täysistunnon puheenvuoro PTK 5/2012). Katainen siis osoittaa ideologian hallitsemisen ja sen etäisyyden, jonka hän on kykenevä ottamaan ideologioihin. Näyttäisi siltä, että Marxin käsite 'väärä tietoisuus' ei enää toimi nykyajan ideologian teoriassa, koska kuten Kataisen puheenvuorosta ilmeni, tarkoitus ei ole ottaakaan ideologioita kuolemanvakavasti, vaan niihin säilytetään tietty etäisyys

ja ideologiat tunnustetaan, eivätkä ne ole mitään illuusioita, jotka piilottavat todellisuuden meiltä. Ideologioita ei siis ole tarkoitukseen ottaa mitenkään erityisen vakavasti.

Žižekin (2009b) mukaan ensisilmäyksellä tämän päivän yhteiskunta näyttää post-ideologiselta yhteiskunnalta, jossa vallitsee kyyninen ideologia, jossa ideologisia positioita ei oteta vakavasti ja jossa ihmiset eivät usko enää ideologioihin. Tämä kyyninen etäisyys kuitenkin itse asiassa vain hämärtää ideologian meiltä siten, että vaikka emme ota ideologioita vakavasti ja pidämme etäisyyttä niihin, toimimme silti siten, kuin ottaisimme ne vakavasti. Žižekin mukaan ihmiset eivät tunnista väärin todellisuutta, vaan he tunnustavat väärin ideologian, joka rakentaa itse heidän todellisuutensa. Ihmiset tietävät varsin hyvin, miten asiat ovat, mutta he silti toimivat kuin eivät tietäisi. Ihmiset siis ylenkatsovat sitä, miten ideologia itse asiassa rakentaa heidän suhtautumistaan todellisuuteen. (Žižek 2009b, 30)

Tämän katsantokannan mukaan kansanedustaja siis tietää varsin hyvin, että hänen omaa ideologiaansa ei ole tarkoitukseen ottaa erityisen vakavasti ja siihen voi pitää tiettyä etäisyyttä, mutta kuitenkin toimii siten, kuin hänen ideologiansa olisi vakavasti otettava ja noudattaa ideologiansa toimintaperiaatteita. Kansanedustaja ei siis myöskään itse huomaa, miten hänen omaksumansa ideologia itse asiassa rakentaa hänen omaa todellisuuttaan, mikä puolestaan ohjaa hänen toimintaansa. Ideologia näkyy siis ihmisten teoissa, ei vain sanoissa.

Lähes poikkeuksetta kansanedustajien puheenvuoroissa esiintyi tietty etäisyyden pitäminen ideologioihin tai ajatus siitä, että niitä ei tullut ottaa turhan vakavasti ja niiden vaikutus tulisi kiistää. Žižekin (2009b) mukaan kyyninen etäisyys, nauru ja ironia ovat osa eräänlaista peliä nyky-yhteiskunnissa riippumatta siitä, ovatko demokraattisia tai totalitaarisia. Ei siis ole tarkoitukseen ottaa vallitsevaa ideologiaa vakavasti, tosissaan tai kirjaimellisesti. Kenties totalitarismin suurin uhka ovatkin sellaiset ihmiset, jotka ottavat sen ideologian kirjaimellisesti. (Žižek 2009b, 23–24) Voidaan kuvitella esimerkiksi tilanne, jossa uskonnollisen seurakunnan jäsen ottaa uskonnolliset käskyt vakavammin ja kirjaimellisemmin kuin muut seurakunnan jäsenet ja johtajat, ja vaatii muita ottamaan käskyt vakavasti. Tämä asettaa varsinkin seurakunnan johdon epämiellyttävään asemaan, jossa he joko joutuvat kiistämään uskonnollisten käskyjen merkitysten tai pakottamaan muutkin vastahakoiset seurakunnan jäsenet noudattamaan käskyjä tunnollisemmin. Toisin sanoen, ideologioiden ottaminen kirjaimellisesti onkin itse asiassa uhka ideologioille ja niiden toiminnan edellytys on itse asiassa, että emme toimi niiden mukaan kirjaimellisesti.

Žižekin (2009b) teoriassa ideologia näyttäytyy siis sellaisena, joka rakentaa meidän todellisuutemme. Toisin sanoen ideologia määrittää sen, miltä asiat näyttävät meille. Kuten luvussa 5.2 puhuttiin ideologisesta näkemisestä, ideologia siis määrittää miten näemme itse todellisuuden. Samassa luvussa 5.2 puhuttiin ideologisten silmälasien pois heittämisestä. Žižekin mukaan yrityksemme heittää ideologiset silmälasit päästä ja katsoa todellisuutta sellaisena kuin se on post-ideologisesti, selvästi,

objektiivisesti ja ilman ideologisia ennakkoluuloja, ovat turhia. Yrittäessämme katsoa faktoja sellaisina kuin ne ovat, säilyimme täysin ideologian piirissä. (Žižek 2009b, 48)

Myös tässä katsantokannassa Arhinmäki (vas.) yrittää turhaan pyytää Juha Sipilää (kesk.) heittämään ideologiset silmälasit pois päästään ja tulemaan katsomaan todellisuutta suoraan, kuten hän asian puheenvuorossaan ilmaisi (Arhinmäki, täysistunnon puheenvuoro PTK 86/2018). Žižekin (2009b) mukaan kyse ei ole siitä, että heittäisimme pois nämä todellisuutta vääristävät silmälasit, vaan pääasia on nähdä miten todellisuus ei voi toisintaa itseään ilman tätä ideologista mystifikaatiota. Silmälasit eivät piilota todellisuutta, vaan ideologinen vääristymä on todellisuudessa itsessään. (Žižek 2009b, 25) Tästä voimme päätellä, että useat kansanedustajien syytökset ideologisesta näkemisestä ja kutsuminen tulemaan katsomaan todellisuutta suoraan sellaisena kuin se on, johtuvat ideologisesta vääristymästä. Poliittisen vastustajan eri ideologian kautta rakentuva todellisuus ei ole sama todellisuus kuin poliitikolla itsellään, joten tämä helposti huomaa ja voi kiinnittää huomiota siihen, miten vastustajan ideologia itse asiassa vääristää asioita. Hänen oma todellisuutensa sen sijaan vaikuttaa neutraalilta, objektiiviselta ja luonnolliselta, eikä ideologiselta, vaikka hän tiedostaa-kin kannattavansa jotain ideologiaa. Samoin kuin luvussa 5.1 puhuttiin ideologisten valintojen tekemisestä, ideologiset valinnat näyttäytyvät ideologisina, jos ne eivät sovi omaan ideologiaan, kun taas sopiessaan oman ideologian rakentamaan todellisuuteen ne näyttävät neutraaleilta.

Voimme ulottaa Žižekin teorian myös luvussa 5.3 esitettyyn ideologian ja järjen vastakkainasetteluun. Luvussa 5.3 ideologia ja järki asetettiin vastakkain siten, että ne olivat yleensä toisensa poissulkevia. Žižekin teorian kannalta asian voisi ajatella siten, että ei ole tarkoitus kiistää järkeä, vaan nähdä ideologian määrittävän, mikä meille näyttää järkevältä ja mikä ei. Menemättä tarkemmin järjen olemuksen filosofiseen määrittelyyn, joka ei ole tämän tutkielman tarkoitus, näyttäisi kuitenkin siltä, että ideologia määrittelisi mikä meistä näyttää järkevältä. Etenkin, koska kansanedustajat ristiriitaisesti kertovat omaavansa ideologian (ks. Luku 4.2), mutta silti asettavat järjen ja ideologian vastakkain, kuten luvussa 5.3. Jos lisäämme tähän Žižekin ja Althusserin teorian, joiden mukaan olemme aina ideologiassa ja näemme aina ideologisesti, kansanedustajat täten pitäisivät oman ideologian mukaista politiikkaa järkevänä ja vastustajien ajamaa politiikkaa ei-järkevänä. Toisin sanoen oman ideologian mukainen politiikka näyttää aina henkilölle itselleen järkevänä, kun taas politiikka, joka ei ole oman ideologian mukaista ja ei sovi yhteen sen kanssa, vaikuttaa ei-järkevältä.

Ideologisuutta ei kuitenkaan aina kielletä. Petri Honkosen subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamiseen liittyvissä puheenvuoroissa luvussa 5.1, samoin kuin Eero Heinäluoman varallisuusveron poiston perusteluja koskevissa puheenvuoroissa luvussa 5.3, esiintyi eräänlainen ideologisuuden tunnustaminen. Molempien puheenvuoroista oli luettavissa tunnustus hankkeiden ideologisuudesta. Tiedettiin, että hankkeet ovat ideologisia hankkeita ja se myös haluttiin ”avoimesti” tunnustaa, mutta samalla koetettiin esittää muitakin perusteluja hankkeille.

Ideologia ei näyttäyty näissä puheenvuoroissa salaisena vallitsevana ideologiana, jonka tarkoitus on johtaa ihmisiä harhaan. Žižekin (2018) mukaan jokaisessa ideologiassa harhaanjohtavien ja harhaanjohdatettavien välinen ero on hämärtynyt, sillä harhaanjohdetut tottelevat illuusiota ja jopa haluavat tulla harhaanjohdetuiksi. Nykyään kukaan ei kuitenkaan oikeastaan ole harhaanjohdettu. (Žižek 2018, 90) Toisin sanoen, tässä katsantokannassa ihmiset eivät ole harhaanjohdettuja, vaan he tietävät varsin hyvin toimivansa ideologian mukaan. Tällöin edellä mainitut Honkonen ja Heinäluoma eivät ole ideologian avulla harhaanjohdettuja, vaan he tiedostavat varsin hyvin toimivansa ideologian mukaan. Tärkeintä on sen sijaan pitää yllä tietynlaista julkisivua.

Žižek (2009b) viittaa julkisivun pitämisessä yllä stalinismin aikaan, jolloin tuota julkisivua piti ylläpitää hinnalla millä hyvänsä. Kaikki tiesivät, että kommunistisen puolueen taustalla oli useita riitaisia ryhmittymiä, mutta silti oli pidettävä yllä julkista käsitystä siitä, että puolue olisi muka yhtenäinen. Žižekin mukaan kukaan ei uskonut vallitsevaan ideologiaan ja piti kyynistä etäisyyttä siitä, mutta sosialismin yhteistä ja yhtenäistä julkisivua oli pidettävä yllä hinnalla millä hyvänsä. Tämä julkisivun ylläpitäminen oli ja on edelleen ratkaisevan tärkeää. Jos joku olisi julkisesti julistanut, että kukaan ei ota vallitsevaa ideologiaa vakavasti, olisi koko järjestelmä hajonnut. Vaikka ihmiset tiesivät, ettei kukaan ota vallitsevaa ideologiaa vakavasti, sen julkilausuminen olisi kaatanut järjestelmän, koska tärkeintä ei ole pitää julkisivua yllä yksittäisille ihmisille vaan isolle Toiselle. (Žižek 2009b, 225)

Iso Toinen on lacanilainen käsite symbolisesta auktoriteetista, jolle pidämme tuota julkisivua yllä. Adrian Johnstonin (2018) mukaan Jacques Lacanin psykoanalyttisen teorian käsitteellisenä runkona toimii hänen teoriansa kolmesta rekisteristä, eli imaginaarisesta, symbolisesta ja reaalisesta. Nämä kolme rekisteriä ovat riippuvaisia toisistaan ja näitä rekisterejä voi pitää kolmena keskeisenä subjektin psyykkisyyden ulottuvuutena lacanilaisessa teoriassa. Johnston selittää, että imaginaarinen rekisteri on ihmisten kuvitteellinen todellisuus ja tämä on lähimpänä ihmisten arkipäiväistä ei-psykoanalyttista tietoisuutta. Tämän rekisterin piiriin kuuluu esimerkiksi se mitä 'kuvittelen' muiden ihmisten olevan, mitä kuvittelen itseni olevan, mitä kuvittelen muiden kuvittelevan itsestäni ja mitä kuvittelen muiden tarkoittavan heidän kommunikoidessaan kanssani. (Johnston 2018, 2.1 & 2.1.1.)

On esimerkiksi mahdollista kuvitella olevansa huippuälykäs komea tutkija tai muiden arvostavan tyylikkäästi pukeutuessa. Johnstonin (2018) mukaan käyttäessään käsitettä imaginaarinen Lacan haluaa viestiä, että kyseessä on simuloitu, virtuaalinen, fiktiivinen jne. Kyseessä on olennainen ja erottamaton kieltä käyttävien subjektien ulottuvuus. Johnstonin mukaan ei ole mahdollista eikä tavoiteltavaa yrittää päästä eroon tämän rekisterin illuusioista, eikä myöskään tule unohtaa, että vaikka kyseessä on varsin illusorinen rekisteri, niin sillä on todellisia ja merkittäviä vaikutuksia ihmisten elämässä. (Johnston 2018, 2.1.1.) Johnstonin (2018) mukaan symbolinen rekisteri puolestaan liittyy olennaisesti strukturalismin teoriaan ja erityisesti se pohjautuu

saussurelaisiin luonnollisiin kieliin. Tähän rekisteriin kuuluvat kielen lisäksi myös kulttuurien ja yhteiskuntien tavat, moraalit, lait, rituaalit, normit, säännöt, perinteet, instituutiot ja niin edelleen. Nämä kaikki ovat puolestaan linkittyneinä toisiinsa eri tavoin kielen kautta ja Lacan käyttää tästä kokonaisuudesta myös nimitystä symbolinen järjestys tai *iso Toinen*. Subjekti syntyessään heitetään tähän symboliseen järjestykseen ja subjekti pakotetaan sisäistämään kielellinen kommunikaatio. Tämä symbolinen järjestys puolestaan määrittää ja välittää mitä yksittäiset subjektit ovat. (Johnston 2018, 2.1.2.)

Johnston (2018) selittää, kuinka Lacanin kuuluisa lause ”tiedostamaton on rakentunut kuin kieli” on yhteydessä symboliseen rekisteriin siinä mielessä, että symbolinen rekisteri on läheisesti ja olennaisesti linkittynyt kieleen. Imaginaarinen on myös osa symbolista rekisteriä, siispä symbolisessa rekisterissä yhdistyy subjektin tietoinen, eli imaginaarinen, ja subjektin tiedostamaton. Johnston toteaa kuitenkin, että reaali on vaikeampi määrittellä. Reaalisen voi yrittää määrittellä siten, että se on sitä mikä on vierasta imaginaariselle tai symboliselle rekisterille. Sen ominainen luonne on, että se vastustaa symbolisaatiota tai yrittämistä tuoda sitä symbolisen tai imaginaarisen rekisterin piiriin. Se on mahdottomuus. Reaaliseen liittyvät esimerkiksi käsitteet seksuaaliset eroavaisuudet, traumat, ahdistus ja kuolema. (Johnston 2018, 2.1.2 & 2.1.3.) Pidämme siis julkisivua yllä esimerkiksi lakien perustumisesta järkeen juuri symboliselle rekisterille, eli isolle Toiselle, emmekä imaginaariselle rekisterille, eli vaikka toisille kansanedustajille.

Žižekin teorian mukaan emme siis voi laittaa lakien perusteluiksi ideologiaa, vaikka se on niiden perusteena, koska jos laittaisimme sen, järjestelmä hajoaisi tai ajautuisi suuriin vaikeuksiin. Tältä katsantokannalta Eero Heinäluoma (sd.) oli viisas painottaessaan puheenvuorossaan (luvussa 4.), että emme voi laittaa lain perusteluksi ideologiaa, vaikka kaikki ovat tietoisia sen ideologisuudesta. On elintärkeää pitää yllä sitä julkisivua, että lakien perusteena on järki, talous, käytännöllisyys tai mikä tahansa muu peruste kuin ideologia. Tämä katsantokanta antaisi myös selvyyttä siihen, miksi ideologisuus halutaan niin usein kieltää huolimatta siitä, että välillä sen kieltäminen voi olla hankalaa.

Loppujen lopuksi ideologiassa on panoksena Žižekin (2009b) mukaan sen oma muoto ja johdonmukaisuus. Žižekin mukaan voidaksemme ylläpitää mitä kummallisia ja ristiriitaisempia mielipiteitä tulee meidän piilottaa itseltämme se tosiasia, että todennäköisesti puhdas sattuma ajoi meidät omaksumaan ideologiamme. Meidän täytyy pitää yllä uskoa, että uskomuksemme ovat hyvin perusteltuja ja ne johdattavat meidät päämääräämme. Todellisena tavoitteena on ideologisen asenteen oma johdonmukaisuus tai että sen tarkoituksena ja päämääränä, on pyhittää sen keinot. Žižekin mukaan ideologia ei palvele mitään muuta kuin omaa tarkoitustaan. (Žižek 2009b, 92)

Tämä katsantokanta auttaa meitä selventämään, miten kansanedustajat, puolueet ja me kaikki voimme pitää lukuisia kummallisia ja ristiriitaisia kantoja ja

mielipiteitä, koska ideologia palvelee vain itseään ja se piilottaa mahdolliset ristiriidat ne kohdatessaan. Kohdatessamme ristiriidan omassa ideologiassamme, todennäköisesti emme hylkää omaa ideologiaamme, ellei ristiriita ole liian voimakas, vaan keksimme perusteluja miksi oma ideologiamme on silti johdonmukainen ja ilman ristiriitoja. Tämä auttaa meitä selventämään, miten useissa kansanedustajien puheenvuoroissa näytti olevan jokin ristiriita, josta usein myös toiset kansanedustajat usein syyttivät (ks. esim. Hänninen 2016, Lindtman 2015, Andersson 2020).

Nämä ristiriidat sovitetaan ideologiaan siten, että ne eivät edes ole ristiriitoja tai että ne ovat tilapäisinä keinoina ajamaan ideologian todellisia päämääriä. Kuten esimerkiksi edustaja Jarva puheenvuorossaan pystyi sulavasti muuttamaan ideologiansa oppi-isän, eli Santeri Alkion, teesin ”köyhiä pitää auttaa” muotoon ”köyhien tulee oppia auttamaan itseään” (ks. Jarva 2018 ja luku 4.2). Ideologiat voivat siis muuttua tai sisällyttää itseensä useita ristiriitoja ja silti niiden kannattajat pitävät omaksumaansa ideologiaa yhtenäisenä ja johdonmukaisena, kunhan he ovat kerran päätyneet kannattamaan jotain ideologiaa.

Tässä luvussa tarkasteltiin edellisessä luvussa (ks. Luvut 4.1–4.3 & 5.1–5.4) esiin nousseita ilmiöitä kansanedustajien ideologia-käsitteen käyttämisestä. Marxin teoria ideologiasta eräänlaisena verhona tai ’vääränä tietoisuutena’ todellisuuden edessä vaikutti olevan myös varsin yleinen käsitys kansanedustajien keskuudessa heidän puheenvuorojensa perusteella. Ideologia näytti siis eräänlaiselta harhalta, mutta kansanedustajien mielestä oli mahdollista halutessaan siirtää tuo verho sivuun. Žižekin ja Althusserin teorioissa tuo ideologisen verhon siirtäminen sivuun on mahdotonta. Tämä katsantokanta antaisi puolestaan selvyyttä siihen, miten kansanedustajat omaavat ideologian ja kuitenkin samalla kehottavat katsomaan asioita ilman ideologiaa. Kuten edellä kävi ilmi, vaikka kukaan ei ottaisikaan ideologioita vakavasti, ihmiset silti toimivat kuin ottaisivat ne vakavasti. Tämän seurauksena on äärimmäisen tärkeää tutkia ja yrittää ymmärtää ideologioita, sillä ne eivät ole hävinneet minnekään vaan näkyvät edelleen ihmisten toiminnassa, vaikka he pitäisivätkin niihin tiettyä kyynistä etäisyyttä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää ideologia-käsitteen käyttöä kansanedustajien puheenvuoroissa eduskunnassa. Tutkielmassa kävi ilmi, että ideologia-käsitteen käyttö on lisääntynyt merkittävästi kansanedustajien puheenvuoroissa vuosina 2000–2020 verrattuna sitä edeltävään vuosisataan. Ideologia-käsitteen käyttö ei kuitenkaan ollut kovinkaan yleistä puolueiden puolueohjelmissa, eli voidaan sanoa, että käsitettä käytetään enemmän kansanedustajien puheenvuoroissa, mutta vähemmän virallisissa puolueohjelmissa.

Tutkielmassa nousi myös esiin, että kansanedustajat käyttivät ideologia-käsitettä moninaisesti. Yhtenä selvänä kehityssuuntana oli ideologia-käsitteestä puhuminen yksityiskohtaisemmin. Ennen 2000-lukua ideologiasta puhuttiin varsin yleismaailmallisesti, kun taas 2000-luvulla ideologiasta puhuessa puhuttiin varsin yksityiskohtaisista ideologian osittaisista ideoista ja ajatuksista. Tämä kehitys näkyi myös ideologia-käsitteestä muodostetuissa lukemattomissa yhdyssanoissa, joissa ideologia-käsite yhdistettiin yhdyssanaksi jonkin varsin seikkaperäisen yksittäisen idean kanssa. Lähestulkoon mistä tahansa yksittäisestä ideasta voitiin muodostaa yhdyssana ideologia-sanon kanssa. Ideologia-käsite näytti siis saavan entistä laajempia merkityksiä.

Tutkielmassa kävi myös ilmi, että kansanedustajat käyttivät ideologian-käsitettä lähes poikkeuksetta kielteisessä merkityksessä. Puheenvuoroissa asioiden kutsumista ideologiseksi tai asioiden ideologisuuteen kiinnittämällä huomiota oli kansanedustajien yleinen keino yrittää saada asiat näyttämään negatiivisilta. Yleensä asian esittämiseen negatiivisessa valossa riitti vain asian kutsuminen ideologiseksi, jolloin se ikään kuin automaattisesti näyttäytyi negatiivisena ilmiönä. Samoin varsin yleinen keino oli asettaa ideologia vastakkain käytännöllisyyden, järjen tai pragmaattisuuden kanssa. Kansanedustajat jakoivat asiat joko ideologisiin tai järkeviin, ja nämä eivät näyttäneet koskaan kohtaavan. Ikään kuin ei olisi ollenkaan olemassa järkeviä ja ideologisia päätöksiä. Puheenvuoron esittäjät itse toimivat sanojensa mukaan järkevästi ja

käytännöllisesti, kun taas poliittiset vastustajat toimivat ideologian perusteella ja ei-järkevästi.

Ideologisen näkemisen metaforinen tulkinta oli varsin yleinen kansanedustajien parissa. Puheenvuoroissa poliittisia vastustajia syytettiin asioiden näkemisestä ideologisesti, kun taas puheenvuoron pitäjät itse eivät tarkastelleet asioita ideologisesti. Ideologinen näkemisessä poliittiset vastustajat näkivät asiat vääristyneesti ideologian kautta ja varsin yleistä olikin kehottaa poliittisia vastustajia ottamaan vertauskuvallisesti ideologiset silmälasit pois päästä, jotta he voisivat katsoa todellisuutta suoraan, ilman vääristystä, kuten puheenvuoron pitäjät itse. Tämä katsantokanta onkin lähellä Karl Marxin teoriaa ideologiasta vääriä tietoisuutena, joka ikään kuin estää meitä näkemästä asioiden todellista laitaa.

Koska ideologia nähtiin lähes aina jonakin negatiivisena, ideologisuudesta pystyi syyttämään poliittisia vastustajia, jotka puolestaan halusivat kiistää ideologisuuden. Puheenvuorojen pitäjät itse ilmaisivat hallitsevansa ideologian käytön ja pystyivät katsomaan asioita ei-ideologisesti, kun taas poliittisia vastustajia voitiin syyttää ideologisuudesta. Ideologiasta syytettynä kansanedustajat kielsivät asioiden ideologisuuden ja antoivat niille jotakin muita perusteita perustuen esimerkiksi järkeen tai pragmaattisuuteen. Ideologia ei saanut olla esimerkiksi lakien perusteena, vaan niihin piti löytää jotakin muita perusteluita, vaikka joskus ideologisuuden kieltäminen näytti olevan vaikeaa. Ideologia oli siis sellaista, joka ei saanut näkyä missään.

Kaikki tämä oli kuitenkin ristiriidassa sen kanssa, että kansanedustajat ja poliittiset puolueet kertoivat omaavansa ideologian tai kannattavan jotakin ideologiaa. Yhtäältä ideologian olemassaolo haluttiin kieltää ja toisaalta se oli myös olennainen osa määrittämässä millaista politiikkaa kansanedustajat ja puolueet ajoivat. Tähän ristiriitaan antoivat selkeyttä Louis Althusserin ja Slavoj Žižekin teoriat ideologiasta argumentoiden, että ideologia ei ole jotain, jonka voi halutessaan kytkeä pois, vaan se itse asiassa määrittää miltä asiat meille näyttävät ja olemme ikään kuin aina ideologiassa ja näemme asiat aina ideologisesti. Syyttäessään poliittista vastustajaa ideologisuudesta kansanedustaja ei tämän katsantokannan mukaan siis itse katsonut ikään kuin todellisuutta suoraan, vaan hän katsoi asioita oman ideologiansa kautta, missä oma todellisuus näyttää ei-ideologiselta ja eri ideologian omaksuneiden näkökannat näyttävät ideologisilta.

Tämän tutkielman tärkeä havainto oli ideologia-käsitteen käytön merkittävä lisääntyminen. Toisin sanoen, ideologiasta puhutaan enemmän kansanedustajien parissa. Tutkielman alussa esitettiin, että sekä maailmalla että Suomessa olisi havaittavissa hallitsevien ideologioiden muuttumista sekä haastamista. Tämän tutkielman havainnon ideologia-käsitteen käytön merkittävästä lisääntymisestä voidaan nähdä tukevan sitä havaintoa, että hallitsevat ideologiat olisivat muutoksen parissa. Kansanedustajien lisääntynyt puhuminen ja kiistely ideologiasta voidaan pitää merkkienä siitä, että ideologiat ovat entistä enemmän kiistelyn kohteena.

Ideologian tutkimus on laaja ja haastava tutkimusalue. Tämä tutkielma sijoittuu aikaisempaan tutkimuskenttään useasta eri lähtökohdasta. Yhtäältä tutkielma sijoittuu käsitehistorialliseen tutkimuskenttään jatkona käsitteiden analyysistä. Toisaalta se sijoittuu myös ideologian merkityksen tutkimukseen, koska tutkielmassa tutkittiin myös kansanedustajien ideologialle antamia merkityksiä ideologiateorioiden kautta. Tämä tutkielma siis sivuaa useita eri ideologian tutkimuksen tutkimussuuntauksia, mutta omalaatuista tässä tutkielmassa on keskittyminen itse ideologia-käsitteen käyttöön.

Kansanedustajien ideologia-käsitteen käytöstä ei löytynyt lainkaan aikaisempaa tutkimusta, joten tämäkin tutkielma on vasta eräänlainen avaus sen tutkimiseen. Tutkielman rajallisen pituuden vuoksi tässä tutkielmassa ei voitu käsitellä kaikkia eri havaintoja, joita aineistosta löytyi. Jatkotutkimukselle kansanedustajien ja poliitikkojen ideologia-käsitteen käytöstä on siis runsaasti mahdollisuuksia Suomessa sekä maailmalla jatkossakin. Kansanedustajien puheenvuoroja analysoimalla voimme saada selvyyttä kansanedustajien käsityksiin ideologiasta ja siitä, miten ideologiat kiistelevät keskenään. Ideologioiden tutkiminen on tärkeää, koska poliitikkojen ja puolueiden taustalla vaikuttavat ideologiat, jotka osaltaan määrittävät millaista politiikkaa ja päätöksiä kansanedustajat ja puolueet tekevät.

7 LÄHTEET

7.1 Puheenvuorot ja eduskunnan asiakirjat

- Andersson, Li. 2020. Täysistunnon puheenvuoro PTK 125/2020.
- Arhinmäki, Paavo. 2018. Täysistunnon puheenvuoro PTK 86/2018.
- Astala, Heli. 1989. Täysistunnon puheenvuoro PTK 1/100/1989.
- Autto, Heikki. 2014. Täysistunnon puheenvuoro PTK 93/2014.
- Brax, Tuija. 2002. Täysistunnon puheenvuoro PTK 115/2002.
- Grahn-Laasonen, Sanni. 2020. Täysistunnon puheenvuoro PTK 120/2020.
- Guzenina, Maria. 2015. Täysistunnon puheenvuoro PTK 77/2015.
- Halme, Antti. 1968. Täysistunnon puheenvuoro PTK II/300/1968.
- Hallituksen esitys HE 224/2016.
- Hallituksen esitys HE 65/2020.
- Hallituksen esitys HE 31/2013.
- Heinäluoma, Eero. Täysistunnonpuheenvuoro PTK 104/2005.
- Hetemäki-Olander, Elsi. 1978. Täysistunnon puheenvuoro PTK 2/0/1978.
- Honkonen, Petri. 2015. Täysistunnon puheenvuoro PTK 77/2015.
- Huhtasaari, Laura. 2016. Täysistunnon puheenvuoro PTK 80/2016.
- Huhtasaari, Laura. Täysistunnon puheenvuoro PTK 157/2018.
- Hämäläinen, Tuulikki. 1997. Täysistunnon puheenvuoro PTK 1/300/1997.

Hänninen, Katja. 2016. Täysistunnon puheenvuoro PTK 132/2016.

Jarva, Marisanna. 2018. Täysistunnon puheenvuoro PTK 38/2018.

Järvilehto, Ulla. 1977. Täysistunnon puheenvuoro PTK 2/800/1977.

Kares, Kaarlo. 1936. Täysistunnon puheenvuoro PTK I/400/1936.

Kankaanniemi, Toimi. 2015. Täysistunnon puheenvuoro PTK 70/2015.

Kansalaisaloite KAA 2/2016.

Katainen, Jyrki. 2012. Täysistunnon puheenvuoro PTK 5/2012.

Kiljunen, Anneli. 2009. Täysistunnon puheenvuoro PTK 58/2009.

Kortesalmi, Jouko Juhani. 1982. Täysistunnon puheenvuoro, PTK 1/200/1982.

Koskela, Jari. 2020. Täysistunnon puheenvuoro PTK 125/2020.

Lakialoite LA 110/2002.

Laukkanen, Antero. Täysistunnon puheenvuoro PTK 170/2018.

Lauslahti, Sanna. 2012. Täysistunnon puheenvuoro PTK 5/2012

Manninen, Hannes. 2002. Täysistunnon puheenvuoro PTK 55/2002

Marin, Sanna. 2017. Täysistunnon puheenvuoro PTK 90/2017.

Mattila, Leo. 1955. Täysistunnon puheenvuoro PTK II/200/1955.

Moisander, Erkki. 1985. Täysistunnon puheenvuoro, PTK 2/100/1985.

Myller, Riitta. 1993. Täysistunnon puheenvuoro PTK 1/700/1993.

Myllykoski, Jari. 2015. Täysistunnon puheenvuoro PTK 83/2015.

Mäkelä, Jani. Täysistunnon puheenvuoro PTK 123/2016.

Männistö, Lasse. 2012. Täysistunnon puheenvuoro PTK 19/2012.

Mönkäre, Sinikka. 1990. Täysistunnon puheenvuoro PTK 4/200/1990.

Orpo, Petteri. 2020. Täysistunnon puheenvuoro PTK 156/2020.

Parviainen, Olli-Pekka. 2016. Täysistunnon puheenvuoro PTK 118/2016.

Peltokangas, Mauri. 2020. Täysistunnon puheenvuoro PTK 84/2020.

Peltokangas, Mauri. 2020. Täysistunnon puheenvuoro PTK 72/2020.

Pääministerin ilmoitus PI 1/2015.

Rinne, Antti. 2016. Täysistunnon puheenvuoro PTK 111/2016.

Räsänen, Päivi. 2020. Täysistunnon puheenvuoro PTK 143/2020.

Rönholm, Mikko. 1981. Täysistunnon puheenvuoro, PTK 1/900/1981.

Savela, Veikko. 1969. Täysistunnon puheenvuoro PTK II/300/1969.

Sinisalo, Taisto. 1973. Täysistunnon puheenvuoro 3/700/1973.

Soini, Timo. 2008. Täysistunnon puheenvuoro PTK 77/2008.

Söderström, Sten. 1982. Täysistunnon puheenvuoro PTK 1/800/1982.

Tiilikainen, Kimmo. 2011. Täysistunnon puheenvuoro PTK 49/2011.

Tiilikainen, Kimmo. 2012. Täysistunnon puheenvuoro PTK 5/2012.

Tulonen, Irja. 2001. Täysistunnon puheenvuoro PTK 64/2001.

Tuomioja, Erkki. 2016. Täysistunnon puheenvuoro PTK 73/2016.

Tuppurainen, Tytti. 2016. Täysistunnon puheenvuoro PTK 54/2016.

Täysistunnon pöytäkirja. PTK 1/100/1977.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 77/2015.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 118/2016.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 38/2018.

Tölli, Tapani. 2006. Täysistunnon puheenvuoro PTK 139/2006.

Ukkola, Tuulikki. 1991. Täysistunnon puheenvuoro PTK 4/500/1991.

Uotila, Kari. 2001. täysistunnon puheenvuoro PTK 64/2001.

Vanhanen, Matti. 2020. Täysistunnon puheenvuoro PTK 125/2020.

Vennamo, Veikko. 1970. Täysistunnon puheenvuoro PTK I/800/1970.

Vennamo, Veikko. 1970. Täysistunnon puheenvuoro PTK II/300/1970.

Vennamo, Veikko. 1972. Täysistunnon puheenvuoro PTK I/700/1972.

Vestman, Heikki. 2020. Täysistunnon puheenvuoro PTK 125/2020.

Vihriälä, Jukka. 2005. Täysistunnonpuheenvuoro PTK 104/2005.

Vikman, Sofia. 2019. Täysistunnon puheenvuoro PTK 58/2019.

Wiik, Karl Harald, 1945. Täysistunnon puheenvuoro PTK I/600/1945.

7.2 Lähdeluettelo

- Ahonen, Sirkka. 2014. *Yhteinen Koulu: Tasa-arvoa Vai Tasapäisyyttä?: Koulutuksellinen Tasa-arvo Suomessa Snellmanista Tähän Päivään*. Tampere: Vastapaino.
- AlTakarli, Nourah, S. 2020. "China's Response to the COVID-19 Outbreak: A Model for Epidemic Preparedness and Management." *Dubai Medical Journal*, 3, 44-49. doi: 10.1159/000508448
- Althusser, Louis, G. M. Goshgarian, Étienne Balibar, and Jacques Bidet. 2014. *On the Reproduction of Capitalism: Ideology and Ideological State Apparatuses*. Lontoo: Verso.
- Aristoteles. 1997. *Retoriikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Bell, Daniel. 2015. *The China model: political meritocracy and the limits of democracy*. Princeton: Princeton University Press.
- Brecht, Bertolt. 1970. *Kolmen pennin ooppera*. Helsinki: Otava.
- Brick, Howard. 2013. "The End of Ideology Thesis." Teoksessa *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Toimittajat Michael Freeden, Lyman Tower Sargent ja Marc Stears, 90–112. Oxford: Oxford University Press.
- Drucker, Henry, Matthew. 1974. *The Political Uses of Ideology*. Lontoo.
- Eatwell, Roger. 2013. "Fascism." Teoksessa *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Toimittajat Michael Freeden, Lyman Tower Sargent ja Marc Stears, 90–112. Oxford: Oxford University Press.
- Engels, Anita. 2018. "Understanding how China is championing climate change mitigation." *Palgrave Communications* 4, 101. <https://doi.org/10.1057/s41599-018-0150-4>
- Engels, Friedrich. 1934. "Engels to Mehring." Teoksessa Marx Karl, Engels Friedrich ja Torr Dona (toim.). *Karl Marx and Friedrich Engels Correspondence, 1846–1895: A Selection with Commentary and Notes*. Lontoo: Lawrence & Wishart.
- Entelis, John. 1974. "Ideological Change and an Emerging Counter-Culture in Tunisian Politics." *The Journal of Modern African Studies*, 12:4 , 543-568, doi:10.1017/S0022278X00014257.
- Freeden, Michael. 2003. *Ideology: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.

- Freeden, Michael. 2016. "The resurgence of ideology studies: Twenty years of the JPI." *Journal of Political Ideologies*, 21:1, 1-8. DOI: 10.1080/13569317.2016.1113030
- Fukuyama, Francis. 1992. *The End of History and The Last Man*. New York: Free Press.
- Hornby, Albert Sydney, Joanna Turnbull, Diana Lea, Dilys Parkinson, Patrick Phillips, and Michael Ashby. 2010. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English*. 8. Painos. Oxford University Press, Oxford.
- Hyvärinen, Matti, Kurunmäki, Jussi ja Kari Palonen. 2003. *Käsitteet Liikkeessä: Suomen Poliittisen Kulttuurin Käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- Johnston, Adrian. 2018. "Jacques Lacan." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2018 Edition), E.N.Zalta (ed.). Viitattu 16.9.2021.
<https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/lacan>.
- Juntunen, Anne-Leena. 2010. *Uusia Työtapoja Päiväkotityöhön: Tutkimus Sosionomi (AMK) -koulutuksen Asiakastyön Harjoittelusta*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Jussila Osmo, Hentilä Seppo ja Jukka Nevakivi. 2006. *Suomen Poliittinen Historia 1809–2006*. 5. uud. painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Koselleck, Reinhart. 2004. *Futures past: On the Semantics of Historical Time*. [Uusi painos.]. Irvington, NY: Columbia University Press.
- Kumar, Krishan. 2006. "Ideology and sociology: Reflections on Karl Mannheim's *Ideology and Utopia*." *Journal of Political Ideologies*, 11:2, 169-181, DOI: 10.1080/13569310600687940.
- Kurunmäki, Jussi ja Marjanen, Jani. 2018. "Isms, ideologies and setting the agenda for public debate." *Journal of Political Ideologies*, 23(3), 256–282.
- Kurunmäki, Jussi ja Marjanen, Jani. 2020. "15 How Ideology Became Isms: A History of a Conceptual Coupling." Teoksessa *Passions, Politics and the Limits of Society*, toimittajat Heikki Haara, Koen Stapelbroek and Mikko Immanen, 291–318. Berliini, Boston: De Gruyter Oldenbourg.
<https://doi.org/10.1515/9783110679861-017>
- Laclau, Ernesto, ja Chantal Mouffe. 2001. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. 2.painos. Lontoo: Verso.
- Latva-Teikari, Kati. 2018. "HalpaHalli antoi periksi muuttuneiden kulutustapojen edessä: kristillisistä arvoistaan tunnettu yhtiö ei enää pyhitä lepopäivää." *Yle Uutiset.*, Haettu 01.12.2021, <https://yle.fi/uutiset/3-10469188>
- Marx, Karl. 1970. "A contribution to the critique of political economy.", esipuhe. Moscow: Progress Publishers.

- Marx, Karl ja Friedrich, Engels. 1988. *The German Ideology: including Theses on Feuerbach and introduction to The critique of political economy*. Amherst, New York: Prometheus Books.
- Müller, Jan-Werner. 2016. *What is Populism?* Philadelphia: Philadelphia University Press.
- Niiniluoto, Ilkka. 2021. "Järke Käteen! Järjen käsitteen lyhyt historia." Teoksessa *Työ ja Järke*. Toimittajat Mikko Jakonen, Pia Houni, Arto Mutanen ja Ilpa Halonen. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Norris, Pippa. 2020. "The Populist Challenge to Liberal Democracies." Teoksessa *The Oxford handbook of political representation in liberal democracies*. Toimittajat Robert Rohrschneider ja Jacques J.A. Thomassen, 545–562. Oxford: Oxford University Press.
- Palonen, Kari. 2003. "Politiikka." Teoksessa *Käsitteet Liikkeessä: Suomen Poliittisen Kulttuurin Käsittehistoria*, toimittajat Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius, 467–518. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari. 2019. *Parliamentary Thinking: Procedure, Rhetoric and Time*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Park, Jonathan T. 2015. "Climate Change and Capitalism." *Consilience*, 14, 189–206. <http://www.jstor.org/stable/26188749>.
- Pekonen, Kyösti. 2008. "Poliittisten puolueiden uudet haasteet." Teoksessa *Avauksia Poliittiseen Ajatteluun*, toimittajat Paul-Erik Korvela ja Kia Lindroos, 11–34. Helsinki; Jyväskylä: Minerva.
- Pekonen, Kyösti. 2011. *Puhe Eduskunnassa*. Tampere: Vastapaino.
- Perussuomalaiset. 2020. "Perussuomalainen media- ja kulttuuripolitiikka." Haettu viimeksi 17.08.2021. https://www.perussuomalaiset.fi/wp-content/uploads/2020/01/Media-ja-kulttuuripoliittinen-ohjelma_29.1.2020.pdf.
- Puolueohjelmien tietokanta POHTIVA. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva> (Viitattu 10.12.2021).
- Rauhanen, Esa ja Risto Kunelius. 2021. *Medioitunut Valta ja Politikan Paluu: Kyselytutkimus Suomalaispäättäjien Suhteesta Mediaan 2009 ja 2019*. Tampere: Tampere University Press.

- Sargent, Lyman Tower. 2015. "Ideology and Utopia." Teoksessa *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Toimittajat Michael Freeden, Lyman Tower Sargent ja Marc Stears. Oxford: Oxford University Press.
- Sayer, Andrew. 2009 "Geography and Global Warming: Can Capitalism Be Greened?" *Area* 41, 3, 350–53. <http://www.jstor.org/stable/40346209>.
- Skinner, Quentin. 2002. *Visions of Politics: Vol 1, Regarding Method*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sloterdijk, Peter. 1987. *Critique of Cynical Reason*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Steele, Katie ja H. Orri Stefánsson. 2020. "Decision Theory." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/decision-theory/>>.
- Stråth, Bo. 2013. "Ideology and Conceptual History." Teoksessa *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Toimittajat Michael Freeden, Lyman Tower Sargent ja Marc Stears, 90–112. Oxford: Oxford University Press.
- Thorsen, Dag Einar. 2010. "The Neoliberal Challenge: What Is Neoliberalism?" *Contemporary Readings in Law and Social Justice* 2, (2): 188–214, <https://www.proquest.com/scholarly-journals/neoliberal-challenge-what-is-neoliberalism/docview/853889861/se-2?accountid=11774> (haettu 08.11.2021).
- Virtanen, Aarni. 2016. *Vennamo: Mies ja hänen puolueensa*. Helsinki: Art House.
- Waters, Alexander. 2021. "WILL NEOLIBERAL CAPITALISM SURVIVE THE CORONAVIRUS CRASH OR IS THIS THE BEGINNING OF TECHNO-FEUDALISM?" *The journal of Australian Political Economy* (86) (20): 406–431. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/will-neoliberal-capitalism-survive-coronavirus/docview/2539940512/se-2?accountid=11774>.
- Žižek, Slavoj. 2009a. *First as a tragedy, then as a farce*. Lontoo: Verso.
- Žižek, Slavoj. 2009b. *The Sublime Object of Ideology*. 2.painos. Lontoo: Verso.
- Žižek, Slavoj. 2018. *Like a Thief in Broad Daylight: Power in the era of post-humanity*. Lontoo: Allen Lane.

8 LIITTEET

Liite 1

Taulukko 1. Ideologia-käsitteen käyttömäärät ajanjaksoilla 1907–1999 ja 2000–2020. Ajanjakso kertoo taulukossa ajanjakson ja lukumäärä kertoo ideologia-käsitteen käyttömäärän kyseisenä ajanjaksona.

Ajanjakso	1907–1999	2000–2020
Lukumäärä	2766	2886

Liite 2

Taulukko 2. Ideologia-käsitteen käyttömäärät ajanjaksolla 2000–2020. Vuosi kertoo minä vuonna käsitettä on käytetty ja lukumäärä, kuinka monta kertaa kyseisenä vuonna käsitettä on käytetty. Yhteensä-sarake kertoo, kuinka paljon käyttökertoja on yhteensä koko ajanjaksolla.

Vuosi	Lukumäärä
2000	75
2001	67
2002	128
2003	75
2004	78
2005	58
2006	76
2007	112
2008	74
2009	168
2010	85
2011	52
2012	110
2013	121
2014	116
2015	203
2016	231
2017	264
2018	285
2019	130
2020	378
Yhteensä	2886